Φίλτατοι,

Ἀπαντῶν εἰς τὴν φιλικὴν ἐπιστολήν σας διὰ τῆς ὁποίας μοῦ ζητεῖτε χάριν τῆς "Ποικίλης Στοᾶς,, μερικὰς Πολεμικὰς Ἐλίδας, σᾶς στέλλω μίαν σύντομον ἀφήγησιν γεγονότων τινῶν τοῦ τελευταίου πολέμου μας, τῶν ὁποίων αὐτόπτης ἤμην.

Πρὸ τούτου ὅμως ἀφίσατέ με νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν χαράν μου διὰ τὴν ἐπανάληψιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ λαμπροῦ ἔργου σας, διὰ τὴν ἐκ νέου ἐμφάνισιν εἰς τὸν φιλολογικόν μας ὁρίζοντα τῆς μοναδικῆς "Ποικίλης Στοᾶς,, σας, τῆς ὁποίας ἡ ἐπὶ δωδεκαετίαν ἔκλειψις βαθύτατα ἐλύπει ὅλους τοὺς ἀπ' ἀρχῆς παρακολουθήσαντας αὐτὴν εἰς τὴν ἐξέλιξίν της καὶ ἀγαπήσαντας τὸ δημιούργημα τοῦτο τῆς ἰδικῆς Σας πρωτοβουλίας καὶ ἐπιμελείας. Τὴν "Ποικίλην Στοὰν,, ἐγὼ τοὐλάχιστον, δὲν τὴν θεωρῶ ὡς ἁπλοῦν ἐτήσιον δημοσίευμα, ἀλλ' ὡς ἔργον, τὸ ὁποῖον δὲν διστάζω νὰ ὀνομάσω ἐθνικόν.

Γ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ
Ἔφεδρος ὑπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ

Καὶ τώρα, ἂς ἐπανέλθω εἰς τὰς σελίδας τὰς ὁποίας σᾶς στέλλω διὰ νὰ καταλάβουν μικρὰν θέσιν εἰς τὸ πολύτιμον ἔργον σας. Ἡ ἀφήγησις αὕτη εἶναι ἐντελῶς προσωπικαὶ ἐντυπώσεις, ἃς ἀπεκόμισα ἐκ τοῦ πολέμου μας, εἰς ὃν ἔλαβον κ' ἐγὼ μέρος μεταξὺ τῶν τόσων μυριάδων ἀδελφῶν. Περιωρίσθην νὰ γράψω ὅσα εἶδα καὶ ἀντελήφθην μόνος μου ἐντὸς τοῦ κύκλου τοῦ Συντάγματός μου καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰς σελίδας μου ταύτας, ἂν δὲν εὕρητε ἄλλο τι προσόν, θὰ ἔχητε ὅμως τὸ μέγιστον, τὴν ἀκρίβειαν. Ἀφηγοῦμαι ὅ,τι ἀντελήφθην ὁ ἴδιος, ὅ,τι εἶδα ἐκ τοῦ πλησίον ἐγὼ αὐτός. Καὶ νομίζω, ὅτι αἱ σελίδες αὗται, αἱ γραφεῖσαι ὑπὸ τόσον στενὸν περιορισμὸν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐξιστορήσεως τῶν γεγονότων, θὰ ἠμποροῦν νὰ χρησιμεύσουν ἡμέραν τινὰ ὡς ἐλάχιστον βοήθημα εἰς τὸν ἱστορικόν, ὅστις θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ γράψῃ τὴν ἀκριβῆ ἱστορίαν. Αἱ τοιαῦται προσωπικαὶ ἐντυπώσεις καὶ τὰ ἡμερολόγια τὰ ὁποῖα ἐκρατήσαμεν, ὅσοι ηὐτυχήσαμεν νὰ μετάσχωμεν τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς, εἶναι, ὑποθέτω, ἡ πολυτιμοτέρα συμβολὴ εἰς τὴν συγγραφὴν ὁλοκλήρου τῆς Ἱστορίας τοῦ τελευταίου πολέμου μας.

Μὲ τιμὴν καὶ ἀγάπην
Δικός σας

Ὀκτώβριος 1913

Γ. Π. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ
Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Δήμου Ἀθηναίων

«ΝΕΑ ΕΛΛΑΣ»

ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟΝ—ΓΙΑΝΝΙΤΣΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

* * *

Ο πανελλήνιον αἴσθημα ὑπηγόρευεν ἡ περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς *17ης Σεπτεμβρίου τοῦ 1912* ἀνὰ τὰ κέντρα τῆς πρωτευούσης ἐκραγεῖσα ἐνθουσιώδης τῶν ἐφημεριδοπωλῶν ἀναγγελία:

—Τὸ παράρτημα καὶ ἡ γενικὴ ἐπιστράτευσις τῆς Ἑλλάδος!

Καὶ ἠκούσθη μὲ αἴσθημα ἀνακουφίσεως καὶ χαρμονῆς ἡ προσδοκωμένη αὕτη στιγμή, ἡ ἡμέρα τῆς διεκδικήσεως τῶν ἐθνικῶν πόθων. Καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πρωτευούσης, κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, οἱ εἰς τὰ διάφορα θέατρα καὶ τὰ θερινὰ ἐντευκτήρια συγκεντρωμένοι, ἀφῆκαν τὴν ἐκ τῶν θεαμάτων καὶ ἀκροαμάτων τέρψιν καὶ ἀπόλαυσιν καὶ ἔλαβον τὴν πρὸς τὰς οἰκίας των ἄγουσαν, εὐλογοῦντες τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμὴν τὴν δποίαν μετὰ συγκινήσεως ἀνέμενον πάντες, ἀδιακρίτως ἡλικίας, γένους, καταστάσεως κοινωνικῆς.

Καὶ τὴν ἐπομένην πρωΐαν οἱ ὑπὸ τὰ ὅπλα καλούμενοι ἔφεδροι ἔσπευδον ἐν ἠλεκτρικῇ ταχύτητι καὶ προητοίμαζον τὰς στρατιωτικὰς ἀποσκευάς των, παρήγγελλον τὰς στολάς των ἂν ἦσαν ἀξιωματικοί, ἐκανόνιζον τὰ οἰκογενειακά των, τὰς λειψοδοσίας των, τὰ δοῦναι καὶ

λαβεῖν των, ἀδιαφοροῦντες ἂν θὰ ἐπιστρέψουν, ἢ ὄχι, ἐκ τοῦ πολέμου— καὶ μὲ τὰς πρώτας εὐκαιρίας, μὲ τὰ πρῶτα τῆς συγκοινωνίας μέσα, θαλάσσια ἢ στερεανά, κατηυθύνετο ἕκαστος εἰς τὸ Σῶμά του. Καὶ ἔβλεπες συνωθουμένους τοὺς ἐφέδρους εἰς τοὺς σταθμοὺς τοὺς σιδηροδρομικούς, προπεμπομένους ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ ἤκουες ζητωκραυγὰς καὶ ἐκρήξεις ἐνθουσιασμοῦ καὶ εὐχὰς ὅλων:

— Στὸ καλό! κατευόδιο σας! μὲ τὸ καλὸ νὰ γυρίσετε!

Καὶ ἀντελαμβάνεσο τοῦ γνησίου πατριωτικοῦ φρονήματος ἐκδήλωσιν καὶ ἔβλεπες μητέρας τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πόλεων ὄχι λυσικόμους καὶ κλαυθμηριζούσας, ὅπως ἄλλοτε, ἀλλὰ τοὐναντίον ὡς νεωτέρας Λακαίνας, περιχαρεῖς, προπεμπούσας μὲ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμὸν τὰ τέκνα των καὶ προέβλεπες ἐκ τῶν θερμῶν τούτων ἐκδηλώσεων εὐόδωσιν τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων, ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν. Καὶ τ' ἀτμόπλοια καὶ τὰ τραῖνα παμπλήρη ἀπήρχοντο, σημαιοστόλιστα καὶ μυρτοστόλιστα καὶ μουσικαὶ ἐπαιάνιζον καὶ τραγούδια ἐφέδρων ἀντήχουν καὶ μόνον πυροβολισμούς,—εὐτυχῶς ποῦ τοῦ Ἐννενηνταεπτὰ ἡ φρενοπάθεια ἐκείνη δὲν ἐπανελήφθη—δὲν ἤκουες, ἀντικατασταθέντας ἀπὸ ζητωκραυγὰς καὶ τραγούδια καὶ ἐνθουσιώδεις ἰαχὰς καὶ θούρια πολεμιστήρια. Καὶ τοῦ αἱσθήματος τούτου τοῦ ἁγίου καὶ ἱεροῦ, οὐδεὶς ἔμεινε ξένος. Γέροντες, νέοι, μητέρες, ἀδελφαί, σύζυγοι, μνησταί, πάντες μ' ἐμπνευσμένην τὴν ψυχήν, μὲ θερμοτάτην τὴν καρδίαν προέπεμπον τοὺς ἰδικούς των καὶ ἄμιλλα μεταξὺ τῶν ἀπαλλαγέντων προεκλήθη, ποῖος πρῶτος νὰ σπεύσῃ εἰς τὰ ἐθελοντικὰ σώματα, καὶ οἱ πρόσηβοι καὶ οἱ ἔφηβοι, οἱ μὴ καλούμενοι εἰς τὰ ὅπλα, ὡς ἐκ τοῦ ἀώρου τῆς ἡλικίας των, προσεφέροντο δι' ἐπικουρικὰς ὑπηρεσίας καὶ οἱ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐνθουσιώδεις Ἕλληνες ἐτηλεγράφουν ὅτι προσέρχονται μὲ πρώτην εὐκαιρίαν εἰς τὸν ἐθνικὸν τοῦτον συναγερμὸν καὶ αἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀδυνάτου φύλου, ἀφίνουσαι τὴν κατ' οἶκον εὐμάρειαν καὶ χλιδήν, προσφέρονται ὡς θεραπαινίδες ἐν νοσοκομείοις καὶ οἱ μὴ δυνάμενοι φέρειν ὅπλα, προσφέρουσιν ὁ μὲν τὰ ὑστερήματά του, ὁ δὲ τὰ περισσεύματά του, καὶ ὁ Τύπος ἐν μιᾷ φωνῇ δημοσιεύει θούρια ἄρθρα, παρακελεύων τὸν Ἑλληνισμὸν νὰ ριφθῇ εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα καὶ τοῦ Ἱερατείου μας ἀντιπρόσωποι νέοι ἢ γέροντες, μιμούμενοι τοὺς ἐνδόξους λευϊτικοὺς προγόνους μας, ἀφίνοντες τὰς εὐχὰς καὶ τὰς ψαλμῳδίας, ἀναρτοῦν τὸν Σταυρόν, ζώνονται τὸ σπαθὶ καὶ τάσσονται εἰς τὰ τακτικὰ σώματα ὡς στρατιῶται ἁπλοῖ καὶ δὲν παρέρχεται ἑβδομὰς καθ' ἣν ἐρημοῦται στρατευσίμων ἀνδρῶν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Πανελληνίου καὶ περὶ τὰς δώδεκα μυριάδας ἀνδρῶν ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν εὑρίσκονται εἰς τὰ σύνορα ἀντιμέτωποι τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων.....

ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΑΤΡΑΣ ✻ ΜΙΑ ΔΕΗΣΙΣ

Αὐτὸ τὸ συναίσθημα μοῦ ἐγεννήθη ὅταν, ἐπιβὰς τοῦ τραίνου τὴν πρωΐαν τῆς 19ης Σεπτεμβρίου, ἀπηρχόμην εἰς Πάτρας, τὴν ἔδραν τοῦ

12ου Συντάγματός μου εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον τοποθετηθῇ δυνάμει ἐγγράφου εἰδοποιήσεως τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν.

Βράδυ ἔφθασα εἰς τὴν πολυθόρυβον πρωτεύουσαν τῆς Πελοποννήσου, ἀμέσως δ' ἔσπευσα νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸ Σύνταγμά μου, τοῦ ὁποίου διοικητὴς ἦτο ὁ Συνταγματάρχης *Ἀνδρέας Μπαΐρας*. Πῶς κατωρθώθη ἐντὸς τεσσάρων μόλις ἡμερῶν νὰ συγκεντρωθῇ δύναμις δέκα χιλιάδων ἐν Πάτραις, νὰ ἐφοδιασθοῦν πάντες οἱ ἔφεδροι μὲ πλήρη τὰ ἐξαρτήματά των καὶ τὴν πέμπτην ἡμέραν νὰ ἤμεθα πάντες ἕτοιμοι πρὸς ἀναχώρησιν, τοῦτο μόνον εἰς τὴν θαυμασίαν τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας ὀργάνωσιν καὶ εἰς τὴν ἀπαράμιλλον φιλοτιμίαν τῶν ἐπιτετραμμένων τὰ τοῦ ἐφοδιασμοῦ ἀξιωματικῶν καὶ τὴν προσωπικὴν δραστηριότητα καὶ αὐτενέργειαν τοῦ Συνταγματάρχου *Μπαΐρα* ὀφείλεται.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΑΪΡΑΣ
Συνταγματάρχης
Διοικητὴς τοῦ 12ου πεζικοῦ Συντάγματος

Τὴν 10ην πρωϊνὴν ὥραν τῆς 25ης τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου τὸ 12ον Πεζικὸν Σύνταγμα πλῆρες, ἄρτιον, ὠργανωμένον, προητοιμασμένον καθ' ὅλα, παρετάσσετο κατ' ἀραιὰς φάλαγγας εἰς τὴν παραλίαν τῶν Πατρῶν.

Καὶ εἰς ὡραῖος οἰωνός. Ὁ Συνταγματάρχης μας *Μπαΐρας*, ἐκ παραδόσεων καὶ ἐνδομύχου πίστεως εὐλαβής, καὶ τὰ φιλόχριστα τῶν ἀνδρῶν οὓς διώκει αἰσθήματα σεβόμενος, ἀπὸ Θεοῦ ἤρξατο, ἐπικαλεσθεὶς τὴν θείαν ἀντίληψιν ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως καὶ τῆς νίκης τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων.

Καὶ ἀφοῦ ἐγένετο ἡ παράταξις καὶ ἀξιωματικοὶ, ὑπαξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται κατέλαβον, πάνοπλοι, τὰς θέσεις των, ἐκλήθη ὁ ἱερεὺς τῆς πόλεως Πατρῶν κ. Λεονταρίτης, ὅστις καὶ ἀνέγνωσε τὴν κάτωθι ὡραίαν παρακλητικὴν δέησιν, τοῦ στρατεύματος ὅλου γονυπετήσαντος:

«Ἐπουράνιε Βασιλεῦ, Ὕψιστε, ἐπίβλεψον ἐπὶ τὸ ὑπὸ παντοίων πολεμίων καταδιωκόμενον Ἑλληνικὸν Ἔθνος, καὶ ἴδε καὶ ἐπάκουσον τῆς δεήσεως ἡμῶν ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, καὶ ἁγίασον καὶ εὐλόγησον τὴν σημαίαν

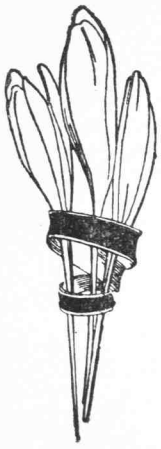
ταύτην τοῦ Σταυροῦ Σου, ὅπως ἡ δόξα, ἡ νίκη καὶ ὁ ἐκ δάφνης στέφανος ὦσιν ἀεὶ ἐπ' αὐτῆς. Σκέπαζε ταύτην ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων Σου. Ἐνίσχυε τὸν ὑπὸ ταύτην ἀγωνιζόμενον περιούσιον λαόν Σου καὶ ἐπισκίαζε τοῦτον ἐν ἡμέραις πολέμου. Δὸς ἵνα ἡ κυανόλευκος σταυροφόρος σημαία Σου ὑψωθῇ ἐκεῖ..... ἔνθα ἀπ' αἰώνων κατευθύνονται οἱ ἱεροὶ πόθοι πάσης Ἑλληνικῆς καρδίας! Ὅτι Σὺ εἶ ἡ βοήθεια καὶ ἡ ἰσχὺς ἡμῶν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

Καὶ αἱ Πάτραι ὅλαι συνεμερίσθησαν τῆς συγκινητικῆς ταύτης στιγμῆς καὶ εὐφημότατα ὡμίλουν περὶ τῆς εὐλαβοῦς ταύτης ἐκπληρώσεως τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος τοῦ ἀγαπητοῦ Συντάγματός των καὶ πρὸς τὸ βράδυ χιλιάδες λαοῦ προέπεμπον αὐτό, ἐπιβιβαζόμενον ἐντὸς μόλις πέντε ὡρῶν ἐπὶ πέντε ἐπιτάκτων ἀτμοπλοίων καὶ συγκίνησις βαθυτάτη ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην νύκτα τῆς *25ης Σεπτεμβρίου* καὶ μόλις περὶ τὸ μεσονύκτιον ὑπὸ τὰς πλέον γλυκυτέρας ἐντυπώσεις καὶ τὴν ῥεμβώδη τοῦ ἀστερίνου στερεώματος ἀνταύγειαν, ἀφίνομεν τὰς Πάτρας περιχαρεῖς καὶ εὐθυμότατοι πάντες, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ὅτι μεταβαίνομεν πρὸς τέλεσιν τοῦ ὑψίστου πρὸς τὴν φιλτάτην πατρίδα καθήκοντός μας.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΩΛΟΝ ❀ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΝ

Ἀλλὰ τί πλοῦς ἐϋκύμαντος ἦτο ἐκεῖνος. Ποῦ εὑρέθη τοῦ Κορινθιακοῦ ἡ θεσπεσία ἐκείνη ψυχροδοσιά, τὸ αἴθριον τοῦ ὁρίζοντος, τὸ γαλανὸν τοῦ κύματος. Καὶ ὅταν διαβαίνοντες τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου ἀντικρύσαμεν τὴν ἀκτὴν τῆς Ἀττικῆς, τὴν προσφιλῆ μας πόλιν, τὰς Ἀθήνας, τί αἴσθημα νοσταλγὸν μᾶς κατέλαβε, χωρὶς ὅμως οὐδεὶς νὰ ποθήσῃ τὴν εἰς αὐτὰς ἐπάνοδόν του. Καὶ ὅταν μετὰ τὴν Σουνιάδα ἄκραν εἰσήλθομεν εἰς τὸν ἀθάνατον Εὐβοϊκόν, τί πανόραμα φύσεως ὑγρᾶς καὶ χέρσου, τί ἀρώματα ἐκ τῆς σπαργώσης στερεᾶς ἀνεπνέομεν, καὶ τί μῦρα ἀπὸ τὴν κυματοπαιδιὰν τοῦ ὡραίου κόλπου ὠσφραινόμεθα!

Καὶ ὅταν περὶ τὸν Συνταγματάρχην *Μπαΐραν* συνεκεντρούμεθα πρὸς τὸ βράδυ δέκα πέντε ἐν ὅλῳ ἀξιωματικοί, ἀποτελοῦντες τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Συντάγματος καὶ συνεζητοῦμεν ψυχραίμως τὰ τῆς ἐκστρατείας, παρακολουθοῦντες κατὰ τὰς ἀστεροέσσας νύκτας τὴν κατὰ παραγωγὴν προέλασιν—διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν πολεμικὸν ὅρον—τῶν πέντε ἐπιτάκτων ἀτμοπλοίων τὰ ὁποῖα φωτολαμπῆ διέσχιζον τὰ νερὰ τοῦ Εὐβοϊκοῦ μεταφέροντα ὡς ἐπὶ τῶν ἀφρῶν τοῦ κύματος τὸ Σύνταγμά μας, οὐδὲν ἄλλο αἴσθημα ἐκυριάρχει εἰς τὴν ψυχήν μας παρὰ ὁ πόθος τῆς ταχυτέρας ἀποβιβάσεώς μας εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τῆς παρατάξεώς μας εἰς τὴν γραμμὴν τῶν συνόρων.

Κατὰ τὸ γλυκοχάραγμα τῆς 27ης τοῦ μηνὸς φθάνομεν εἰς τὸν Βῶλον. Τ' ἀτμόπλοια διπλαρώνουν εἰς τὸν μῶλον. Ἐντὸς μιᾶς καὶ μόνης ὥρας ἀπεβιβάσθη ὁλόκληρον τὸ Σύνταγμά μας, μετὰ τοῦτο ἄλλα πέντε ἀτμόπλοια ἀπεβίβασαν ἐντὸς ἄλλης ὥρας τὸ 10ον Πεζικὸν ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην *Παπούλαν* καὶ ἀκριβῶς μετά τινα ἄλλην ὥραν

ἀπεβιβάζετο τὸ 6ον ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην *Δημητρακόπουλον*, οὕτω δὲ μέχρι τῆς μεσημβρίας καὶ ἐντὸς ἡμέρας ὁλόκληρος ἡ Μεραρχία ἐστρατοπέδευσεν ἐκτὸς τῆς πόλεως τοῦ Βώλου καὶ ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸ *Βελεστῖνον*.

Ἡ πρώτη καὶ ἱερὰ νὺξ τοῦ ὑπαίθρου στρατιωτικοῦ βίου, ἡ πρώτη νὺξ τοῦ στρατοπέδου, ὑπὸ τὰ δαντελλωτὰ ἀντίσκηνα, ἔδωκε νὰ ἐννοήσωμεν ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ὅτι εἴμεθα ἐν πραγματικῇ ἐκστρατείᾳ, ἐν πολεμικῷ ὀργασμῷ, ἐν ὑψίστῃ ἀποστολῇ ὑπὲρ τῆς διεκδικήσεως τῆς τιμῆς τοῦ Ἔθνους.

Ἐκάμομεν, ὅσοι ἐπρολάβομεν, τὴν συμπλήρωσιν τῶν προμηθειῶν μας ἀπὸ τὸν Βῶλον καὶ τὴν ἑπομένην 28ην τοῦ μηνὸς περὶ τὴν 9ην πρωϊνὴν ἀρχίζομεν τὴν πρώτην πορείαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Γάλλου Συνταγματάρχου *Ζενέν*, διοικητοῦ τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων καὶ τοῦ ἐπιτελείου του.

Ἀήθεις, βεβαρυμένοι ἐκ τοῦ φόρτου τοῦ γυλιοῦ καὶ τῆς ἐν γένει ἐξαρτήσεως, ἐβάδιζον ἐν κανονικῇ τάξει πορείας οἱ ἄνδρες, τηρουμένων τῶν διατάξεων τοῦ Κανονισμοῦ ἐκστρατείας, τῶν ὡριαίων στάσεων καὶ λαμβανομένων ὅλων τῶν αὐστηρῶν προφυλακτικῶν μέσων ὅσα οὗτος προβλέπει.

Πρὸς τὸ βράδυ ἰδοὺ ἡ Μεραρχία μας στρατοπεδεύει — ἡμέρα Κυριακή — εἰς τὴν γενέτειραν Ρήγα τοῦ Φερραίου, τὸ *Βελεστῖνον*. Ὁ πρῶτος σταθμὸς ἐγένετο ἐν κωμοπόλει τὴν ὁποίαν ἀπηθανάτισεν ἡ λύρα τοῦ νέου Τυρταίου τοῦ Εἰκοσιένα καὶ ὁ ἡρωϊσμὸς τῆς ὑπὸ τὸν γενναῖον *Σμολένσκην* Ταξιαρχίας, τῆς τόσον δοξασθείσης κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ Ἐννενῆντα ἑπτά.

Ἰδοὺ εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ τῆς πολίχνης ἀναμνηστικὴ στήλη τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον πεσόντων, ἀπέναντι δ' αὐτῆς ἡ λοφοσειρὰ ὁπόθεν ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς γενναίας δρακὸς τῶν ἀνδρῶν τοῦ *Σμολένσκη* ὁ ἐχθρός.

Οἱ ἄνδρες τῆς Μεραρχίας ἐπλημμύρησαν τὴν κωμόπολιν, συγκεντρωθέντες δ' εἰς τὸ παρὰ τὸν ναὸν Ταχυδρομικὸν γραφεῖον παρέδιδον τὰς ἐπιστολάς των διὰ τοὺς οἰκείους των. Ἐκεῖ ἔκαμε τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του ὁ ἐμπνευσμένος ψάλτης τοῦ νέου ἐθνικοῦ συναγερμοῦ *Σπῦρος ὁ Ματσούκας*. Ἐν μέσῳ τῶν ἐνθουσιωδῶν ἀνδρῶν εὑρεθεὶς ἐκήρυττεν ἐν πεζῷ ἢ ἐμμέτρως κήρυγμα ἐθνεγερτήριον, συναγείρων καὶ συναρπάζων καὶ φρονηματίζων τοὺς ὁπλίτας ὁ νέος τῆς πατρίδος τροβαδοῦρος. Καὶ δὲν ἐφρονημάτιζε μόνον τοὺς μαχητάς· ἐνεθάρρυνε καὶ ἐγκαρδίωνε τοὺς ἀτυχεῖς κατοίκους τοῦ Βελεστίνου, οἵτινες, ἀναπολοῦντες τὰς δεινὰς τοῦ Ἐννενῆντα ἑπτὰ συμφορᾶς, ἔντρομοι ἔλεγον πρὸς τοὺς ὁπλίτας :

—Δὲν φοβούμεστα τώρα, παιδιά μας, γιατὶ εἶσθε σεῖς μαζύ μας. Ἂμ σᾶν φύγετε ἀποδῶθε, μὴν πᾶς καὶ ἔρθουν οἱ Τοῦρκοι.

Ἀποτέλεσμα τῆς κεκτημένης ἐκ τῆς θλιβερᾶς ἐκείνης ἱστορικῆς περιόδου ἐθνικῆς καταπτοήσεως.

ΔΙΑ ΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΚΑΜΠΩΝ

Ἀφήκαμεν τὸ πρωῒ τῆς ἑπομένης τὸ Βελεστῖνον καὶ ὑπὸ βροχὴν ὀχληράν, τὴν ὁποίαν ὅμως ἐπηκολούθησεν εὐδία, καθιστῶσα τὴν πορείαν διὰ μέσου τῶν Θεσσαλικῶν κάμπων, εὐάρεστον, ἄκοπον, ὁμαλήν, πρὸς τὸ ἀπόγευμα ἐσταθμεύσαμεν εἰς ἄλλο χωρίον, στὸ *Κερελέρ*. Οἱ ἄνδρες, μὴ ἐξομοιωθέντες ἀκόμη εἰς τὴν αὐστηρότητα τοῦ κανονισμοῦ ἐκστρατείας, ἐξετράπησαν κατ' ἀρχὰς εἰς ἐλαφρὰς καταχρήσεις, διαρπαγὴν κυρίως κατοικιδίων. Ἀλλὰ τὸ ἄγρυπνον τοῦ διοικητοῦ τοῦ Συντάγματος βλέμμα ἀποκατέστησε τὴν πειθαρχίαν, τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ γενομένων προσωπικῶς ὑπευθύνων διὰ πᾶσαν παρεκτροπὴν ὁπλιτῶν ἐν τῷ μέλλοντι.

Καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου συνέχεια τῆς πορείας καὶ μόλις πρὸς τὴν ὀψὲ ἑσπερινήν, στρατοπέδευσις εἰς τὸ *Μαϊμοῦλι*, δίωρον τῆς Λαρίσσης ἀπέχον, πεδινὸν χωρίον, ὅπου καὶ τὸ Τηλεγραφεῖον. Ἡ πρώτη μεγάλη πορεία μας δώδεκα ὡρῶν μετὰ στάσεως ἡμιώρου κατεπόνησέ πως τὸ στράτευμα, παρὰ τὸν ἐξόχως γλυκύτατον καιρόν, μετριάζοντα τὴν ἐκ τῆς κοπώσεως ἐξάντλησιν, ἀλλ' ἡ ὑγρασία ὀξυτάτη κατὰ τὴν νύκτα ὡς ἐκ τῆς κουφότητος καὶ ὑγρότητος τοῦ ἐδάφους. Ἐδῶ ἐδοκιμάσαμεν τὰ πρῶτα δεινὰ τῆς ἐλλείψεως τροφίμων καὶ ὕδατος. Εὕρομεν ἐκεῖ φρέαρ, ἀλλ' ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀντλήσεως τὸ ὕδωρ ἐθολώθη, ὅσοι δ' ἔπιον, ὅπως σβέσουν τὴν δίψαν των, προσεβλήθησαν ἀπὸ κωλικούς. Καὶ ὅμως εἶδα ὁπλίτας, οἵτινες ἐπλήρουν τὴν ὑδροδόχην ἀπὸ τὸ θολωμένον αὐτὸ νερὸ καὶ τοποθετοῦντες ἐπὶ τοῦ στομίου της τὸ ἀκάθαρτον μανδῆλι των ἔπινον, νομίζοντες ὅτι τὸ ὕδωρ διηθεῖτο καὶ ὅτι ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τὰ .... μικρόβια· κάμπος γὰρ ἐσπαρμένος ἀπὸ τῆς Δήμητρος τὰ δῶρα. Ἐκινήσαμεν προχωροῦντες πρὸς βορρᾶν σπεύδοντες ἄνευ κἂν ἀναπαύσεως καὶ μετὰ ὀκτάωρον πορείαν φθάνομεν εἰς Τσαρμακλῆ διὰ Νεμπερλέρ· ἐκεῖθεν διὰ Χατζιλὰρ εἰς τὸ Τσαουσάνι. Ἐκεῖ προσῆλθε δυστυχὴς χωρικὸς ὁδηγῶν ἁμάξι πλῆρες σταφυλῶν. Φαντάζεσθε τὴν βουλημίαν τῶν ὁπλιτῶν. Ἐπέπεσαν ἐπὶ τοῦ πολυτίμου τούτου ὀπωρικοῦ ὡς λύκοι, κατόπιν τόσων ἡμερῶν στερήσεως· ὁ σταφυλοπώλης, ἀνίσχυρος νὰ συγκρατήσῃ τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἐσταύρωσε τὰς χεῖρας, ἀρκεσθεὶς νὰ θεᾶται τοὺς βουλημιῶντας ὁπλίτας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόλις κερμάτιά τινα ἔλαβεν ὡς ἀντίτιμον καὶ μόνη ἡ παρέμβασις τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ Συντάγματος λοχαγοῦ *Θεοχάρη*, μεταβληθέντος εἰς σταφυλοπώλην, συνεκράτησε τοὺς ἄνδρας, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ καταβάλουν ἕκαστος εἰς τὸν λοχαγὸν τὸ ἀντίτιμον, ἀνελθὸν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 65 δρ. περίπου. Φαντάζεσθε τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἀτυχοῦς χωρικοῦ, ὅστις, τίς εἶδε πόθεν ἐκκινήσας διὰ νὰ θρέψῃ τὸ στράτευμα, ἐκινδύνευσε νὰ χάσῃ, πλὴν τοῦ ἁμαξιοῦ τὸ ὁποῖον ἐπετάχθη, καὶ τὴν ἀξίαν τριακοσίων περίπου ὀκάδων σταφυλῆς.

Εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ ἔφθασε διὰ τοῦ ἰλάρχου *Καραμπέλη* ἡ πρώτη διαταγὴ τοῦ Μεράρχου μας ὑποστρατήγου *Δαμιανοῦ*, διότι μόλις τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐσχηματίσθη ἡ 3η Μεραρχία ἐκ τοῦ 12ου τῶν Πατρῶν,

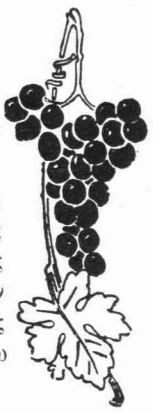
τοῦ 6ου τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ 10ου τῆς Κερκύρας μετὰ τῶν ἀναλόγων δυνάμεων πυροβολικοῦ, μηχανικοῦ κτλ. ἀποτελεσθείσης ἐν συνόλῳ δυνάμεως ἐκ 12,000 ἀνδρῶν.

Ἐδῶ ἐδόθη εὐκαιρία ν' ἀσκηθοῦν κατὰ λόχους τὰ συντάγματα, ὅπως ἐξοικειωθοῦν μὲ τὰς στοιχειώδεις κινήσεις ἐμπολέμου καταστάσεως.

Τὴν 4ην 86ρίου ἀπὸ τὸ Τσαουσάνι προχωροῦμεν παρὰ τὸ Χάνι Πάλα (Ἀλήφακα) πρὸς τὸ μέρος τοῦ ὁποίου ἐγένοντο τὰ περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια στοιχίσαντα εἰς τὸ Κράτος ὀχυρωματικὰ ἔργα, ἀποδειχθέντα ἐκ τῶν ὑστέρων ἄχρηστα.

ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Εὑρισκόμεθα ἀκριβῶς εἰς τὴν μεθόριον. Ἔνθεν Ἑλληνικὸς σταθμός, ἐκεῖθεν Τουρκικός. Εἰς ἀπόστασιν χιλιομέτρου συνηντήσαμεν τὴν πρώτην στρατιωτικὴν γέφυραν ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ, τεχνικῶς εὐσυνείδητον ὅσῳ καὶ ἀσφαλὲς ἔργον λόχου μηχανικοῦ, ἢν ἀπήρτιζον βαρέλια, ἄκατοι, δοκοί, ξύλα, σανίδες. Τὸ πρῶτον τμῆμα τῆς Μεραρχίας ἡμῶν, τὸ 2ον τάγμα, παρ' ᾧ ὑπηρέτουν, ὑπὸ τὸν ταγματάρχην *Πολυχρονόπουλον*, εἶχε τὴν εὐτυχίαν ὡς πρωτοπορεία νὰ διέλθῃ ταύτην, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχον τὸν Συνταγματάρχην καὶ τὸ ἐπιτελεῖόν του. Ἐδῶ ἔκαμε τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του ὁ Μέραρχος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του. Εἰσερχόμεθα πλέον ἐπὶ Τουρκικοῦ ἐδάφους. Τὰ τμήματα ἐτήρουν κανονικωτάτας τὰς ἀποστάσεις των· ἡ εὐθύνη τῶν ἡγητόρων τῶν τμημάτων μεγίστη. Καθ' ὁδὸν συναντῶμεν περιχαρεῖς φεσοφόρους Ἕλληνας διαβεβαιοῦντας ἡμᾶς ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐκένωσαν τοὺς πέριξ Τουρκικοὺς σταθμοὺς καὶ ἀπῆλθον νύκτωρ.

Μετὰ τὸ Ἀλήφακα καὶ τὸ Ρεβένι, ἡ πρώτη εὐάρεστος καὶ χαρμόσυνος συνάντησίς μας μετὰ δούλων ἀδελφῶν ἐγένετο εἰς τὸ Δαμάσι. Μόλις εἰσήλθομεν εἰς τὸ χωρίον, ἐγενόμεθα ἐνθουσιωδέστατα δεκτοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους. Ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου μᾶς προϋπήντησαν προσφωνήσαντες τὸ στράτευμα ἐν διακεκομμένῃ ἐκ τῆς συγκινήσεως προσλαλιᾷ, καταλήξαντες δ' ἐν λυγμοῖς: Ζήτω ἡ Ἐλευθερία! Ζήτω ἡ Πατρίδα!

Ἔσπευσαν δὲ οἱ καλοὶ Ἕλληνες νὰ προσφέρουν καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας τὰ πρῶτα Τουρκικῆς προελεύσεως δωρήματα, τυρόν, σπίρτα, καπνὸν καὶ εἶδος οἰνοπνευματώδους ὀρεκτικοῦ, πιθανῶς τσίπουρο, ἀρνούμενοι νὰ λάβουν τὸ ἀντίτιμον.

Καὶ ἀφοῦ ἀνεπαύθημεν ἐπὶ ἡμίωρον καὶ ἐδροσίσθημεν ὀλίγον μὲ τὸ ῥέον διαυγὲς ὕδωρ παραποταμίου τοῦ Ξεριᾶ, συνεχίσαμεν τὴν πορείαν, καταφθάσαντες πρὸς τὸ ἑσπέρας εἰς ἄλλο χωρίον, τὴν Μολοζοῦστα, τὴν δ' ἑπομένην εἰς τὸ Ἀμοῦρι, ὅπου καὶ διενυκτερεύσαμεν. Ἐξ ὅσων χωρίων διηρχόμεθα ἐλαμβάνομεν τὴν διαβεβαίωσιν παρὰ τῶν κατοίκων ὅτι οἱ Τοῦρκοι, παραλαβόντες ὅ,τι πολυτιμότερον εἶχον, ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀπῆλθον μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἐπανέλθουν πλέον εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ἔχοντες φαίνεται πεποίθησιν ὅτι ταῦτα προσηρτήθησαν ὁριστι-

κῶς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος.

Τὸ πρωῒ ἀφίνομεν τὸ Ἀμοῦρι καὶ ὁδεύομεν πρὸς τὴν Μαγοῦλα, τὴν Κόνιστα, διερχόμενοι γαίας εὐφόρους, ποικίλης καλλιεργείας, ἀληθῶς ἐριβώλακας.

Ἐδῶ ἐλάβομεν τὴν πρώτην πληροφορίαν ὅτι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλασσῶνος, ὀλίγας ὥρας ἀπεχούσης ἐκεῖθεν, Τοῦρκοι στρατιῶται ἐλάχιστοι διαφυγόντες τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐπλανήθησαν πρὸς τοὺς πέριξ τῆς Μαγούλας λόφους, καὶ ἐν τῷ φόβῳ των, πυροβολήσαντες τοὺς ἡμετέρους, ἐφωράθησαν. Ἀλλ' ἐκ τούτων ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ συνελήφθησαν.

ΠΟΡΕΙΑΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τῶν ἀνδρῶν πάντων ἡ ἀντοχὴ κατὰ τὰς πορείας ἦτο ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστος. Στρατὸς ἀήθης εἰς πορείας καὶ μάλιστα εὑρεθεὶς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκτελέσῃ πορείας οὐχὶ κατὰ προαγωγικὴν κλίμακα ἀλλ' ἀποτόμως ὀκταώρους, δεκαώρους καὶ δωδεκαώρους, ἦτο ἀληθῶς ἄξιος θαυμασμοῦ. Πλὴν ὀλίγων βραδυπορούντων, οὐδεὶς καθυστέρει εἰς τὴν πορείαν, τοὐναντίον ἐν τῷ γενικῷ ἐνθουσιασμῷ καὶ τῇ κατεχούσῃ τὸ στράτευμα φρενίτιδι, ἐθεώρει ἀνανδρίαν, ἀτιμίαν νὰ καθυστερήσῃ, ἔστω καὶ πάσχων καὶ πυρέσσων, τῆς γενικῆς τοῦ στρατοῦ προελάσεως, καὶ μηδὲν ἀναλογιζόμενος μήτε κόπωσιν τῶν κάτω ἄκρων, μήτε τῶν τροφίμων τὴν σπάνιν—δικαιολογουμένην ὡς ἐκ τῆς ταχείας προόδου τῶν στρατευμάτων, καθιστώσης ἀδύνατον τὴν παρακολούθησιν τῶν μεταγωγικῶν,—μήτε ἄλλα τυχὸν φυσικὰ καθ' ὁδὸν παρεμβαλλόμενα ἐμπόδια. Καὶ τὴν φιλότιμον ταύτην προαίρεσιν τοῦ στρατοῦ, προσυπηρέτει, κατὰ Θείαν προφανῶς παραχώρησιν, διαρκὴς σχεδὸν ἐκ τῆς πρώτης ἡμέρας τῶν πορειῶν νηνεμία καὶ εὐκρασία καιρική, μήτε ψῦχος αἰσθητόν, μήτε θερμότης ὀχληρά, καθιστῶντα οὕτω εἰς τὸν ὁπλίτην τὸν δρόμον κοῦφον, ἄκοπον, εὐάρεστον, ἄσματος προκλητικόν.

Καὶ ἀληθῶς πόσον ἀπέσπα τοῦ κόπου καὶ τῆς κακουχίας τοῦ στρατιώτου τὸ τραγοῦδι. Ἤκουες μὲ ποικίλους τόνους καὶ ρυθμοὺς καὶ ποίησιν λαϊκὰ τραγούδια, ὄχι κλαυθμηρὰ καὶ πένθιμα, ἀλλὰ τοὐναντίον γοργά, φρονηματικά, ἐνθουσιώδη, εὐλόγως δὲ σοῦ ἐγεννᾶτο τὸ ἐρώτημα πῶς δὲν κατωρθώθη μέχρι τοῦδε ἡ περισυλλογὴ τῶν ὡραίων αὐτῶν ἀσμάτων τοῦ λαοῦ, τῶν ἀπαραμίλλων εἰς ὕψος καὶ ἔμπνευσιν καὶ ἁρμονίαν καὶ χρωματισμούς, τὰ ὁποῖα οὐ μόνον ἀπὸ ἀπόψεως λαογραφικῆς, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ ἀπόψεως ἁρμονίας καὶ παραστατικότητος ἠδύναντο ν' ἀπο-

τελέσουν περισπούδαστον μνημεῖον ἐθνικῶν ᾀσμάτων, ἐθνικῆς μουσικῆς, ἐθνικῆς ὀρχήσεως, διότι κατὰ τὰς στρατοπεδεύσεις καὶ ἐτραγουδοῦσαν καὶ ἐχόρευον οἱ ἄνδρες, Πελοποννήσιοι, Ῥουμελιῶται, Θεσσαλοί, Ἑπτανήσιοι, Κυκλαδῖται ἀναμίξ, ἐδίδετο δ' εὐκαιρία εἰς πάντα ν' ἀντιληφθῇ ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τὸ πρὸς τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν ὄρχησιν αἴσθημα, τὸ χαρακτηρίζον τὸν Ἕλληνα ἀπὸ τῶν κλασσικῶν χρόνων διὰ μέσου τῶν αἰώνων μέχρι σήμερον.

ΔΕΗΣΙΣ ΕΝ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΕΙΑ

Εἰς ἀπόστασιν ὥρας ἀπὸ τῆς Ἐλασσῶνος, καταληφθείσης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατόπιν ἀψιμαχίας μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ, ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸ χωρίον Τσερνίλο ἡ Μεραρχία μας τὴν ὕην Ὀκτωβρίου τοῦ 1912, ἡμέραν Σάββατον.

Ἐξημέρωνε Κυριακή, ὡραία ἐαρινὴ ἡμέρα. Τὴν 9ην πρωϊνὴν ὁ Διοικητὴς τοῦ 12ου Πεζικοῦ Συντάγματος *Α. Μπαΐρας*, διέταξε καὶ αἱ σάλπιγγες ἤχησαν προσκλητήριον σάλπισμα ἐκκλησίας. Ἔσπευσαν οἱ ἄνδρες καὶ σχηματισθέντες κατὰ λόχους ἀπετέλεσαν μέγα τετράπλευρον, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὁποίου ἔλαβον θέσιν ὁ Διοικητὴς καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ πάντες κατὰ σειρὰν βαθμοῦ. Ἐκεῖ παρίστατο καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Συντάγματος, εὔσωμος καὶ μορφωμένος Ἀκαρνὰν κληρικός, ὅστις περιβληθεὶς τὰ ἱερατικά του ἄμφια, ἐτέλεσε λειτουργίαν ἐν ὑπαίθρῳ. Τὸν χορὸν ἀπετέλουν καλλίφωνοι στρατιῶται· μεταξὺ τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐψάλη καὶ τὸ γνωστὸν τροπάριον, πολεμιστήριον οἱονεὶ σάλπισμα: «Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου, νίκας τοῖς βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος».

Τρὶς ἐψάλη τὸ φαιδρὸν μελῴδημα, ὑπηχούντων αὐτὸ ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐν ὑπαίθρῳ λειτουργίας ταύτης, ὁ εὐμαθὴς Ἀρχιμανδρίτης ἐξεφώνησε βραχεῖαν ἀλλὰ λίαν ἐπίκαιρον καὶ φρονηματικὴν παραίνεσιν πρὸς τοὺς ἄνδρας. Ὑπέμνησεν εἰς αὐτοὺς τίνων ἀπόγονοι εἶναι, ποία ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία ἀπὸ τῶν κλασσικῶν χρόνων μέχρι τῶν τελευταίων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθέρας ταύτης γωνίας ἀγώνων, ἀνέπτυξεν εἰς αὐτοὺς τὰ μαρτύρια τῶν ὑπὸ τὴν δουλείαν στεναζόντων ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ ἐν τέλει ἐξώρκισεν αὐτούς, ὅπως, ἔχοντες τοιαῦτα προγονικὰ ὑποδείγματα, μὴ καθυστερήσωσιν εἰς τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα, ἀγῶνα ὑπὲρ Ἐλευθερίας, ὑπὲρ Πίστεως, ὑπὲρ Πατρίδος.

Τοῦ ἐμπνευσμένου κληρικοῦ τὰ παραινετικὰ ῥήματα βαθύτατα συνεκίνησαν πάντας, ἀξιωματικοὶ δὲ καὶ στρατιῶται ἠδυνάτουν νὰ συγκρατήσουν τὰ δάκρυα συγκινήσεως, ἀλλὰ καὶ ὅρκια δάκρυα ἐκδηλοῦντα ζωηρὸν μένος πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ πατροπαραδότου ἐχθροῦ.

Ἀπὸ τὸ Τσερνίλο ἀναχωροῦμεν τὸ πρωῒ τῆς 8ης καὶ καθ' ὁδὸν συναντῶμεθα μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς 2ας Μεραρχίας. Ἀλλ' ἡ φύσις ἀνώμαλος καὶ δύσβατος. Πῶς κατήλθομεν εἰς βαθύτατον χείμαῤῥον καὶ πῶς ἐκ

τούτου ἀνήλθομεν μετὰ τῶν πυροβόλων καὶ τῶν τετραπόδων, εἶναι θαυμασμοῦ ἄξιον.

ΚΑΤΩΘΕΝ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ

Ἀλλ' εἴχομεν δρόσον ἐαρινὴν καθ' ὅλην τὴν πορείαν, ἐναλλαγὴν φύσεως ποικιλωτάτης συνδυαζούσης βράχους ἀπορρῶγας, κοιλάδας καταπρασίνους, ποταμοὺς καὶ χειμάρρους δυσδιαβάτους, δάση εὔοσμα, παρθένα, ἰδοὺ τί ἀνεκούφιζε τοὺς πορευομένους ἐν ἐκστρατείᾳ ἄνδρας, οἵτινες, καίτοι κατάφορτοι, κατάκοποι, κακουχούμενοι, ἐβάδιζον ἐνθουσιώδεις ὡς ἐν πανηγύρει ᾄδοντες καθ' ὁμάδας Ῥουμελιώτικα, Μωραΐτικα, Ἑπτανησιακὰ τραγούδια, συναισθανόμενοι ὅτι ἐκπληροῦν ὑψίστην ἐθνικὴν ἀποστολήν, ἐλευθερωταὶ γινόμενοι τῶν Ἑλληνικῶν τούτων χωρῶν.

Ὅταν διέβημεν τὸν πλατύστερνον Ἀλιάκμονα καὶ ἀνήλθομεν κατόπιν τὴν κορυφὴν βουνοῦ, ὁποῖον θάμβος κατέλαβεν ἡμᾶς, ὁποῖον μεγαλεῖον φύσεως ἐξετάθη ἐνώπιόν μας. Εἰς τὸ βάθος κοιλὰς μεγάλη, εὐφορωτάτη καὶ ὑπὲρ τὴν κοιλάδα ἡ ἕδρα τοῦ Δωδεκαθέου, ἡ θεσπεσία ὀρεοσειρὰ τοῦ Θείου Ὀλύμπου. Ποῖον ὅραμα τοῦτο! Ποῖον ὄνειρον ἐν ἐγρηγόρσει! Φάλαγξ Ἑλληνικὴ εὑρέθη, καπόπιν βιαίου ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ πεντάδος αἰώνων, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Γέρω-Ὀλύμπου, τὸν ὁποῖον ἀπηθανάτισεν ὁ *Βαλαωρίτης*:

Ὁ Ὄλυμπος ἀγάπησε τὴν ὥμορφη τὴν Ὄσσα
Καὶ σὰν ἐβγῆκε ὁ Αὐγερινὸς καὶ ἀρχίσανε τὰ ῥόδα,
νὰ ξεφυτρόνουν τῆς αὐγῆς ψηλὰ στὰ κορφοβούνια,
Ὁ Ὄλυμπος ἐκύτταξε τὴν ὥμορφη τὴν Ὄσσα,
Τὴν εἶδε ποῦ κοκκίνιζε σὰν ντροπαλὴ παρθένα,
Καὶ γέρνει, γέρνει τὴν κορφὴ καὶ τὴν φιλεῖ στὸ στόμα!
Τέτοια νυχτιὰν ἐδιάλεξεν ὁ Ὄλυμπος τὴν Ὄσσα,
Νὰ δείξῃ τὴν ἀγάπη του, νὰ πῇ τὸν ἔρωτά του,
Κυττάξατε τὸ σαστικό, πῶς εἶναι στολισμένος!
Κάτασπρη ἡ χαίτη του μακρὰ στ' ἀνδρειωμένα νῶτα
Περήφανα τοῦ σέρνεται καὶ γλυκοκυματίζει
Τὴν ἐκτενίζουνε χρυσαῖς τοῦ φεγγαριοῦ ἀχτῖδες
Καὶ φαίνεται ξανθὴ ξανθὴ καὶ φλωροκαπνισμένη.
Φορεῖ φλοκάτα σύγνεφα, σᾶν τὸν ἀφρὸ δροσάτη
Καὶ τοῦ Μαηοῦ τὴν καταχνιὰ φορεῖ γιὰ φουστανέλλα,
Σπινθοβολοῦν καὶ λάμπουνε στὴν μέση του, στὸν ὦμο
ἀστροπελέκι γιὰ σπαθί, βροντὴ γιὰ καρυοφύλλι
Χαρὰ στὴν κόρη π' ἀγαπᾷ ὁ Ὄλυμπος ὁ Κλέφτης...

Περὶ τὴν δείλην ἐστρατοπεδεύσαμεν εἰς τὸ χωρίον Λακοῦλι. Ὅλη ἡ ἔκτασις ἐκυκλοῦτο ἀπὸ τὰς ὑψικαρήνους κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου. Πόσον εὐτυχεῖς ἡμεῖς οἱ στεγαζόμενοι καὶ περιφρουρούμενοι ἀπὸ τὴν εὔπνοιαν τοῦ Θείου Ὄρους! Κεκμηκότες ἐκ τῆς δεκαώρου πορείας κατεκλίθημεν ἐνωρὶς ὑπὸ τὰ εὐεργετικὰ ὄσφ καὶ λεπτεπίλεπτα ἀντίσκηνα. Ὁ ὕπνος μας γλυκύς, ἀδιατάρακτος, κοῦφος. Λὲς καὶ ὁ γερο-Ὄλυμπος περιεκάλυπτε τοὺς Ἕλληνας ἐλευθερωτὰς μὲ παμμεγέθη ἀερίνην ὀθόνην.

Η ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΔΙΑΤΑΓΗ

Ἐξυπνήσαμεν πάντες ὡς ἐξ ἐνστίκτου φαιδροί, εὐφρόσυνοι, ἀελλόποδες, συλλαβόντες ἐπ' αὐτοφώρῳ τὴν Ἠώ, τὴν θείαν χαραυγὴν τοῦ μεγαλοπρεποῦς Ὀλύμπου. Καὶ πρὶν αἱ εὔγραμμοι ὀρεοσειραὶ του χρανθοῦν ἀπὸ τὰς πρώτας τοῦ Φοίβου ῥοδίνους ἀκτῖνας, οἱ ἄνδρες τῆς Μεραρχίας πάνοπλοι ἡτοιμάζοντο, ἀναμένοντες διαταγάς.

Διαγγελεὺς ἐκάλεσε πάντας τοὺς ἀξιωματικοὺς κατὰ συντάγματα· συνεκεντρώθημεν ἐν ἀκαρεῖ πρὸ τῆς κεφαλῆς ἑκάστου συντάγματος. Ἐκεῖ κατὰ τὴν μόλις ὑποφώσκουσαν αὐγήν, ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ τάγματος τῆς ὑπηρεσίας ἀνθυπολοχαγός, ἀνέγνωσε τὴν πρώτην πολεμικὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου Διαδόχου, διαταγὴν λακωνικήν, ἀποφασιστικήν, ἀπερίφραστον, εὐκρινῆ.

Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐν σιγῇ ἀκροώμενοι ἐγράφομεν ταύτην ἕκαστος δι' ἰδίαν του ὁδηγίαν καὶ τοῦ τμήματός του. Ἰδοὺ αὕτη :

«Ὁ ἐχθρὸς ἐκ μιᾶς Μεραρχίας καὶ πέντε πυροβολαρχιῶν ἀποτελούμενος κατέχει διὰ τοῦ μεγαλειτέρου τῶν δυνάμεών του μέρους τὰ ἑκατέρωθεν τῆς εἰσόδου τῆς στενωποῦ Σαρανταπόρου ὑψώματα **Βίγλα** καὶ **Γλύκοβον**, μὲ προκεχωρημένα μικρὰ τμήματα μέχρι Χανίου Χατζηγώγου. Μικρὰ ἀποσπάσματα εὑρίσκονται εἰς Βλαχολείβαδον καὶ εἰς τὰς διὰ Τσεπουρνιά, Μονῆς Ἁγ. Τριάθος ἐκτάσεις τῶν ὀρέων. Σήμερον ἐννάτην Ὀκτωβρίου ἡ στρατιὰ θὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ 3η Μεραρχία θὰ ἐνεργήσῃ, ἔχουσα δεξιὰ τὴν 2αν καὶ θὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ δύο συνταγμάτων, συμπαρατεταγμένων καὶ τῶν δύο ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ κ.τ.λ. κ.τ.λ ...

Ἦτο ἡ πρώτη πρὸς ἐνέργειαν διαταγὴ τοῦ Στρατάρχου Διαδόχου *Κωνσταντίνου*, ἡ κοινοποιηθεῖσα ἀπαραλλάκτως εἰς πάσας τὰς Μεραρχίας. Τὴν ἐνετυπώσαμεν ὡς διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου εἰς τὴν ψυχήν μας καὶ ἐσπεύσαμεν περιχαρεῖς ἀλλὰ καὶ ἐμφρόντιδες, ἀναλογιζόμενοι τὰς εὐθύνας ἕκαστος, εἰς τὰ τμήματά μας.

ΠΡΟΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΝ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ

Ὥρᾳ ἑβδόμῃ ἡ Μεραρχία μας ἐκκινεῖ· τὰ τρία συντάγματα παραλλήλως πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν κατὰ κανονισμένας ἀποστάσεις βαδίζουν. Ἡ διάταξις κανονική. Ἕκαστον σύνταγμα, ἕκαστον τάγμα, ἕκαστος λόχος, μὲ τὰ συμπληρωματικά του τμήματα, τὸ πυροβολικόν, τὰ μεταγωγικά, τὰ χειρουργεῖα, προχωροῦν κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ ἐκστρατείας ὁριζομένας διατάξεις. Μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης κατεπονούμεθα εἰς πορείας κατ' ἀρχὰς πενταώρους, ἔπειτα δεκαώρους, καὶ ἐν τέλει δωδεκαώρους. Ἐβαδίζομεν ἐκτελοῦντες μᾶλλον στρατιωτικοὺς περιπάτους, κατακτῶντες ἀμαχητὶ ἔδαφος κατὰ συνθήκην καὶ κατὰ πλάσμα ἐχθρικόν, κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ παράδοσιν ἔδαφος Θεσσαλικόν, Μακεδονικόν, γνησίως Ἑλληνικόν.

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἐπορευόμεθα εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τοὺς στρατιώτας, ἀντιληφθέντας τὴν ἱερότητα τῆς ἀποστολῆς, ἀνεκοινώσαμεν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν.

—Παιδιά, σήμερα θὰ βαπτισθοῦμε στὴ φωτιά. Ὁ ἐχθρὸς μᾶς περιμένει. Καθ' ἕνας τὸ καθῆκόν του τὸ γνωρίζει.

Οἱ ἄνδρες μὲ παραδειγματικὴν ἀταραξίαν ἤκουσαν τὴν χαρμόσυνον δι' αὐτοὺς ἀναγγελίαν. Ἐφαίνοντο μεταβαίνοντες ὡς εἰς πανήγυριν· ἀλλ' ἐνῷ κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε πορείας αἱ φάραγγες καὶ αἱ κοιλάδες ἀντήχουν ἀπὸ τραγούδια καὶ πολεμικὰ θούρια τῶν ἀνδρῶν, κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὰ τραγούδια ἀπηγορεύθησαν, ὅλοι δ' ἐβάδιζον σιωπηλοὶ ἀλλ' ἐμπνευσμένοι καὶ ἀπὸ πολεμικὸν μένος κατεχόμενοι.

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΓΛΥΚΟΒΟΥ

Ἡ πολεμικὴ πορεία ἐξηκολούθησε μίαν, δύο, τρεῖς ὥρας διὰ μέσου χαραδρῶν, χειμάρρων, καὶ ἐν γένει ἐπὶ ἐδάφους ἀνωμαλωτάτου. Ἀνήλθομεν πλέον τ' ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ ὑψώματα. Ἀντικρύσαμεν τὰ Τουρκικὰ πυροβολεῖα, τὸ ὀχυρωμένον *Γλύκοβον*, τὴν στενωπὸν τοῦ Σαραντα πόρου. Ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀνεμένομεν τὸν κρότον τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβόλου. Ἡ 3η Μεραρχία κατέλαβε τὰς ὁρισθείσας δι' αὐτὴν θέσεις. Τὸ ἡμέτερον 12ον Πεζικὸν ἐτοποθετήθη ἀκριβῶς εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Γλυκόβου.

Ὥρα 10η ἀκριβῶς ἀκούεται ἡ πρώτη βροντὴ τηλεβόλου ἐκ τῶν Τουρκικῶν πυροβολείων. Συγκίνησις κατ' ἀρχάς, συναίσθησις μετ' ὀλίγον. Τὸ ἡμέτερον πυροβολικόν, μὴ δυνηθὲν νὰ παρακολουθήσῃ τὸ Πεζικὸν ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους, ἐβράδυνε ν' ἀπαντήσῃ. Εὑρισκόμεθα εἰς ἀπόστασιν 4—5 χιλ. μέτρων. Ἡ πρώτη ὀβὶς ἐπέτυχεν ἀντάρτην Ζακυνθινόν, πεντηκοντούτην πωγωνοφόρον, Γουρπέτσην ὀνόματι, ὅστις παρηκολούθει τὸ Σύνταγμά μας ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐξεκινήσαμεν ἀπὸ τὸ Βελεστῖνον! Τὸ πρῶτον θῦμα τοῦ *Σαραντα πόρου* ἐπέπρωτο νὰ ἦναι πολίτης τῆς μυροβόλου νήσου. Τὸ ἡμέτερον Πεζικὸν προχωροῦν ἐν τάχει ἀλλὰ καὶ ἐν τάξει προσεπάθει νὰ προσεγγίσῃ τὸν ἐχθρόν. Τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἤρξατο ἀμέσως βάλλον κατὰ τῶν προελαυνόντων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἀπὸ διαφόρων σημείων. Τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπτόητα προήλαυνον πυροβολοῦντα καὶ καταλαμβάνοντα τὰς διὰ τῆς διαταγῆς τοῦ Διαδόχου καθωρισμένας δι' ἕκαστον τμῆμα θέσεις. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἡ μάχη ἐγενικεύθη. Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἐμαίνετο κυριολεκτικῶς. Ἀλλ' ὅταν ἀνεφάνη καὶ τὸ ἡμέτερον πυροβολικὸν καὶ ἤρχισε νὰ βάλλῃ ἐκ διαφόρων σημείων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐδόθη τὸ σύνθημα γενικῆς καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τοῦ μετώπου ἐπιθέσεως. Ὅλη ἡ πέριξ φύσις ἀντήχει ἀπὸ φοβεροὺς κρότους, πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ ἀναμίξ. Τὸ θέαμα καὶ τὸ ἄκουσμα ἀγρίως μεγαλοπρεπές. Παρὰ τὴν καλοκαιρίαν τῆς πρωΐας, μετὰ τὴν μεσημβρίαν ὁ οὐρανὸς θολλοῦται· τὰ πέριξ ὑψικάρηνα ὄρη καλύπτονται ἀπὸ σύννεφα. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐχθρικὰ πυροβολεῖα ἐσκιάσθησαν· ἡ ἀτμόσφαιρα ἐγένετο τόσον βεβαρημένη, ὥστε ὄχι μόνον τ' ἀντιμέτωπα στρατεύματα δὲν διέκρινον ἄλληλα, ἀλλὰ καὶ τὰ τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὰ μαχόμενα κατὰ μῆκος τῆς γραμμῆς δυσχερῶς ἀνεγνώριζον ἄλληλα.

ΕΜΠΡΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΣΗΜΑΙΑ, ΠΑΙΔΙΑ!

Ὥρα 4η μ.μ. βαρεῖα, πνιγηρὰ ἡ ἀτμοσφαῖρα, τὴν ὁποίαν πνιγηροτέραν καθίοτων ἡ ὁμοβροντία τοῦ πυροβολικοῦ, τοῦ πεζικοῦ καὶ ἰδίως τῶν πολυβόλων Χότσκιτς τῶν ἡμετέρων. Ἡ μάχη ἐξηκολούθει ἑκατέρωθεν λυσσώδης. Τὰ στρατεύματα τὰ Ἑλληνικά, ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους, εὑρίσκοντο ἐντὸς ἐπικινδύνου ζώνης εἰς ἀπόστασιν 3 — 4 χιλ. μέτρων. Καὶ αὐτὰ τὰ μεταγωγικὰ καὶ αὐτὰ τὰ χειρουργεῖα ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ, ὅσα παρηκολούθουν ἀπὸ ἀποστάσεως μεγάλης τὰ τμήματα. Αἱ σφαῖραι τοῦ πεζικοῦ, τὰ βλήματα τῶν πυροβόλων ἐθέριζον ἀληθῶς τὸ ἔδαφος τοῦτο, ἐστερημένον παντελῶς φυσικῶν προφυλακτηρίων. Καὶ ἐνῷ ταῦτα ἐμάχοντο προελαύνοντα, χρησιμοποιοῦντα μόνον ὡς φυσικὰ ὀχυρώματα θάμνους, πετρώματα ἢ λοφίσκους, οἱ Τοῦρκοι τοὐναντίον ἐμάχοντο ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν ὀχυρωμάτων των. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀγὼν ἄνισος ἀπὸ ἀπόψεως χρησιμοποιήσεως τοῦ ἐδάφους· ἐνῷ ἀπὸ ἀπόψεως δυνάμεων, ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἀπέναντι τῶν ἐχθρικῶν, ἦτο ἀσύγκριτος.

Οἱ ἀξιωματικοί, ἀνεξαρτήτως βαθμοῦ, προεκινδύνευον ἀψηφοῦντες τὸν κίνδυνον. Αὐτὸς ὁ διοικητὴς τοῦ συντάγματός μας συνταγματάρχης Μπαΐρας, εὑρίσκετο μετὰ τῶν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν μαχομένων στρατιωτῶν καὶ ἐν στιγμῇ εὐλόγου ἀνησυχίας περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μάχης, ἥρπασε τὴν σημαίαν τοῦ συντάγματος καὶ μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν του, *Γκιώνη*, τοῦ ὑπασπιστοῦ του *Θεοχάρη*, τοῦ ὑποφαινομένου καὶ ἄλλων συναδέλφων παρώρμα τοὺς ἄνδρας κραυγάζων:

—Ἐμπρὸς ὅλοι μὲ τὴν σημαίαν παιδιά! Τὴν σημαίαν τοῦ Συντάγματος παιδιά! Ἀκολουθεῖτε ὅλοι!

Καὶ οἱ ἄνδρες ὄντως βλέποντες τοὺς ἀξιωματικούς των ἐκτιθεμένους εἰς τὸ σφοδρὸν ἐχθρικὸν πῦρ, ἐφιλοτιμοῦντο ἔτι μᾶλλον.

Καὶ ἐνῷ ὁ Διοικητὴς τοῦ συντάγματος, ὑπόδειγμα αὐτοθυσίας καὶ εὐψυχίας ἐγένετο εἰς τοὺς ἄνδρας, ἐξ ἄλλου ὁ ταγματάρχης Διοικητὴς τοῦ Β'. τάγματος *Δ. Πολυχρονόπουλος* ἔφιππος περιεφέρετο εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἐπιθεωρῶν τὸ τάγμα του καὶ ἐμψυχόνων τοὺς μαχομένους, ἐνῷ αἱ σφαῖραι δαιμονιωδῶς ἐσύριττον πέριξ ὅλων ἡμῶν.

—Κατέβα, κ. ὑπολοχαγέ, ἀπὸ τὸ ἄλογό σου—ἀπηυθύνθη ὁ Ταγματάρχης πρὸς τὸν γράφοντα τὰς γραμμὰς ταύτας. Ἐμένα μὲ γνωρίζουν ἡ σφαῖρες. Δὲν τῆς φοβοῦμαι. Προφυλάξου σύ.

Καὶ κατῆλθον τοῦ ἵππου μου, σπεύσας παρὰ τῷ Συνταγματάρχῃ, ἐνῷ τὸ τμῆμά μου εὑρίσκετο τριάκοντα μέτρα ὄπισθέν μου.

Καὶ εἴμεθα σχετικῶς ἀσφαλέστεροι οἱ ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ μαχόμενοι παρὰ οἱ τῆς δευτέρας γραμμῆς καὶ οἱ τῆς ὑπηρεσίας τῶν μετόπισθεν ἀκολουθοῦντες τὸ στράτευμα. Διότι οἱ τελευταῖοι ὑποχρεωμένοι νὰ παρακολουθοῦν μαχόμενα τμήματα δὲν ἠδύναντο νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τὸ ἀκάθεκτον, τὸ θεριστικὸν πῦρ τοῦ ἐχθροῦ, λαμ-

βανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι ἀπὸ 300—5000 μέτρα ἐξετείνετο ἡ ἐπικίνδυνος ζώνη.

Ο ΗΡΩΪΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ὀλίγον πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ὁ ὁρίζων θολοῦται, τὰ νέφη συμπυκνοῦνται καὶ πρὸς τὴν 5ην ἑσπερινὴν ὥραν, ἐν τῇ ἀγριωτέρᾳ στιγμῇ τῆς πάλης, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ὁ ἀγὼν τοῦ τε πυροβολικοῦ καὶ τοῦ πεζικοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλειτέραν αὐτοῦ ἔντασιν, ἤρχισε ῥαγδαιοτάτη, ἐπίμονος, ὀχληροτάτη βροχή. Ἐνόμιζέ τις ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ οὐρανός, ἐκ τῶν κρότων καὶ τῶν ὁμοβροντιῶν τῶν τηλεβόλων καὶ πυροβόλων συσειόμενος καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, δὲν ἔμεινεν ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὰς δονήσεις τοῦ αἰθέρος καὶ ἐξέσπασε πρὸς τὸ βράδυ εἰς συνεχῆ βροχὴν ἐπιτείνουσαν ἔτι μᾶλλον τὸν φοβερὸν ἀγῶνα.

Πᾶς τις δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν θέσιν τῶν μαχομένων ὑπὸ τὰς πλέον χειρίστας τῶν συνθηκῶν ἐπὶ ἐδάφους μάλιστα ἐπικλινοῦς καὶ ὀλισθηροῦ. Ἀπὸ πόσους ἐχθροὺς νὰ προφυλαχθοῦν; Ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ ἢ τὴν βροχὴν καὶ τὸ ψῦχος, ἢ τὴν δίψαν καὶ τὴν πεῖναν; Ἀληθῶς κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τὸ στράτευμα διήρχετο δεινοτάτην δοκιμασίαν. Νεκροὶ καὶ τραυματίαι, ἔπιπτον πρὸ ἡμῶν, τὸ θέαμα δὲ τῆς παραλαβῆς αὐτῶν ἐκ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν καὶ τῆς μεταφορᾶς εἰς τὰ πρόχειρα χειρουργεῖα ἦτο ἀπείρως τραγικόν.

Ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἐπικινδύνου ζώνης τὰ χειρουργεῖα κατ' ἀνάγκην εὑρίσκοντο εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τῆς γραμμῆς τῶν μαχομένων ἀπόστασιν. Οἱ τραυματίαι οἰμώζοντες ἐκ τῶν ὀδυνῶν ἦτο ἀδύνατον νὰ τύχουν τῶν πρώτων βοηθειῶν· προσωρινῶς δ' ἐτοποθετοῦντο ἐκεῖ που ὑπὸ τὰ φυλλώματα δένδρων ἢ ἐντὸς ἀκανθωδῶν θάμνων ματαίως προσδοκῶντες ἰατρικὴν βοήθειαν. Διότι οὔτε νοσοκόμοι καὶ ἰατροὶ ἠδύναντο νὰ παρευρίσκωνται ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ πυρὸς ἐκ φόβου μὴ πέσωσι καὶ αὐτοὶ ὡς ἐκεῖνοι ἀπὸ τὰς ἐχθρικὰς σφαίρας. Καί,—πρᾶγμα λίαν τραγικόν,—οἱ μαχόμενοι, καίτοι ἐπυροβόλουν διαρκῶς ἐν τούτοις στρέφοντες ἀπὸ τῆς θέσεώς των ὄπισθεν ἔβλεπον τοὺς πίπτοντας καὶ τραυματιζομένους συμπολεμιστάς των, συνεμερίζοντο τὴν ὀδύνην των καὶ .. ἀνέμενον σφαῖραν νὰ τερματίσῃ καὶ αὐτῶν τὸν βίον.

Ἀλλ' ἐδέησε νὰ συμπληρωθῇ ἡ δραματικὴ εἰκὼν μὲ τὴν πτῶσιν τοῦ ταγματάρχου μας. Καθ' ἣν στιγμὴν πάντες, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, κατειχόμεθα ὑπὸ τῆς πλέον φιλοπολέμου ὁρμῆς κ' ἐπροκινδυνεύομεν, ἐπιτιθέμενοι λυσσωδῶς κατὰ τοῦ ὠχυρωμένου ἐχθροῦ, αἴφνης ἀκούομεν ὄπισθεν καὶ εἰς ἀπόστασιν εἴκοσι βημάτων ἀφ' ἡμῶν δοῦπον ἰσχυρόν.

— Τί συμβαίνει; Ποῖος ἔπεσεν; ἐρωτῶμεν.

— Σκοτώθηκε ὁ ταγματάρχης! ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ συνταγματάρχου Μπαΐρα.

Στρέφομεν ἀμέσως καὶ βλέπομεν ὄντως τὸν μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης χαριτολογοῦντα ἔφιππον ταγματάρχην *Πολυχρονόπουλον* ἐξη-

πλωμένον ὕπτιον, τὸν δὲ ἵππον του τὸν ὑψαύχενα Καϊάφαν, ὡς τὸν ὠνόμαζε, καὶ αὐτὸν γονατίσαντα ἐξ ἐνστίκτου, ὅπως καταπέσῃ μαλακώτερα ὁ γενναῖος ἀναβάτης του.

Ἐσπεύσαμεν πρὸς παραλαβὴν αὐτοῦ. Τὸν εὕρομεν ἡμιθανῆ, ὠχρόν, ἡμιανοίκτους ἀλλ' ἐσβεσμένους καὶ ἀπλανεῖς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντα. Μετὰ στρατιωτῶν τὸν μετεκομίσαμεν ὑπὸ βροχὴν σφαιρῶν ὀλίγα βήματα ὄπισθεν. Ἐπεμελήθημεν αὐτοῦ προχείρως, τὸν ἐξεδύσαμεν καὶ εἴδομεν ἄνωθεν ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς δεξιᾶς ὠμοπλάτης καθῃμαγμένην οὐλὴν καὶ ἐστείλαμεν τὸν ἱπποκόμον μου Παῦλον Ζέζαν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἰατροῦ τοῦ συντάγματος. Ὁ ἰατρὸς τοῦ 6ου συντάγματος Λυκάκης τὸν ἐπεσκέφθη πρῶτος. Ὁ φιλότιμος στρατιώτης Βαλσαμάκης τοῦ ἐστάλαξε σταγόνας κονιάκ. Ματαίως ὅμως.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α. ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Ταγματάρχης τοῦ Πεζικοῦ
Πεσὼν ἐν Σαρανταπόρῳ

Δὲν παρῆλθε τέταρτον τῆς ὥρας ὅπότε φθάνει καὶ ὁ ἰατρὸς τοῦ συντάγματός μας Κ. Τζάλας. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ἡ σφαῖρα εἶχε διατρήσει τὴν καρδίαν καὶ ὁ πολύτιμος καὶ συμπαθέστατος ταγματάρχης ἐξέπνευσεν ἠρέμα μετ' ὀλίγον, χωρὶς ν' ἀρθρώσῃ οὐδὲ λέξιν ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ τραύματος μέχρι τοῦ μοιραίου τέλους.

Θλῖψις καὶ κατήφεια περιεχύθη εἰς τοὺς στρατιώτας. Οἱ ἄνδρες τοῦ τάγματός του, λατρεύοντες τὸν *Πολυχρονόπουλον*, ἐθρήνουν τὸν ταγματάρχην των. Ἀλλ' ἦτο καιρὸς θρήνων καὶ ὀδυρμῶν; Ἐκαλύψαμεν τὸν νεκρόν του διὰ κλινοσκεπάσματος καὶ ἀφέντες κατ' ἀνάγκην ἐκεῖ εἰς τὸ ὕπαιθρον περιβρεχόμενον τὸν καλόν μας συνάδελφον, ἐπανήλθομεν εἰς τὰ ἴδια συνεχίζοντες τὸν ἀγῶνα, ὅστις κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν εἶχεν ὀλίγον κοπάσει ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ φιλτάτου νεκροῦ.

Δὲν λησμονῶ τὰς πρὸ τῆς μάχης ταύτης λέξεις τοῦ ταγματάρχου.

— Ἂς τραυματισθῶ, ἂς κομματιασθῶ, ἀγαπητέ, μοῦ ἔλεγεν ὁ *Πολυχρονόπουλος*, ἀλλ' ἂς ἐπιζήσω διὰ νὰ ἰδῶ ποῦ θὰ καταλήξῃ ἡ πανελλήνιος αὐτὴ ἐκστρατεία!

Δὲν ηὐτύχησεν ὁ μεγαλόφρων στρατιώτης νὰ ἴδῃ μεγαλυνθεῖσαν τὴν Πατρίδα.

ΑΛΛΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ❀ ΜΑΧΗ ΤΠΟ ΒΡΟΧΗΝ

Δὲν παρῆλθεν ὥρα καὶ ἰδοὺ μετακομίζονται νεκροὶ πλησίον τοῦ ταγματάρχου ὁ ἔφεδρος ὑπολοχαγὸς *Ι. Τσίχλης*, ὁ ἀνθυπασπιστὴς Μαρζώκας, λοχίαι, δεκανεῖς καὶ στρατιῶται, ἐν συνόλῳ δέκα πέντε τιμημένοι νεκροί.

Ι. ΤΣΙΧΛΗΣ
Ἔφεδρος Ὑπολοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ
Πεσὼν ἐν Σαρανταπόρῳ

Ἡ εἰκὼν ἀπείρως σπαρακτική, ἀγρίως τραγική. Ἀλλά, παράδοξον, τὸ συναίσθημα τῆς ἐκ τοῦ ὀδυνηροῦ τούτου θεάματος θλίψεως, ὑπεχώρει ἀπέναντι τοῦ συναισθήματος ὑπερτέρου καθήκοντος, τῆς εὐθύνης, τοῦ κρεμαμένου κινδύνου. Καιρὸν διὰ δάκρυα δὲν εἴχομεν. Ἐνόμιζέ τις ὅτι αἱ πηγαὶ τῶν δακρύων ἐστείρευσαν. Καὶ διὰ νὰ μεταδίδωμεν οἱ ἀξιωματικοὶ τὸ αὐτὸ συναίσθημα καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας ἐλέγομεν εἰς αὐτούς:

—Ἐμπρός, παιδιά, τὴ δουλειά μας. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς ἀναπαύσῃ. Ἐμεῖς ὅλο καὶ ἐμπρός. Εὖγε εἰς τοὺς νεκροὺς τοῦ συντάγματός μας. Μακάρι καὶ ἐμεῖς νὰ εὕρωμεν τέτοιον ἔντιμον θάνατον.

Καὶ οἱ στρατιῶται, φιλοτιμούμενοι ἢ αὐτοσυντηρούμενοι, ἐξηκολούθουν βάλλοντες τὸν ἐχθρὸν μέχρις ἑσπέρας, μέχρι βαθείας νυκτός, ἐνῷ ἡ χιονοβροχὴ ἀδιάλειπτος, ἀκράτητος, βαγδαία ἐξηκολούθει, διαβρέχουσα τοὺς φιλοτίμους ἄνδρας καὶ παραλύουσα σχεδὸν καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ ὅπλου χρῆσιν. Καὶ ὅμως πάντες οἱ γενναῖοι μαχηταὶ τοῦ Σαραντατόρου καρτερικώτατα ὑπέμειναν, ἄγρυπνοι, ἄσιτοι, περίῤῥυτοι, ῥιγηλοὶ καθ' ὅλην τὴν ἀπαισίαν ταύτην νύκτα μὲ τὸ ὅπλον εἰς τὰς χεῖρας καὶ μὲ τὴν ὁρμὴν θεϊκήν, φοβούμενοι αἰφνιδιασμὸν ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις τόσον δεξιῶς καὶ πανούργως ἐπιτηδεύεται τὸ νυκτερινὸν τοῦτο πολεμικὸν τέχνασμα. Ἦτον ἄλλως ἡ πρώτη μάχη, πάντες δέ, ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖται, διετελοῦμεν ὑπὸ τὸ κράτος μεγάλης νευρικῆς ταραχῆς.

Ἀλλὰ τί νὺξ ἀπαισία, ἀγρία, σπαρακτική. Καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως συνώμοσαν καθ' ἡμῶν. Πῶς νὰ προφυλαχθῶμεν ἀπὸ τοῦ καὶ τοῦ Τούρκου πλέον ἀκαταμαχήτου ἐχθροῦ, τῆς διαρκοῦς καὶ βαγδαιοτάτης βροχῆς; Ὅλοι πλέον εἴμεθα διάβρεκτοι. Ὁ ὑετὸς εἶχε διεισδύσει μέχρι μυελοῦ ὀστέων. Ἀδιάβροχα, μανδύαι, κλινοσκεπάσματα ἀξιωμα-

τικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν ἦσαν δυσβάστακτα ἀπὸ τὰ νερά. Προσθέσατε καὶ τὴν βροχήν, τὸ ψῦχος, τὸ γλοιῶδες τοῦ ἐδάφους καὶ ἔχετε πλήρη τὴν δραματικὴν εἰκόνα.

ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ ΤΡΑΥΜΑΤΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΚΡΩΝ

Μόλις περὶ τὴν 7ην τῆς νυκτὸς κατέπαυσεν ἑκατέρωθεν τὸ πῦρ καὶ μόλις ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης ἰατροὶ καὶ νοσοκόμοι περιήρχοντο ἀνὰ τὰς χαράδρας καὶ τοὺς χειμάρρους περισυλλέγοντες τραυματίας, καθοδηγούμενοι ὄχι βέβαια ἀπὸ τὸ φέγγος τῆς σελήνης ἢ τοῦ φανοῦ — διότι ἀμφοτέρων ἐστερούμεθα — ἀλλ' ἑλκόμενοι ἀπὸ τὰς οἰμωγὰς τῶν τραυματιῶν, οἵτινες οἰμώζοντες ἐκάλουν εἰς βοήθειαν τοὺς ἰατρούς. Καὶ ἔσπευδον καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ἀπαισίαν νύκτα, οἱ ἰατροί, ὁ φιλοτιμότατος ἰατρὸς τοῦ συντάγματός μας *Κ. Τζάλας*, ὁ ἀνθυπίατρος Σαχάμης, οἱ νοσοκόμοι, ἐκ τῶν πρώτων δὲ ὁ νοσοκόμος Κ. Γαζετόπουλος καὶ οἱ τραυματιοφορεῖς καὶ συνέλεγον μόνον τραυματίας, διότι μόνον τοιούτους ἠδύναντο νὰ εὕρουν. Οἱ νεκροὶ φεῦ! ἀνεπαύοντο τὸν νήδυμον, ἀνίκανοι νὰ καλέσουν τινὰ εἰς βοήθειαν. Καὶ ἀνερριχῶντο ὡς αἴγαγροι ἐπὶ τῶν βράχων οἱ φιλότιμοι νοσοκόμοι ἢ κατήρχοντο εἰς βάραθρα ὅπου κυλισθέντες εὑρέθησαν τραυματίαι· καὶ συνέλεγον τοὺς ἀγνώστους δι' αὐτοὺς ἥρωας παραμορφουμένους ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ τῶν ἐχθρικῶν ὀβίδων καὶ σφαιρῶν. Καὶ μετέφερον αὐτοὺς νύκτωρ ὑπὸ τὰς πλέον δραματικὰς περιστάσεις εἰς μέρη ὀπωσοῦν προφυλαγμένα, ἀλλὰ πάντως ὑπαίθρια καὶ ὑπὸ τῶν ὑετῶν ἐπίσης εὐπρόσβλητα, προκινδυνεύσαντες καὶ κακοπαθήσαντες οἱ οὕτως ἀδίκως κατηγορηθέντες τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας συναθληταί.

Κ. ΤΖΑΛΑΣ
Ἰατρὸς τοῦ 12ου Πεζικοῦ Συντάγματος

Διήλθομεν τὴν νύκτα ἐκείνην πάντες ἄγρυπνοι, συντετριμμένοι, κάθυγροι, ῥιγοῦντες ἐκ τοῦ ψύχους, ματαίως δ' ἀναμένοντες τὴν παῦσιν τοῦ ὑετοῦ, τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Τὸ ἐρεβῶδες τῆς νυκτός, τὸ ἄγριον

καὶ ἄγνωστον τῆς τοποθεσίας, ἡ μῆνις τοῦ οὐρανοῦ, αἱ φρικιαστικαὶ ἐντυπώσεις τῆς ἡμέρας, τὸ δραματικὸν τέλος συμμαχητῶν μας εἶχον ἐνσπείρει ἀθυμίαν, θλῖψιν καὶ κατήφειαν εἰς ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας. Καὶ ὅμως πάντες εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι τῆς πρώτης πολεμικῆς ἡμέρας τὰ δραματικὰ ἐπεισόδια, τὰς ἀπωλείας, τὰς κακουχίας, ὑπέστημεν ἀγογγύστως ὅλης τῆς βροχερᾶς νυκτὸς τὸ μαρτύριον, μᾶς εὗρε δὲ πάντας ἡ αὐγὴ καθύγρους, ἀγρυπνοῦντας, φρουροῦντας μετ' ἀγωνίας καὶ καρτερικότητος τὰς θέσεις ἃς κατόπιν τῆς πολυνέκρου μάχης κατελάβομεν.

Ἀλλ' ὁ ἀμητὸς τῶν νεκρῶν ἄφθονος ἐνηργήθη κατὰ τὴν ἀπαισίαν νύκτα. Οἱ ἀκαταπόνητοι νοσοκόμοι μετὰ τῶν ἰατρῶν των, καθ' ὅλην τὴν νύκτα, περιελθόντες τὰ πέριξ ὑψώματα καὶ τὰ χαώδη φυσικὰ ῥήγματα, εὗρον καὶ ἄλλους νεκρούς, ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς, στρατιώτας ἐν ὅλῳ δέκα πέντε. Πάντας δὲ τοὺς ἐτοποθετήσαμεν περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ πολυκλαύστου ταγματάρχου Πολυχρονοπούλου καὶ παρήρχοντο ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται καὶ σπένδοντες ἀποχαιρετιστήριον δάκρυ πρὸς τοὺς ἡρωϊκῶς πεσόντας συναδέλφους των, μετέβαινον εἰς τὰ τμήματά των ἕκαστος. Οἱ νεκροὶ 29, οἱ τραυματίαι 102 ἐκ δύο ταγμάτων μόνον τοῦ 12ου Πεζικοῦ Συντάγματος κατὰ τὴν μάχην τοῦ *Σαραντα-πόρου*.

Μόνον ὅταν τὸ φέγγος τῆς ἡμέρας ἐπῆλθεν, ἐκόπασεν ἡ βροχή, ἀντικρύσαντες δὲ τὸ ἀπέναντί μας ὀχυρωμένον Τουρκικὸν χωρίον *Γλύκοβον*, δὲν εἴδομεν πλέον ἐχθρὸν οὐδαμοῦ. Οἱ Τοῦρκοι φοβηθέντες κύκλωσιν, νύκτωρ ἐγκατέλειψαν τὸ χωρίον, προλαβόντες οὕτω τὴν βεβαίαν αἰχμαλωσίαν των. Πεισθέντες ἐντελῶς περὶ τῆς φυγῆς τοῦ ἐχθροῦ, ἐμεριμνήσαμεν περὶ τῆς καταμετρήσεως πλέον καὶ τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν. Ὁ συνταγματάρχης Μπαΐρας μὲ διέταξε ν' ἀποσπάσω ἄνδρας τοῦ οὐλαμοῦ μου, ὅπως ἐκσκάψουν κοινὸν τάφον. Πράγματι δὲ δέκα φιλότιμοι ἄνδρες, μόλις πνίγοντες πυκνοὺς θρόμβους δακρύων, ἤρχισαν τὸ θλιβερὸν τοῦτο καθῆκον. Ἤνοιξαν μέγαν λάκκον καὶ μετὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν, τὴν ὁποίαν ἐτέλεσεν ὁ ἱερεὺς τοῦ συντάγματος ἐτοποθετήθησαν οἱ νεκροὶ ἀνεξαρτήτως βαθμοῦ καὶ ἀξιώματος ἐφαρμοσθέντος τοῦ ἐπιθανατίου στίχου «ἄρα τίς ἐστι βασιλεύς, ἢ στρατιώτης, πλούσιος ἢ πένης...» πάντες κατὰ σειράν, ἐντὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τύμβου, τὰ δ' ἐκσκαφέντα χώματα ἀπετέλεσαν κατόπιν τῆς ταφῆς διὰ προσχώσεως ἕνα λόφον ἐφ' οὗ ἐπήξαμεν, ἐκ τοῦ δρυμοῦ κόψαντες, δύο ξύλα, εἰς σχῆμα σταυροῦ, ἁπλοῦν σῆμα ταφῆς τῶν πρώτων πεσόντων ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ *Σαραντα*πόρου μάχῃ. Ἀποδοθεισῶν δὲ τῶν τιμῶν ὑπὸ διμοιρίας, ἀναγνωσθείσης καὶ νεκρωσίμου ἀκολουθίας ὑπὸ τοῦ ἱερέως τοῦ συντάγματος, ὅστις ἀπηύθυνεν ὡραῖον λακωνικώτατον ἐπιτάφιον εἰς τοὺς ἐνδόξως πεσόντας, τὸ σύνταγμά μας, ἡγουμένου τοῦ συνταγματάρχου, ὥδευσε πρὸς κατάληψιν τοῦ *Γλυκόβου*.

* * *

ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΓΛΥΚΟΒΟΥ ❀ ΕΧΘΡΩΝ ΠΤΩΜΑΤΑ

Ἐκ διαφόρων σημείων ἐπροχώρουν τὰ συντάγματα τῆς Γ'. Μεραρχίας πρὸς τὸ ἀποτεφρωθὲν χωρίον. Μετὰ τέταρτον ὥρας τὸ σύνταγμά μας εὑρίσκετο ἐπὶ τῶν χαρακωμάτων τοῦ *Γλυκόβου*. Φρίκης αἴσθημα μᾶς κατέλαβεν ἐπὶ τῇ θέᾳ πτωμάτων Τούρκων στρατιωτῶν παραμορφωμένων καὶ ἐντὸς τῶν ὀχυρωμάτων εὑρόντων οἰκτρὸν τὸ τέλος. Αὐτὰ τὰ ὀχυρώματα ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐμάχοντο τοῖς ἐχρησίμευσαν ὡς τάφοι. Ἄταφοι οἱ πλεῖστοι· ἐνῷ ἄλλων μόλις ἀνεφαίνετο χεὶρ ἢ ποῦς ἐντὸς τοῦ ὑπὸ ὕδατα καὶ ἰλὺν πλημμυροῦντος ὀχυρώματος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ψύχους τῆς νυκτὸς ἦσαν ἀπολιθωμένοι.

Ἦσαν οἱ πρῶτοι ἐχθρικοὶ νεκροὶ τοὺς ὁποίους ἀντικρύσαμεν. Φαντάζεσθε δὲ τὴν ἐκ τῆς θέας αὐτῶν ἐντύπωσιν τῶν ἀνδρῶν μας, οἵτινες ἐκ περιεργείας κινούμενοι ἐκύκλων τὰ πτώματα, σχολιάζοντες τὸ φρικτὸν ὅραμα. Ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν χαρακωμάτων, κυτία κενὰ ἐδωδίμων, γλυκυσμάτων, ποτῶν ἀνεμιγνύοντο μετὰ τεμαχίων διπυρίτου, ῥακῶν, ἀμπεχώνων, μανδυῶν καὶ κλινοσκεπασμάτων, ἐνῷ ἐξ ἄλλου τὸ ἔδαφος ἦτο διάτρητον ἀπὸ τὰς ὀβίδας τοῦ πυροβολικοῦ μας. Τὸ δὲ μικρὸν χωρίον, ἐκ πεντήκοντα μόλις οἰκίσκων συγκείμενον, ἐρειπωμένον. Δύο—τρεῖς οἰκίσκοι διεσώθησαν ἀβλαβεῖς, ἐξ αὐτῶν δὲ μόλις μία μικρὰ διώροφος καλύβη ἐχρησίμευσεν ὡς στέγασμα τοῦ συνταγματάρχου Μπαΐρα, τοῦ ὑπασπιστοῦ του Θεοχάρη καὶ τοῦ ὑποφαινομένου.

ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΤΡΟΦΙΜΑ

Οἱ ἄνδρες ἄγρυπνοι, διάβροχοι, πεινα λέοι, συντετριμμένοι ἐκ τῆς ἀγωνιώδους ἡμέρας τῆς πρώτης μάχης, ἤναψαν πυρὰς διὰ νὰ θερμανθοῦν, ἡτοίμασαν ἀνθρακιὰς διὰ τὸ συσσίτιον ἀπὸ φασόλια καὶ μόνα ἀποτελούμενον, κατόπιν τριημέρου νηστείας, ὡς ἐκ τῆς ταχείας προελάσεως καὶ τῶν πολυώρων πορειῶν. Εἰς τὸ Γλύκοβον εὕρομεν τὰ πρῶτα ἐχθρικὰ λάφυρα, Τουρκικοὺς μανδύας, σάκκους ἀλεύρου, κριθῆς καὶ ἀραβοσίτου, τρόφιμα πρώτης ἀνάγκης διὰ δίποδα καὶ τετράποδα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος. Οἱ μανδύαι ἦσαν ἀληθῶς εὐεργετικώτατοι ὄχι μόνον διὰ τοὺς στρατιώτας ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀξιωματικούς. Εἶδα τὸν καλόν μας ταγματάρχην Γκιώνην φέροντα καινουργῆ Τουρκικὸν μανδύαν, πολύτιμον ἀληθῶς εὕρημα, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰς ἀποσκευάς των οἱ ἀξιωματικοὶ ματαίως ἀνεμένομεν ἀπὸ δύο ἡμερῶν νὰ φθάσουν διὰ τῶν μεταγωγικῶν τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης διετάχθησαν νὰ μὴ παρακολουθήσωσι τὸ στράτευμα.

Ἐστήσαμεν αὐτοστιγμεὶ τ' ἀντίσκηνα, διότι βροχὴ ῥαγδαιοτάτη ὑπὸ σφοδροτάτου βορείου ἀνέμου συνοδευομένη μᾶς ἐπέβαλεν ὡς μέσον ἀμύνης τὴν στῆσιν τῶν εὐεργετικωτάτων ἀντισκήνων, ἅτινα ὅμως, λεπτοΰφαντα καὶ διαφανῆ ὡς ἦσαν, σχεδὸν ἐξερρίζωνε καὶ παρέσυρεν ὁ ἄνεμος.

Πρὶν ἢ ἀκόμη συνέλθωμεν ἐκ τῆς φρικώδους ἀγρυπνίας καὶ ἐκεῖ ποῦ ἀνεμένομεν ἀνάπαυσιν ἔστω καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ,

αἴφνης ἔρχεται διαταγὴ τοῦ Μεράρχου νὰ ἐκκινήσωμεν τὴν 1ην μεταμεσημβρινήν. Οἱ καλοί μας στρατιῶται, ἀγόγγυστα ἤκουσαν τὸ μήνυμα καὶ ἔβλεπες ὅλους ἀσχολουμένους εἰς τὴν λύσιν τῶν ἀντισκήνων καὶ τὴν δέσιν τοῦ ὁπλισμοῦ των· τὸ δὲ συσσίτιον στὸ πόδι ὅλοι, ὀρθοὶ ἢ καὶ ἐν πορείᾳ. Ἐκεῖ εἰς τὸ Γλύκοβον συνεκεντρώσαμεν ὅπλα, γυλιούς, κλινοσκεπάσματα καὶ παντοῖα ἄλλα ἐξαρτήματα ἀνήκοντα εἰς νεκρούς, τραυματίας, ἀσθενεῖς, βραδυπόρους, τὰ πρῶτα θύματα τῆς χθεσινῆς μάχης. Καὶ προσήρχοντο οἱ ὁπλῖται καὶ ἀντήλλασσον τυχὸν ἐφθαρμένα ἐξαρτήματα διὰ τῶν καινουργῶν τοιούτων ἐκλειψάντων συναδέλφων των. Ποία φρίκη, ποία ἡ συγκίνησις!

Ἀλλὰ ποῦ καιρὸς νὰ ψυχολογῇ κανεὶς καὶ νὰ λεπτολογῇ εἰς τοιαῦτα πράγματα. Ὅλοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ἐφροντίζομεν, πῶς νὰ συμπληρώσωμεν τὰ ἐφόδιά μας διὰ νὰ συνεχίσωμεν τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καθῆκον ἀδιαφοροῦντες ποῦ ἐβαίνομεν, λησμονοῦντες τὰ πρόσφατα δεινοπαθήματα καὶ ἀντλοῦντες θάρρος δι' ἄλλα τοιαῦτα.

Πόσους ἠθικοὺς κλονισμοὺς δὲν ὑπέστημεν κατὰ τὴν πρώτην ταύτην μάχην τοῦ Σαραντοπόρου καὶ ὁποίαν μαρτυρικὴν νύκτα διήλθομεν ὑπὸ τὰς πλέον τραγικωτέρας συνθήκας. Καὶ ὅμως, τὰ συναισθήματα πόνου, πένθους, στερήσεων, κακουχιῶν, ἐλησμονήσαμεν τὴν ἑπομένην, ἐνόμιζες δ' ὅτι ὡδεύαμεν διὰ πρώτην φορὰν πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ· τόσον ἦτο τὸ ἠθικόν μας ἀκμαῖον καὶ ἡ ἐξοικείωσίς μας πρὸς τοὺς κινδύνους χαρακτηριστική.

Ἀλλ' ὅταν κατηρχόμεθα τὸ αἱματόβρεκτον Γλύκοβον καὶ συνηντῶμεν καθ' ὅλους τοὺς λόφους αὐτοῦ ταχύσκαπτα ὀχυρώματα ἐχθρικά, ἐντὸς δ' αὐτῶν πτώματα Τούρκων ἢ τεμάχια σαρκῶν, ἢ λείψανα ἐφοδίων τοῦ ἐχθροῦ, φυσίγγια, φυσιγγιοθήκας, ὑδροδόχας, φέσια, ἀμπέχονα, περισκελίδας, ποῦ καὶ ποῦ δὲ καθημαγμένα τὰ χείλη τῶν ὀχυρωμάτων, δυσκόλως ἀπεκρύπτομεν τὴν συγκίνησιν ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῆς πρώτης ταύτης μάχης μεθ' ὅλων τῶν παρεπομένων αὐτῆς. Ὅσῳ δὲ κατερχόμεθα, ὅπως εἰσέλθωμεν εἰς τὴν κυρίαν ὁδὸν τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ συγκίνησίς μας ἐκορυφοῦτο, διότι ἐμανθάνομεν ὅτι ἐπὶ τῶν σημείων αὐτῶν ἄλλοι συμπολεμισταί, ἄλλων Μεραρχιῶν, ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖται, ἔπεσαν ἐκεῖ ἡρωϊκῶς καὶ ἐβλέπομεν νεοσκαφεῖς τάφους ποῦ μὲν ἡμετέρων νεκρῶν, ποῦ δὲ Τούρκων, τὸ δ' ἔδαφος ἐσκαμμένον ἐκ τῶν χιλιάδων ὀβίδων, τῶν ῥιπτομένων ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀντιμετώπων στρατευμάτων.

Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΧΑΝΙ ΧΑΤΖΗ-ΓΩΓΟΥ

Μετὰ πορείαν μιᾶς περίπου ὥρας εὑρισκόμεθα ἐπὶ τῆς μεγάλης ὁδοῦ Σερβίων. Ἐκεῖ συνηντήσαμεν ἄνδρας, ἄλλης Μεραρχίας προχωρούσης μεθ' ἡμῶν. Ἐκεῖ καὶ τὸ ἀθάνατον πυροβολικὸν Σύνταγμα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Γ. Βαρούχα, ὅστις μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν του ἠγωνίζετο πῶς νὰ παρακολουθήσῃ τὸ ταχύτερον τὰς προελαυνούσας Μεραρχίας.

Ὁποία δὲ ἡ συγκίνησίς μας κατὰ τὴν συνάντησιν ἐκείνην. Ἐπροχωροῦμεν διερωτῶντες ἀλλήλους περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μάχης. Καὶ ἤκουες μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν διαλόγους :

—Πόσοι σκοτωθήκανε ἀπὸ τὸν λόχο σας;

—Τριάντα δύο, ἀπήντα, ἐνῷ ὤδευε βεβαρημένος καὶ ἐξηντλημένος στρατιώτης, ἑνὸς ἐκ τῶν λόχων τοῦ 1ου Πεζικοῦ Συντάγματος.

Καὶ οἱ διάλογοι ἐξηκολούθουν καὶ ὁ ἕνας ἐμάνθανεν ὅτι ὁ τάδε συμπατριώτης του ἐφονεύθη, ἐνῷ τοῦ ἄλλου ὁ δεῖνα συγχωριανός του ἐτραυματίσθη καὶ οἱ μικροδιάλογοι οὗτοι καθίστων ἧττον ἐπίπονον τὴν πορείαν τῶν Συνταγμάτων καὶ μόνον, ὅταν ἡ μία Μεραρχία ἐσταμάτα διὰ νὰ προχωρήσῃ ἡ ἄλλη, διεκόπτοντο οἱ διάλογοι καὶ ἤρχιζον συνομιλίαι ἀτομικοῦ μᾶλλον ἐνδιαφέροντος.

Ἀλλ' ἡ νὺξ ἐπήρχετο καθ' ἣν ὥραν εἰσερχόμεθα εἰς τὰ φημισμένα στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου καὶ ἐξεφράζομεν ὅλοι τὴν ἀπορίαν, πῶς τοιαύτας φύσει ὀχυρὰς θέσεις, ὑψώματα ἑκατέρωθεν ἀκαταμάχητα διασχιζόμενα μόνον ὑπὸ μιᾶς λαμπρᾶς στρατιωτικῆς ὁδοῦ, ἄριστα συντηρουμένης ἀφῆκεν ὁ ἐχθρὸς ἀφρουρήτους, ἐλευθέραν δὲ μίαν δίοδον εἰς τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα. Ἐκεῖ δὲ ποῦ ἐσχολιάζομεν ταῦτα, αἴφνης εἰδοποιούμεθα ὅτι διέρχεται ὁ Διάδοχος μὲ τὸ Ἐπιτελεῖόν του. Εἶναι ἀπερίγραπτος ἡ τάξις καὶ ἡ ἀκρίβεια τὴν ὁποίαν εἴχομεν κατὰ τὴν πορείαν ἐκείνην. Σιγὴ ἀπόλυτος, κανονικότης ἀποστάσεων ἄψογος. Ἀλλ' ἡ ὁδὸς ἐπαρουσίαζεν ἀληθῶς πανδαιμόνιον κινήσεως στρατιωτικῆς. Ἐνῷ ἡ Μεραρχία μας ὤδευε, τὸ δεξιὸν τῆς ὁδοῦ ἀκολουθοῦσα, κατὰ τὰ πλάγιά μας διήρχοντο ἀμέτρητα ἄλλα ὑποζύγια, ἁμάξια φέροντα πλῆθος πολεμεφοδίων καὶ τροφῶν, βλητοφόρα, τὰ συμπληρώματα ἄλλης προηγουμένης ἡμῶν Μεραρχίας.

Τὴν 7ην μ. μ. ἀκριβῶς εὑρισκόμεθα εἰς τὸ Χάνι τοῦ Χατζηγώγου· ἀκριβῶς κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν φθάνει ἐπιβαίνων αὐτοκινήτου ὁ Ἀρχιστράτηγός μας Διάδοχος μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του. Ὁ ἐνθουσιασμός, αἱ ζητωκραυγαὶ ἀπερίγραπτοι. Παρ' ὅλην τὴν ῥαγδαίαν βροχὴν οἱ στρατιῶται ἐπευφήμησαν τὸν Διάδοχον. Ἐκεῖ εὑρόντες καταυλισμένην ἄλλην Μεραρχίαν, δὲν σταματῶμεν, ἀλλὰ κατόπιν νέας διαταγῆς διατασσόμεθα νὰ προχωρήσωμεν διὰ νὰ παραλάβωμεν τὰ λάφυρα τὰ ὁποῖα οἱ ἀνιχνευταὶ καὶ πρόσκοποι ἐβεβαίουν ὅτι ἦσαν πλεῖστα καὶ σημαντικώτατα.

Καὶ ἀφίνομεν τὸ Χάνι Χατζηγώγου, τὸ ὁποῖον ἀντήχει ἀπὸ τὸν θόρυβον καὶ τὸν ὀρυμαγδὸν ἄλλης Μεραρχίας καὶ ἐκαλύπτετο ἀπὸ πυκνὰ σύννεφα καπνοῦ, δηλωτικοῦ τοῦ τί χαλασμὸς κόσμου ἐγίνετο ἀπὸ τὰς ἀνθρακιὰς πρὸς θέρμανσιν καὶ παρασκευὴν συσσιτίου, καὶ προχωροῦμεν ὑπὸ τὰς πλέον χειρίστας συνθήκας. Βροχὴ ῥαγδαιοτάτη περιέλουεν ἡμᾶς, καθιστῶσα τὴν πρόοδον τῶν τε ἀνδρῶν καὶ μεταγωγικῶν δυσχερεστάτην, ὡς ἐκ τῆς φθορᾶς τῆς ὁδοῦ ἕνεκα τῆς πρὸ ἡμῶν διελεύσεως τῶν Τουρκικῶν πυροβόλων, ἵππων κ.λ.π. Δὲν ἤρκει δὲ ἡ βροχή, ἀλλὰ συνωδεύετο καὶ ὑπὸ παγερωτάτου βορείου ἀνέμου καὶ

ἔβλεπες τοὺς ἄνδρας ὅλους νὰ μεταβάλλουν τ' ἀντίσκηνά των εἰς ἀδιάβροχα χωρὶς νὰ δύνανται νὰ προφυλάσσωνται μήτε ἀπὸ τοὺς κρουνοὺς τοῦ ὕδατος, μήτε ἀπὸ τὰς παγερὰς πνοὰς τοῦ ἀνέμου.

Τὸ θέαμα τῆς πορευομένης ταύτης Μεραρχίας ἦτο ὄντως οἰκτρὸν καὶ ἀξιοθρήνητον. Οἱ δυστυχεῖς ἄνδρες, ἄγρυπνοι, διάβροχοι, νήστεις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, δὲν εἶχον δυνάμεις νὰ προχωροῦν. Καὶ ἐνῷ μέχρι τινὸς οἱ στρατιῶται ἐπορεύοντο κατὰ τετράδας, τηρουμένων τῶν κανονικῶν ἀποστάσεων τῶν τμημάτων, ἡ συνοχὴ αὐτῶν σχεδὸν διεκόπη καὶ ἔβλεπες κατὰ τὰς φρικώδεις ἐκείνας μεσονυκτίους ὥρας ἓν ὁλόκληρον σύνταγμα ν' ἀποτελῇ ὄχι πλέον σῶμα συντεταγμένον καὶ συναφές, ἀλλὰ μίαν ἐπιμηκεστάτην γραμμὴν ἀπαρτιζομένην ἀπὸ ἄνδρας μόλις δυναμένους νὰ σύρουν τὰ κάτω ἄκρα καὶ νὰ προχωροῦν ὁ ἕνας κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ἦτο δὲ τοιαύτη θεομηνία καὶ τοσαύτη ἡ ὑπερκόπωσις τῶν ὁπλιτῶν, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιβληθῇ τις ὅπως τοὺς συντάξῃ καὶ τοὺς συμπτύξῃ.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΛΑΦΥΡΑ

Καὶ ὅμως εἴχομεν διαταγὴν νὰ προχωρῶμεν ἄνευ στάσεων, ἐκτελοῦντες ἐσπευσμένην πορείαν διὰ λόγους ὑψίστης σημασίας, τῆς καταλήψεως τῶν στενῶν τῆς Πόρτας.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς αὐτῆς ἡμέρας 10ης Ὀκτωβρίου, καθ' ἣν ὥραν ἐμαίνοντο τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ ἡ ἐξάντλησίς μας ἦτο ἀπελπιστική — ὡδοιπορούμεν ἄλλως τε συνεχῶς ἐπὶ ἑνδεκα ὥρας — αἴφνης μακρόθεν ἀντικρύζομεν κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ διάφορα μελανὰ μεγαλωστὶ ἐξηπλωμένα ἐπὶ τοῦ ὁδοστρώματος ἀντικείμενα. Ἐνομίσαμεν κατ' ἀρχὰς ὅτι ἦσαν μᾶλλον σκιαὶ προερχόμεναι ἀπὸ τὰ ἐρεβώδη μαῦρα σύννεφα. Ἀλλ' ὅταν ἐπλησιάσαμεν, ὁποία κατάπληξις κατέλαβεν ἡμᾶς. Ἦσαν Τουρκικὰ λάφυρα, πυροβόλα μὲ τὰ κλειστρά των, βλητοφόρα, ὀβίδες κατὰ χιλιάδας ἐσπαρμέναι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, σοῦστα, ἵπποι νεκροί, ἁμαξάκια, σκηναί, ἐφαπλώματα, μανδύαι, τροφαί, σάκκοι πλήρεις τροφίμων, ζαχάρεως, ὀρύζης, ἀλεύρων καὶ τέλος πάντων παντὸς εἴδους πολεμικὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα, φεύγοντες προτροπάδην οἱ ἐχθροί, καταληφθέντες ὑπὸ πανικοῦ, ἐγκατέλειψαν.

Εἶναι ἀπερίγραπτος ἡ συγκίνησις ἡ ὁποία κατέλαβε τοὺς ἄνδρας ἐκ τῆς παρατάξεως κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ ἐπὶ μίαν καὶ δύο ὥρας τῶν παντοίων εἴδους λαφύρων. Οἱ στρατιῶται ἐλησμόνησαν καὶ ψῦχος καὶ βροχὴν καὶ κόπωσιν καὶ πεῖναν, ὅλοι δ' ἐπλησίαζον ταῦτα, τὰ πυροβόλα ἰδίως, καὶ ἔψαυαν αὐτά, οἱονεὶ ἐπιθυμοῦντες διὰ τῆς ἁφῆς νὰ πεισθοῦν ἂν ἦναι πράγματι κανόνια, ὅσα ἔβλεπον ἢ εἶχον πάθει παραίσθησιν καὶ ἦσαν φαντάσματα, διότι πράγματι μακρόθεν, ὄψιν φαντασμάτων παρουσίαζον οἱ μαῦροι αὐτοὶ ὄγκοι, ἐρριμμένοι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ καὶ ἄλλοι ἑκατέρωθεν αὐτῆς.

Καὶ ὅμως τὰ φαντάσματα ταῦτα συνετέλεσαν ὥστε ν' ἀναλάβουν δυνάμεις οἱ ἄνδρες, ν' ἀνακτήσουν τὸ ἠθικόν των καὶ ν' ἀποκτήσουν

ἀληθῶς κουράγιο, διὰ νὰ συνεχίσουν τὴν ἐσπευσμένην πορείαν, ἡ ὁποία ὅμως ὑπὸ διαρκῆ χιονοθύελλαν ἐξηκολούθησε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτῆς μέχρι τῆς τρίτης πρωϊνῆς ὥρας, καθ' ἣν ἐφθάσαμεν ἔξωθεν τῶν Σερβίων, στρατοπεδεύσαντες ἐπί τινων ὑψωμάτων ὑπὸ τὰς πλέον ἀπαισίας συνθήκας διάβροχοι, ῥιγοῦντες, συντετριμμένοι ἐκ τῆς δωδεκαώρου συνεχοῦς καὶ ἐσπευσμένης πορείας, χωρὶς νὰ δυνηθῶμεν νὰ στήσωμεν σκηνάς, ἀλλ' οὔτε νὰ κλείσωμεν κἂν μάτι ὡς ἐκ τῆς φρικώδους καταστάσεως εἰς ἣν εὑρισκόμεθα, στερούμενοι καὶ καυσοξύλων ἕνεκα τῆς βροχῆς, ἀναγκασθέντες οὕτω νὰ διανυκτερεύσωμεν ἄϋπνοι καὶ ν' ἀναμείνωμεν τὸν εὐεργετικὸν τῆς ἑπομένης ἡμέρας ἥλιον, νὰ μᾶς ξηράνῃ, νὰ μᾶς θερμάνῃ, νὰ μᾶς νεκραναστήσῃ.

ΕΞΩΘΕΝ ΤΩΝ ΣΕΡΒΙΩΝ

Εὐεργετικός, θερμαντικός, ζωογόνος ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τὴν πρωΐαν. Οἱ ἄνδρες ἔσπευσαν νὰ στεγνώσουν τὰ κλινοσκεπάσματα, τὰ ἐνδύματά των, ὅλαι δὲ αἱ πέριξ ῥάχεις τῶν λόφων ἐκαλύφθησαν ἀπὸ χλαίνας, ἀσπρόῤῥουχα, κλινοσκεπάσματα τῶν ἀνδρῶν. Ἐδόθησαν δὲ διαταγαὶ ὅπως ἀναφθοῦν πυραὶ καὶ ἑτοιμασθῇ συσσίτιον. Ἀλλὰ ποῦ νὰ εὑρεθῇ τοιοῦτον; Τὰ μεταγωγικά μας ἕνεκα τῆς ἐσπευσμένης πορείας ποῦ νὰ δυνηθοῦν νὰ μᾶς προλάβουν. Ἀνεμείναμεν ὀλίγον, διότι ἐπρόκειτο νὰ μετασταθμεύσωμεν εἰς γειτονικὸν χωρίον. Ἐν τῷ μεταξύ, ἰδοὺ μακρόθεν βλέπομεν κατερχόμενον στράτευμα. Τί ἦσαν; Οἱ τῆς 2ας Μεραρχίας ἄνδρες τῆς διακριθείσης κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου. Ἄλλαι συγκινήσεις κατὰ τὴν συνάντησίν μας. Ἀλλ' ἡ Μεραρχία ἐπροχώρησεν ἐσπευσμένως διὰ Βέῤῥοιαν, χωρὶς δὲ νὰ κάμῃ κἂν στάσιν πλησίον ἡμῶν, ἐξηκολούθει τὴν πορείαν της.

Μετ' ὀλίγον κατὰ διαταγὴν τοῦ Μεράρχου μετετοπίσθημεν ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σερβίων ὑψωμάτων εἰς τὸ χριστιανικὸν χωρίον Καλδάδες ὅπου καὶ ἀνεπαύθημεν. Ἐκεῖ εὕρομεν ποίμνια καὶ ἐπρομηθεύθημεν κρέατα καὶ ἠδυνήθημεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην νὰ γευθῶμεν βραστοῦ κρέατος. Φαντάζεσθε δὲ κατόπιν τοῦ τριημέρου μαρτυρίου, ποία ἡ ἀνακούφισίς μας ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ. Ὁ συνταγματάρχης *Μπαΐρας* καί τινες ἀξιωματικοὶ ἐφιλοξενήθημεν εἰς τοὺς μικροὺς οἰκίσκους τοὺς ὁποίους εὐχαρίστως, εὐγνωμονοῦντες διὰ τὴν ἐλευθέρωσίν των, οἱ δυστυχεῖς χωρικοὶ μᾶς παρεχώρησαν. Καὶ ἐκοιμήθημεν μακαρίως τὴν νύκτα ἐκείνην, ἀνακτήσαντες σωματικῶς τὰς δυνάμεις μας, οἵ τε ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται.

ΑΛΒΑΝΟΣ ΦΟΝΕΤΩΝ ΕΠΙΛΟΧΙΑΝ

Ἀλλ' ἐπεισόδιον θλιβερὸν ἐτάραξε τὴν κατὰ τ' ἄλλα ἄνετον ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ διαμονήν μας. Εἴχομεν συλλάβει πέντε αἰχμαλώτους ἀντάρτας καὶ ἐφρουροῦμεν αὐτοὺς ἐν τῇ πρωτοφυλακῇ. Ἠρώτησα αὐτοὺς ἀλβανιστὶ πῶς εὑρέθησαν εἰς τὰ μέρη ταῦτα· μοῦ ἀπήντησαν ὅτι παρεσύρθησαν, καὶ αὐτοὶ δὲν ἐγνώριζον ὑπὸ τίνων. Εἰς μάλιστα τούτων, ἔχων στοιχειώδη τινὰ μόρφωσιν, ὁμιλῶν δὲ ὀλίγον καὶ τὴν Ἑλ-

ληνικήν, ὑπεκρίνετο μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας τὸν ρόλον τοῦ «ἀπατηθέντος», μεταμελούμενος διότι ἐστράφη κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ!

Εὑρισκόμεθα ἐντὸς τοῦ οἰκίσκου τοῦ προσωρινοῦ διοικητηρίου ὁ Συνταγματάρχης *Μπαΐρας*, ὁ ὑπασπιστής του λοχαγὸς *Θεοχάρης*, ὁ ἰατρὸς τοῦ συντάγματος *Τζάλας* καὶ ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας. Ὁπότε ἀκούομεν πυκνοὺς πυροβολισμοὺς ῥιπτομένους ἔξωθεν ἡμῶν. Ἐξηρχόμεθα καὶ τί βλέπομεν; Τὸν Ἀρβανίτην αὐτὸν σπεύδοντα μὲ ὅπλον μάουζερ ἔξωθεν τοῦ διοικητηρίου μας, πυροβολούμενον δὲ ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ
Λοχαγός: Ὑπασπιστὴς τοῦ 12ου Πεζικοῦ Συντάγματος

Τί εἶχε συμβῇ. Ἀφῆρεσεν αἰφνιδίως τὸ ὅπλον τοῦ σκοποῦ μὲ πρόθεσιν νὰ τὸν φονεύσῃ, ἐπειδὴ δὲ δὲν τὸ κατώρθωσεν, ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸς τοὺς λόφους, ὁπότε οἱ στρατιῶται, ἀσχολούμενοι κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν εἰς τὴν ἑτοιμασίαν τοῦ συσσιτίου ἐπυροβόλουν ἀθρόοι κατ' αὐτοῦ. Ἐξηρχόμεθα τοῦ διοικητηρίου καὶ ἐσπεύδομεν μετὰ τοῦ ἐπιλοχίου ὁπλοδιορθωτοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ ὁ Ἀλβανὸς κτυπιέται καὶ πίπτει. Ὁ ἐπιλοχίας ἐξάγων τὸ περίστροφόν του πυροβολεῖ τὸν ἀπαίσιον Ἀλβανόν. Ἀλλ' εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο, ἀκούω τὸν δίπλα μου ἐπιλοχίαν κραυγάζοντα:

— «Ὤχ! μ' ἐσκότωσαν, κ. Ὑπολοχαγέ...»

Καὶ βλέπω αὐτὸν φέροντα τὰς χεῖράς του εἰς τὸ ὑπογάστριον. Μία σφαῖρα ἐπέτυχε τὸν ἀτυχῆ ἐπιλοχίαν οἰμώζοντα ἐκ τῶν ὀδυνῶν. Σπεύδει ὁ ἰατρὸς Τζάλας καὶ τὸν μεταφέρει εἰς τὸ χειρουργεῖον. Ἐπιμελεῖται τοῦ τραύματός του, ἀλλ' ὁ τόσον γενναῖος καὶ τόσον πολύτιμος διὰ τὸ σύνταγμά μας ὁπλοδιορθωτής, Ἀμπούτης ὀνόματι, πατὴρ δὲ ἓξ τέκνων, μετὰ δύο-τρεῖς ἡμέρας ἀπέθανεν ἐκ τοῦ τραύματος. Θλῖψις κατέλαβε πάντας διὰ τὴν τόσῳ ἄδικον ἀπώλειαν τοῦ καλοῦ ὑπαξιωματικοῦ.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΟΖΑΝΗΝ

Τὴν ἑπομένην πρωΐαν ἐκκινεῖ ἡ Μεραρχία μας. Ἀκολουθοῦμεν τὴν ὁδὸν Σερβίων· διερχόμενοι ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, χωρὶς κἂν νὰ παραμείνωμεν ἐκεῖ, μανθάνομεν τὴν ἀπαισίαν εἴδησιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων σφαγῆς ἱερέων, διδασκάλων, μαθητῶν, μαθητριῶν. Καὶ μετὰ δύο σχεδὸν ὥρας διερχόμεθα τὴν σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ Ἀλιάκμονος, φρου-

ρουμένην ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, τὴν ὁποίαν φεύγοντες οἱ πανικόβλητοι ἐχθροὶ δὲν ἐπρόλαβαν νὰ καταστρέψουν καὶ πρὸς τὸ βράδυ φθάνομεν ἔξωθεν τῆς Κοζάνης εἰς τὸ Τουρκικὸν χωρίον Τσιτσελέρ, ἐνῷ ὁ Διάδοχος μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του δι' αὐτοκινήτων εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἑλληνικωτάτην πόλιν.

Μόλις ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, ὁ εὐφυέστατος ἱπποκόμος μου Παῦλος Ζέζας ἔσπευσεν εἰς εὕρεσιν στέγης. Οἱ μικροὶ οἰκίσκοι τοῦ χωρίου κατάκλειστοι. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς αὐλοθύρας ἑκάστου εἴδομεν ἀνηρτημένας λευκὰς σημαίας. Πλησιάζοντες αὐτοὺς ἀκούομεν φωνὰς ἐπικλήσεως εἰς γλῶσσαν Τουρκικήν. Ἦσαν ἔγκλειστοι Τουρκικαὶ οἰκογένειαι παραμείνασαι ἐν τῷ χωρίῳ. Τὰς καθησυχάσαμεν. Ὁ ἱπποκόμος μου εὗρεν ἄριστον διὰ τὴν νύκτα κατάλυμα, οἰκίσκον μετὰ τριῶν θαλάμων λαμπρὰ διατηρουμένων. Εἰσερχόμεθα μετὰ τοῦ ἰατροῦ Σαχάμη καὶ τοῦ νοσοκόμου Γαζετοπούλου. Καὶ εὑρίσκομεν εἶδος σκαφιδίων περιεχόντων ἄλευρα, ἀραβόσιτα, σιτάρι, κρομμύδια, καυσόξυλα, τὴν χειμερινὴν προμήθειαν τῆς χωρικῆς οἰκογενείας. Ὁ πονηρότατος ἱπποκόμος μου τί νομίζετε ἀνεκάλυψεν ἐντὸς καλάθου. Τρεῖς σκορδοπλεξίδες ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀνηρτῶντο σταφύλια! Φαντάζεσθε τὴν ἔκπληξίν μας. Σταφύλια, ἄριστα διατηρούμενα καὶ μάλιστα τραγανά, κατόπιν τόσων στερήσεων, οἷον πολύτιμον δι' ἡμᾶς εὕρημα. Στέλλω μίαν πλεξίδα εἰς τὸν Συνταγματάρχην, ἔκπληκτον πρὸ τοιαύτης ὡραίας ὀπώρας, καθὼς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους συναδέλφους ἀξιωματικούς.

Ὁ ἱπποκόμος
ΠΑΥΛΟΣ ΖΕΖΑΣ

Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης ἐξακολουθοῦμεν τὴν πορείαν μας καὶ φθάνομεν εἰς τὸ χωρίον Ἀσκιμπλὰρ μετὰ πορείαν ὀκτάωρον. Πεδινὸν χωρίον ἐστερημένον ὕδατος. Τὰ ὀλίγα πηγάδια θολωμένα νερὰ περιεῖχον, οὔτε διὰ βράσιν φασολίων ἐπιτήδεια. Ἐκεῖ μᾶς ἦλθεν ὁ ἀντικαταστάτης τοῦ ἀειμνήστου Πολυχρονοπούλου ταγματάρχης Δημητρέσας καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ τάγματος τὴν ἐπαύριον.

Ἀναχωροῦμεν ἐκεῖθεν τὴν ἑπομένην καὶ πρὸ τῶν στενῶν τοῦ Τριποτάμου ἔκπληξις εὐάρεστος διὰ τοὺς ἄνδρας, ἡ διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκστρατείας ἐμφάνισις ἐν μέσῳ τοῦ στρατεύματος

τῶν Βασιλοπαίδων. Ἀπερίγραπτος ἡ χαρὰ ὅλων ἡμῶν — τὴν ὁποίαν ὅμως ἐνδομύχως αἰσθανόμενοι δὲν ἐπετρέπετο νὰ τὴν ἐξωτερικεύσωμεν ἐν μέσῃ πορείᾳ ὁδεύοντες μάλιστα πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, — ὅταν εἴδαμεν τοὺς Βασιλόπαιδας πάντας ἐφίππους παρακολουθοῦντας τὴν Μεραρχίαν ἡμῶν — πλὴν τοῦ Πρίγκηπος Νικολάου ἐπιβαίνοντος, ἕνεκεν τοῦ παθήματος τοῦ ποδός του, αὐτοκινήτου — ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τὸν Ἀρχιστράτηγόν μας Διάδοχον Κωνσταντῖνον, ὄπισθεν δ' Αὐτῶν τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Στρατηγείου, τὸν Προσωπάρχην τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν *Νίδερ*, σπεύδοντας πάντας εἰς τὸ δεξιὸν τοῦ Συντάγματός μας.

Μετὰ τὰ στενὰ τοῦ Τριποτάμου ἀνήλθομεν εἰς ὀρεινὸν χωρίον, ἐνῷ ὑδρόμυλοι ἐλειτούργουν, διὰ τῆς ῥοῆς τῶν ὑδάτων κινούμενοι, ἀλέθοντες τὸ σιτάρι τῶν κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων, ὅπου καὶ διενυκτερεύσαμεν, πολλὰ παθόντες ὡς ἐκ τῆς ἐλεεινότητος τοῦ ἐδάφους, μὴ δυνάμενοι τ' ἀντίσκηνα νὰ πήξωμεν καὶ μόνον ὕδατος περίσσειαν ἔχοντες, κατόπιν τριημέρου στερήσεως νεροῦ ὄχι πλέον ποσίμου. Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου, Σαϊλέρ. Ἐδῶ σταθμὸν τηλεγραφείου εὕρομεν, οἴκημα ἄνευ θυρῶν καὶ παραθύρων, ὄζον ἀπὸ τὰς ἀκαθαρσίας, τ' ὁποῖον ὁ Διάδοχος ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ ὡς... Στρατηγεῖον, ἀλλὰ τὸ ἐγκατέλειψεν, ἐγκαταστηθέντων ἡμῶν.

ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΙΕΡΙΩΝ ΟΡΕΩΝ

Καὶ ὅμως πήξαντες ὅπως-ὅπως τὰ ἀντίσκηνά μας διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο, τρία Συντάγματα ἐν συμφυρμῷ καὶ ἀκαταστασίᾳ ὡς ἐκ τοῦ ἀνωμάλου τοῦ ἐδάφους. Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπαύριον συνεχίσαμεν τὴν πορείαν. Τί λέγω πορείαν, τὴν ἀνάβασιν διὰ περιστροφικῆς ἀλλὰ πλατυτάτης — δώδεκα μέτρων πλάτους — θαυμασίας στρατιωτικῆς ὁδοῦ ἀνελθόντες δι' ἀτελειώτων ἑλιγμῶν εἰς ὕψους 1600 μέτρων ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Καὶ ὅμως εἰς τοὺς πρόποδας τῆς κορυφῆς καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης εὕρομεν εὐεργετικωτάτην διὰ τὸ στράτευμα καὶ τὰ πολυτιμότατα ὑποζύγια *μάνναν* πηγαίου ὕδατος, παγερωτάτου κ' εὐποτωτάτου, τ' ὁποῖον ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ βουνοῦ διαυγέστατον καὶ ἀφθονώτατον ἐκπηδοῦν, πόσον ἐποθοῦμεν νοερῶς εἰ δυνατὸν νὰ διωχετεύετο εἰς τὴν προσφιλῆ τοῦ Πανελληνίου πρωτεύουσαν!

Ἀλλ' ἦτο αὕτη ἀνάβασις τῶν μυρίων τοῦ Ξενοφῶντος, ἦτο διάβασις τῶν Ἄλπεων ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ἢ προελάσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τί ἦτο ἡ ἀτελεύτητος αὕτη βαθμιαία ἄνοδος στρατευμάτων ἐν συνοδείᾳ ὅλων τῶν ὅπλων ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῆς ὀροσειρᾶς, διὰ μέσου φύσεως ἀφαντάστου μεγαλείου, ἀνεφίκτου ἀληθῶς εἰς τὴν ἀντίληψιν ἀνθρωπίνου ὀφθαλμοῦ, Πῶς ἀνῆλθεν ἐκεῖ, ποῦ εὑρέθη ἐκεῖ ἐπὶ τῶν ὑψικαρήνων αὐτῶν ὀρέων, ἀπέναντι τοῦ θεσπεσίου πανοράματος, τ' ὁποῖον ἐδημιούργει ἡ ἀπέραντος λεκάνη τοῦ Ἀλιάκμονος, περιαρδεύοντος καὶ καταπρασινίζοντος τὴν ἑκατέρωθεν ἀσυλλήπτου μεγαλοπρεπείας φύσιν, ἡρωϊκὴ Ἑλληνικὴ στρατιά, ὁδεύουσα ἀφόβως, ἄνευ ἀντιστάσεως, ἄνευ ἀνθρωπίνου ἐμποδίου ἔχουσα ἀπέναντι τὰ θεσπέσια Πιέρια ὄρη; Πῶς νὰ περιλάβῃ τις

εἰς λέξεις ἐπαρκῶς εἰκονιζούσας τὸ μέγα τοῦτο τῆς φύσεως πανόραμα, τ' ὁποῖον ὁ Δημιουργὸς ἐφιλοτέχνησεν ἐν ἀνεκλαλήτῳ συνδυασμῷ πανυψήλων ὀρεσειρῶν, χωριζομένων ὑπὸ ἀπροσδιορίστου βάθους λεκανοπεδίου, σκιαζομένου ὑπὸ τῶν μεγαλοπτέρων καὶ ὑπερφυσικῶν ὀρνέων, περιῤῥεομένου ἀπὸ τὴν ἀφ' ὑψηλοῦ θεωμένην ἀργυρόεσσαν δίνην τοῦ πλουτοφόρου Μακεδονικοῦ ποταμοῦ, ἐνῷ τὴν ἀπέναντι ὀρεσειράν, ὡς ἄλλη ὀπτασία τοῦ Μάκβεθ, περιεκάλυπτεν, ἐξιδανικεύων καὶ οἱονεὶ πνευματοποιῶν τὴν πέριξ μεγαλοπρεπῶς ἀγρίαν φύσιν, διαφανὴς ἀραχνοΰφαντος πέπλος ἐπιτρέπων εἰς τὸν κατάπληκτον ὀφθαλμὸν νὰ διεισδύσῃ, ἐκμηδενιζομένων, ὡς ἐκ τῆς προοπτικῆς, τῶν ἀποστάσεων, μέχρι καὶ τῶν ἀκροτάτων κορυφογραμμῶν τοῦ θείου ὄρους, ἵνα συμπεριλάβῃ ἐν τῷ συνόλῳ τὸ μέγα τῆς φύσεως πανόραμα;

Ἐσταθμεύσαμεν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν ἀπολαύοντες ἐν μοναδικῇ ἡλιολούστῳ φθινοπωρινῇ ἡμέρᾳ τὸ θεῖον κάλλος τῆς πέριξ φύσεως, εὐλογοῦντες τὸν Ὕψιστον ὅτι ηὐτυχήσαμεν ἡμεῖς, μικρὰ Ἑλληνικὴ στρατιά, πολὺ ἀφισταμένη τῶν πολυαρίθμων φαλάγγων τοῦ στρατηλάτου Μακεδόνος Ἀλεξάνδρου, ν' ἀνέλθωμεν ἐπὶ τῆς ἀνεφίκτου ὕψους Μακεδονικῆς χώρας, νὰ φθάσωμεν διασκελίζοντες σχεδὸν τὸν θεῖον Ὄλυμπον, τὰ Καμβούνια ὄρη, τὰ Πιέρια ὄρη, ὑπὸ ἀντάξιον τοῦ μεγάλου Στρατηλάτου, Στρατηλάτην *Κωνσταντῖνον* τὸν Ἐλευθερωτήν. Κατήλθομεν τῆς κορυφῆς ἐκείνης, ὁπόθεν ἀφ' ὑψηλοῦ ἐθεώμεθα τὴν πέριξ μάγον φύσιν ἐν χώρᾳ γνησίως Ἑλληνικῇ, ἔκθαμβοι καὶ ἐκστατικοί, ἐκπλησσόμενοι διὰ τὸ κατόρθωμα, εὐλαβῶς δὲ ἀποδίδοντες τὴν ἐπὶ τῆς μεγαλοπρεποῦς ταύτης Μακεδονικῆς σκηνοθεσίας ἀνάβασίν μας εἰς θείαν παραχώρησιν καὶ εὔνοιαν καὶ προστασίαν τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος Οὐρανίου Προστάτου!

ΕΙΣΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΕΡΡΟΙΑΝ

Ὁμαλή, εὐφρόσυνος, ξεκουραστικὴ ἡ κάθοδος τῶν Ἑλληνικῶν φαλάγγων. Ἡ αὐτὴ εὐρεῖα πλατεῖα, καλοστρωμένη, στρατηγικωτάτη ὁδός. Καὶ ἐμνήσθημεν τῆς ἐν Ἑλλάδι λεγομένης ἐθνικῆς καὶ ἐπαρχιακῆς ὁδοποιΐας διὰ τὴν ὁποίαν δισεκατομμύρια ἐδαπανήθησαν εἰς δδικὴν συγκοινωνίαν, καὶ ὅμως, πλήν τινων προνομιούχων πόλεων καὶ ἐπαρχιῶν, ἡ μικρὰ Ἑλλάς μας ὁδοὺς δὲν ἀπέκτησεν.

Καὶ διὰ πολυαρίθμων ἑλιγμῶν, ἐν μέσῳ φύσεως ποικιλωτάτης, δασῶν πυκνοτάτων, καταῤῥακτῶν ἀναριθμήτων, χειμάῤῥων, παραποταμίων δι' ὧν ἐκυλίοντο κρυσταλλώδη νάματα, νερὰ ἄφθονα, ἀρδεύοντα τὸν πέριξ καρποφόρον κάμπον, παράγοντα πλοῦτον γεωργικόν, ξυλείαν ἄπειρον, φθάνομεν τὴν νύκτα σχεδὸν εἰς τὰ πρόθυρα καὶ ἄλλης μικρᾶς Ἑλληνικωτάτης Μακεδονικῆς πόλεως, τὴν Βέῤῥοιαν.

Μακρόθεν, τί ὁρυμαγδὸς καὶ ποδοβολητὸς ἵππων, τί ἀντήχησις θορύβου στρατιωτικοῦ· καὶ εἰς τὸν θόρυβον αὐτὸν ἀνεμιγνύετο τὸ κελάρυσμα τῶν ἀφθόνων ὑδάτων, ποταμοῦ ῥαγδαίως ἀφ' ὑψηλοῦ χυνομένου καὶ τὴν πόλιν εἰς τὸ κέντρον διασχίζοντος· τί ἀφθονία ὑδάτων,

Τύποις Θ. Ἀποστολοπούλου

ἀλλὰ καὶ τί πλοῦτος γεωργικός. Ἡ πόλις ὁλόκληρος ἀντήχει ἀπὸ τὴν ζωήν, τὴν κίνησιν τὴν ὁποίαν ἐδημιούργει ὁ ἐλευθερωτὴς Ἑλληνικὸς στρατός. Τέσσαρες Μεραρχίαι εἶχον καταυλισθῇ εἰς τὴν φιλόξενον πόλιν καιομένην αὐτόχρημα ἀπὸ τὰς ἀπειραρίθμους πυρὰς τῶν γενναίων ἀνδρῶν· καὶ εἰς ταύτας προσετέθη ἡ 3η Μεραρχία, ἐν ὅλῳ λοιπὸν ἐφιλοξένει ἡ καλὴ Βέρροια, ἔστω καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας, περὶ τὰς 60 χιλ. στρατοῦ. Ποῦ νὰ ἐφαντάζοντό ποτε οἱ καλοὶ Βερροιῶται, ὅτι θὰ ἤρχετο ἡμέρα νὰ τιμηθῇ ἡ πόλις των διὰ τῆς θριαμβευτικῆς ἐν αὐτῇ εἰσόδου τῶν νικηφόρων *Κωνσταντίνου* τοῦ Διαδόχου ἡρωϊκῶν φαλάγγων.

Δι' αὐτὸ καὶ ἡ δεξίωσις ἡ ἀποθεωτικὴ καὶ ἡ φιλοξενία ἡ θερμή, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν οἱ Βερροιῶται. Ὅλαι αἱ οἰκίαι ἐφιλοξένουν ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς, ὁπλίτας. Καὶ ὅλαι αἱ Ἑλληνίδες περιχαρεῖς παρεσκεύαζον ἄρτον, ἐδέσματα, μαγειρεύματα διὰ τοὺς κακοπαθήσαντας στρατιώτας.

Νοήμων καὶ φρονηματίας Βερροιώτης, Ἀντώνιος Παγώνης ὀνόματι, μᾶς ἐφιλοξένησεν εἰς τὸ σπῆτί του. Τοῦ Ἀβραὰμ τ' ἀγαθὰ μᾶς προσέφερεν ὁ καλὸς Ἕλλην. Κηπουρὸς γάρ, μποσταντζῆς ὅπως τοὺς λέγουν, ἔχων πλήρη τοῦ σπητιοῦ του τὰ διαμερίσματα ἀπ' ὅ,τι παράγει ἡ εὔφορος καὶ παχεῖα ἄρουρα τῆς Βερροίας. Ποία ἡ ἀνακούφισίς μας κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, καθ' ἣν ἐθερμάνθημεν πλησίον τζακιοῦ, ἐγεύθημεν φαγητοῦ σπιτικοῦ, ἀνεπαύθημεν ἐπὶ μαλθακῶν στρωμάτων, ἀπελυμάνθημεν, ἀπεπλύνθημεν, ἐξηνθρωπίσθημεν. Πόσον δὲ ἀφηγηματικὸς ὁ Παγώνης, ἐκθέτων εἰς ἡμᾶς τὸν τρόμον τῶν Τούρκων, τὴν νύκτωρ φυγὴν στρατοῦ καὶ κατοίκων, τὴν συρροὴν τῶν Τουρκικῶν οἰκογενειῶν εἰς τὸν σταθμὸν διὰ νὰ προλάβουν καὶ φύγουν πρὶν ἢ ἐμφανισθῇ ὁ τὸν τρόμον ἐμπνεύσας Ἑλληνικὸς στρατός, τὰς παρακλήσεις τῶν διαφόρων Μπέηδων ὅπως μείνουν εἰς Βέρροιαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Χριστιανῶν κλπ. Καὶ νὰ διηγῆται ταῦτα ὁ Παγώνης ὑπὸ τὴν ἀνθρακιὰν τοῦ τζακιοῦ καὶ νὰ συμπληρώνῃ ἡ σεβαστὴ γραῖα μήτηρ του ὅ,τι παρέλειπεν ὁ υἱός, ἐνῷ ἡ κυρὰ Παγώναινα, ἡ εὔθυμος, ἀφελὴς, εὐμελὴς καὶ ἐργατικὴ σύζυγός του, διαρκῶς ἐζύμωνεν ἢ ἐμαγείρευε διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν πολυπαθῶν στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους ἐφιλοξένει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχοντικοῦ της, προσφέρουσα εἰς αὐτούς, αὐτοπροαιρέτως καὶ ἀγογγύστως ὅ,τι τρόφιμον καὶ πόσιμον εἶχεν ὁ Ἀβραμιαῖος ἀληθῶς πύργος της.

ΔΟΞΟΛΟΓΙΑ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΔΙΑΔΟΧΟΥ

Ἠγέρθημεν τὸ πρωΐ—Κυριακὴ ἦτο,—φρέσκοι, ξεκούραστοι, εὔθυμοι, κ' ἐκάμαμεν ἕνα γύρον ἀνὰ τὴν πόλιν. Ὅλοι οἱ δρόμοι της ἐπλημμύρουν ἀπὸ στρατιώτας, σπεύδοντας νὰ κάμουν ἀπὸ τὰ καταστήματα προμηθείας τροφίμων, ἐδωδίμων, ἐσωρρούχων μαλλίνων. Καὶ ἐχορήγουν ταῦτα οἱ ἔμποροι εἰς τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν τιμῶν, ἐκδηλοῦντες οὕτω τὴν εὐγνωμοσύνην των εἰς τοὺς ἐλευθερωτάς των. Καὶ ἔβλεπες

πολιορκίαν τῶν καταστημάτων ὅλων ἀπὸ στρατιώτας, προμηθευομένους διάφορα εἴδη.

— Πέρνουμε ὅ,τι χρειαζόμαστε,γιατὶ αὔριο ἔχουμε ἄλλη πορεία γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη! — ἔλεγαν οἱ ὁπλῖται.

Καὶ συνηντῶντο καθ' ὁδὸν οἱ ἄνδρες τῶν διαφόρων σωμάτων καὶ ἀντήλλασσον ἀσπασμὸν ἐπὶ τῇ συναντήσει καὶ ἐξίσταντο καὶ διηπόρουν καὶ αὐτοὶ πῶς εὐτύχησαν νὰ φθάσουν εἰς τὰ μέρη αὐτά, χωρὶς κἂν νὰ φαντάζωνται τέτοιαν προέλασιν.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ

Ἀπὸ τῆς 8ης οἱ κώδωνες τῶν Ἐκκλησιῶν ἐσήμαιναν χαρμοσύνως, καλοῦντες τὰ πλήθη εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἐλευθερώσει τῆς Βερροίας δοξολογίαν. Ὁ ναὸς δαφνοστόλιστος καὶ μυρτοστόλιστος, μὲ τὸν κλῆρον εἰς τὰ χρυσᾶ ἔτοιμον νὰ δεξιωθῇ τὸν Ἐλευθερωτὴν *Διάδοχον*. Ὁ γυναικωνίτης κατάμεστος παρθένων Βερροιωτισσῶν, ἐνῷ ὁ ναὸς κάτω πλήρης πολιτῶν καὶ ἀξιωματικῶν ὅλων τῶν σωμάτων.

Εἰς τὰς $9\frac{1}{2}$ ἀκριβῶς φθάνει ὁ *Διάδοχος* μὲ τὸν Ἐπιτελάρχην του *Λαγκλῆν* καὶ τοὺς Ὑπασπιστάς του. Τί ἔκρηξις ἐνθουσιασμοῦ ἐκ μέρους στρατοῦ καὶ πολιτῶν ἦτο ἐκείνη! Προϋπάντησε τὴν Α. Υ. ὁ κλῆρος. Ὁ Ἀρχιερεὺς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον του. Ἀπέναντί του δέ, εἰς ἄλλον δαφνοστολισμένον θρόνον, ὁ *Διάδοχος*, συγκεκινημένος ἐκ τοῦ θεάματος. Μετὰ τὸ πέρας τῆς δοξολογίας, ὡμίλησεν ὁ σεβαστὸς καὶ πολιὸς Ἀρχιερεύς, ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς τὸν Διάδοχον, ἄρχεται ὡς ἑξῆς περίπου, μόλις συγκρατῶν ἐκ τῆς συγκινήσεως τὰ δάκρυά του:

— «Πῶς νὰ Σὲ ὀνομάσω Κωνσταντῖνε Διάδοχε; Μέγαν Ἀλέξανδρον, Ἀννίβαν τὸν Καρχηδόνιον, Μέγαν Ναπολέοντα, Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον, πῶς νὰ Σὲ προσαγορεύσω, ἔνδοξε Στρατηλάτα, Ἐλευθερωτὰ τῆς Μακεδονίας, Ὅστις ἐντὸς εἰκοσαημέρου μόλις ἐσκόρπισες εἰς τὸ μέχρι τοῦδε δοῦλον Γένος, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ζωήν, τὴν ὕπαρξιν;»

Θρόμβους δακρύων μόλις συνεκράτει ἐκ τῆς βαθείας συγκινήσεως ὁ Ἕλλην Διάδοχος.

— «Ῥῖψε ἓν βλέμμα — προσθέτει ὁ Ἱεράρχης, — περὶ τὸν ναὸν τοῦτον, Διάδοχε Ἐλευθερωτά, καὶ ἀτένισε τὰς μορφὰς ταύτας τῶν ὁμοεθνῶν Σου, τῶν μέχρι τῆς χθὲς δούλων, τυραννουμένων καὶ σήμερον πολιτῶν ἐλευθέρων, ὑπηκόων τοῦ Βασιλέως *Γεωργίου* καὶ ἴδὲ πῶς δακρύουν ἐκ χαρᾶς καὶ συγκινήσεως διὰ τὸ ὄντως μέγα θαῦμα τοῦ νὰ βλέπουν ἐντὸς τῆς Ἑλληνικωτάτης πόλεως τὸν *Διάδοχον* τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου, τὸν *Κωνσταντῖνον* τὸν Ἀρχιστράτηγον τοῦ νικηφόρου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ!»

Ὀφθαλμοὶ δὲν ἔμειναν ἀδάκρυτοι πρὸ τῶν ἐξόχως συγκινητικῶν τούτων λέξεων τοῦ σεβαστοῦ Ἱεράρχου. Ὅλοι ἔκλαιον ἐκ χαρᾶς καὶ μάλιστα ὁ Διάδοχος, ὠχρὸς ἐκ συγκινήσεως, μεγάλους κόπους ἐδοκίμαζε νὰ καταπνίξῃ τὰ κυλίοντα τὴν παρειάν Του δάκρυα.

— «Δανείζομαι, Κωνσταντῖνε, ὀλίγην δύναμιν ἀπὸ τὴν ψυχήν μου διὰ ν' ἀνακράξω:

— Ζήτω ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, Ζήτω ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος! Ζήτω ὁ Ἑλληνικὸς στρατός.»

Καὶ κατελθὼν τοῦ Θρόνου του ἔσπευσε καὶ κατησπάσθη τὸν Διάδοχον ὁ Ἅγιος Βερροίας, ἐνῷ ἡ Α. Υ. κατελθὼν ἐκ τοῦ ἰδικοῦ Του προϋπήντησεν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ἀσπασθεὶς τὴν χεῖρά του.

Εἶναι ἡ πρώτη δοξολογία εἰς ἣν ηὐτύχησα νὰ παραστῶ, εἰς πόλιν τῆς νέας Μεγάλης Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἐτέλεσεν Ἕλλην Ἱεράρχης, ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ ἡρωικοῦ στρατοῦ Του.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ

Εὐτυχήσαμεν νὰ ἔχωμεν ἐν μέσῳ ἡμῶν τὴν Α. Υ. τὸν Στρατηλάτην *Διάδοχον* καθ' ὅλην τὴν ὀλιγόωρον ἐν Βερροίᾳ διαμονήν μας. Ὁποία δὲ ἡ χαρὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Συντάγματός μας, ὁπόταν περὶ τὴν μεσημβρίαν, καθ' ἣν πάντες οἱ ὁπλῖται, μετὰ τὴν πολύωρον χθεσινὴν πορείαν, ἀνεπαύοντο, ἐμφανίζεται ὁ λατρευτὸς ἀρχηγός μας. Καὶ ἐν τῇ εὐγενεῖ ἁπλότητι, τῇ πλήρει μεγαλείου, χαιρετίζει πάντας, οἰκειότατα ἀναστρεφόμενος μετὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ μετὰ στοργῆς ἐρωτῶν αὐτοὺς περὶ τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν τυχὸν ἐλλείψεών των, ὑποσχόμενος συμπλήρωσιν αὐτῶν.

— Τίποτε δὲν μᾶς λείπει, Ὑψηλότατε, φωνάζουν μ' ἐνθουσιασμὸν οἱ ἄνδρες. Μόνον τὰ ποδαράκια μας εἶναι λιγάκι γδαρμένα ἀπὸ τὰς πορείας. Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ λογαριάζουμε. Εἴμαστε ἕτοιμοι ὅλοι γιὰ νέο δρόμο.

— Μπράβο παιδιά, ἀπαντᾷ ὁ Διάδοχος. Ξεκουρασθῆτε ἀπόψε καὶ αὔριον τὸ πρωῒ ἀρχίζομεν πάλιν τὴν δουλειά μας.

Καὶ ἀπέρχεται ἐπευφημούμενος καὶ εὐλογούμενος ὁ Διάδοχος-Ἀρχηγός.

Πράγματι λίαν πρωῒ τῆς ἑπομένης (18 Ὀκτωβρίου) κινοῦμεν διὰ τὴν μονὴν τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ. Τί πορεία ἦτον ἐκείνη. Τί πεδιάδες εὔφοροι, τί λειβάδια ἐκτεταμένα. Καὶ κατάστικτα ἦσαν τὰ μικροσκοπικὰ χωρία ποῦ διηρχόμεθα ἀπὸ ἀγέλας βοῶν, ἀγελάδων, ὀρνίθων, ἰνδιάνων, νηττῶν. Εὐτυχεῖς εἴμεθα διότι εἴχομεν καλοκαιρίαν· ἀλλ' ὅν μᾶς συνώδευεν ἡ βροχὴ εἰς τὰς λιπαρὰς ἐκείνας ἐκτάσεις, ἦτον ἀδύνατον νὰ προχωρήσωμεν ἄνδρες καὶ ὑποζύγια.

Κατόπιν ὀλιγοημέρου ταχείας πορείας, μᾶς καταλαμβάνει ἡ νὺξ εἰς δάσος καλαμῶνος, νὺξ κελαινή, ἀφώτιστος. Οὔτε ἀστὴρ που τοῦ στερεώματος ἐφαίνετο νὰ κατευθύνῃ τὰ βήματά μας. Καὶ ὅμως ἐπροχωροῦμεν διὰ μέσου τῶν καλαμώνων, ἀκολουθοῦντες μονοπάτι τὸ ὁποῖον μᾶς ὑπεδείκνυεν ὁδηγός. Ἐταλαιπωρήθημεν, ἐμαρτυρήσαμεν, ἕως ὅτου φθάσωμεν εἰς τὴν Μονήν, εἰς τὰ κελλία τῆς ὁποίας κατέλυσεν ὁ Μέραρχος μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του, οὐδενὸς ἄλλου οἰκίσκου εὑρισκομένου περὶ αὐτήν. Σκότος ταρτάρειον καὶ μόνον ποῦ καί που ὡς

ἀστραπηἐφώτιζε τὸ στράτευμα ἠλεκτρικὸς ἐχθρικὸς προβολεὺς στημένος εἰς ἀρκετῶν χιλιομέτρων ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν ἐπὶ τοῦ Καραμπουρνοῦ.

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΤΣΩΝ

Εὑρισκόμεθα πρὸ τῶν περιφήμων *Γιαννιτσῶν*. Μόλις ἐφθάσαμεν, ἐστείλαμεν ὡς προφυλακὰς τάγμα ὁλόκληρον, ἀναμένοντες αἰφνιδιασμοὺς τοῦ ἐχθροῦ. Περιπετειώδης καὶ αὐτὴ ἡ νύξ, πλήρης ἀνησυχιῶν ἐπὶ ἐνδεχομένῃ συγκρούσει. Ποῦ ὕπνος καὶ ποῦ ἡσυχία. Εἰς τὴν σκηνήν μου, τὴν λαφυραγωγηθεῖσαν ἀπὸ τὸ *Σαραντάπορον*, ἐφιλοξένησα τὴν νύκτα ἐκείνην τὸν λοχαγὸν τοῦ Συντάγματός μου *Βλαχογιάννην* καὶ δύο-τρεῖς ἄλλους συναδέλφους· φαντάζεσθε δὲ τὴν ὑγρασίαν ἐκ τοῦ ἐδάφους τοῦ καλαμοσπάρτου.

Λίαν πρωΐ μᾶς ἔρχεται τὸ μήνυμα ὅτι ὁ ἐχθρὸς εὑρίσκετο εἰς ἀπόστασιν μόλις ὥρας ἀπὸ τὴν Μονήν. Καὶ κινοῦμεν τὴν ἑβδόμην εἰς τάξιν μάχης πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ. Καθ' ὥραν ὀγδόην ἀκούομεν τοὺς πρώτους πυροβολισμούς· συνεκρούσθησαν οἱ ἔφιπποι ἀνιχνευταὶ τῆς Μεραρχίας μας μετὰ τῶν προφυλακῶν τοῦ ἐν Γιαννιτσᾷ ὀχυρωμένου στρατοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγον οἱ πυροβολισμοὶ πυκνοῦνται, τοῦ ἐχθροῦ κατέχοντος τὰ πρὸ τῶν Γιαννιτσῶν χωρία.

Δὲν ἐδοκιμάσαμεν πολλὴν δυσκολίαν νὰ τοὺς ἐκτοπίσωμεν ἐκεῖθεν καὶ μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν καὶ ἄλλης Μεραρχίας νὰ τοὺς ἀπωθήσωμεν καὶ τοὺς ἐξαναγκάσωμεν νὰ τραποῦν τὴν πρὸς τὰ Γιαννιτσὰ ἄγουσαν.

Ὥρᾳ ἐννάτῃ ἀρχίζει τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν τμημάτων. Θαῦμα πῶς καμμία ἐχθρικὴ ὀβὶς δὲν ἔπεσεν εἰς τμήματα προχωροῦντα κατ' ἀρχὰς συγκεντρωμένα. Τὸ ἡμέτερον πυροβολικὸν ἐβράδυνε καὶ πάλιν νὰ ἔλθῃ. Πῶς νὰ διαπορθμευθῇ (ὄνομα καὶ πρᾶγμα διαπόρθμευσις) ἀπὸ τ' ἀναρίθμητα τενάγη καὶ τὰ γήϊνα χάσματα τὰ ὁποῖα συνήντα καθ' ὁδόν, δημιουργούμενα κυρίως ἀπὸ τὴν ὀνομαστὴν λίμνην τῶν Γιαννιτσῶν. Καὶ ὅμως κατόπιν ὑπεράνθρωπων ἀγώνων προσήγγιζον μία πρὸς μίαν αἱ ἀθάνατοι πυροβολαρχίαι μας καὶ κατελάμβανον τὰς θέσεις των.

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΥ

Ὥρᾳ δεκάτῃ ἄρχεται πλέον συστηματικὴ μονομαχία πυροβολικοῦ. Τὰ τμήματα τοῦ Συντάγματός μου εἶχον καταλάβει φυσικά, ἀλλ' ἐπισφαλῆ προκαλύμματα, φράκτας τινὰς σχηματιζομένους μᾶλλον ἀπὸ ἀγριοθάμνους, χρησιμεύοντας ὡς προφυλακτήρια τῶν ἀνδρῶν. Καὶ ὄπισθεν ἡμῶν τεταγμένον τὸ πυροβολικὸν τῆς 2ας Μεραρχίας, ἀκριβῶς ἀπέναντι τῶν Γιαννιτσῶν, εἰς τὴν προέκτασιν δ' αὐτοῦ ἑκατέρωθεν ἄλλαι Πυροβολαρχίαι ἄλλων Μεραρχιῶν. Ὅλη ἡ μεγαλοπρεπὴς μουσικὴ τοῦ πυροβολικοῦ ἀντήχει κατὰ τὴν ὡραίαν ἡλιόλουστον φθινοπωρινὴν ἐκείνην ἡμέραν, κατ' ἀρχὰς ἀραιά, ἔπειτα κατὰ πυροβολαρχίας, κατὰ μοίρας κλπ.

Ἤκουες ταὐτοχρόνως κανονιοβολισμοὺς δέκα, εἴκοσι, τριάκοντα κατὰ σύμπτωσιν ῥιπτομένους παρ' ὅλων τῶν πυροβολείων. Τὸ μέτωπον κατεῖχε τὸ 12ον Σύνταγμά μας, ὄπισθεν δ' αὐτοῦ τὸ 6ον καὶ τὸ 10ον. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ γραμμὴν σχεδὸν μὲ τὸ Πεζικὸν εὑρίσκετο ὁ Μέραρχος *Δαμιανὸς* καὶ τὸ Ἐπιτελεῖόν του καλυπτόμενοι μόλις ἀπ' ὀλίγα πυκνόφυλλα δενδρύλλια τοῦ κάμπου, ἐνῷ αἱ ἐχθρικαὶ ὀβίδες ἔπιπτον πρὸ ἡμῶν, ὄπισθεν, καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἢ ῥηγνύμεναι, ἢ εἰσχωροῦσαι εἰς τὸ ἔδαφος, ἢ ἐκσκάπτουσαι αὐτό. Μία ὀβὶς πίπτει εἰς ὁμάδα ἵππων τῆς συνοδευούσης τὸν Μέραρχον ἴλης. Ἡ ἐπελθοῦσα σύγχυσις ἀπερίγραπτος. Οἱ ἵπποι ἀφηνιάσαντες ἔθραυσαν τελαμῶνας, ἐφίππια καὶ ὅλην τὴν ἐξάρτησιν αὐτῶν. Τούτους ἰδόντες οἱ ἵπποι πυροβολαρχίας ἐτρόμαξαν καὶ ἔκαμον τὰ ἴδια, διασπαρέντες δὲ οἱ θυμοειδεῖς ἀληθῶς κέλητες εἰς τὸν κάμπον παρουσίαζον μοναδικὸν ἀληθῶς θέαμα ἱππικῶν ἀγώνων, ἐχρειάσθη δὲ πολὺς κόπος καὶ παρῆλθεν ἀρκετὴ ὥρα μέχρι τῆς συγκεντρώσεως αὐτῶν, ἐνῷ ἐξ ἄλλου οἱ κανονιοβολισμοὶ ἀκράτητοι, ἀτελείωτοι, συνεκλόνουν τὸ σύμπαν.

Σπῦρος Ματσούκας

Καὶ καθ' ὅσον παρήρχετο ἡ ὥρα ἐπὶ τοσοῦτον συνεκεντροῦντο αἱ Μεραρχίαι μας καὶ προσετίθεντο πυροβολαρχίαι. Κάποιος ἀπεπειράθη ν' ἀριθμήσῃ τὰς πιπτούσας ὀβίδας — μὴ ἔχων ἴσως ἄλλην χρησιμωτέραν ἐνασχόλησιν τοῦ ἀριθμητοῦ τῶν ὑπ' ἄλλων ῥιπτομένων βολῶν —

ἀλλὰ παρητήθη τοῦ ἀδόξου τούτου ἔργου, ἀδυνατῶν νὰ παρακολουθήσῃ τὴν μεγαλοπρεπῆ μουσικήν.

ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΠΑΪΡΑ

Πρὸς τὸ ἀριστερὸν τοῦ Συντάγματός μας ἤρχισαν κατὰ τὸ ἀπόγευμα καὶ ἀραιοὶ πυροβολισμοὶ Πεζικοῦ. Τὸ ὑπὸ τὸν φιλότιμον Ταγματάρχην *Γκιώνην* τάγμα εἶχε τὴν τιμὴν πρῶτον νὰ βάλῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκεῖ πρὸ τῆς γεφύρας ἐτραυματίσθη ὁ ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν του καὶ ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ ῥιψοκινδυνεύων Συνταγματάρχης μας *Μπαΐρας*. Τὸν βλέπω ἐρχόμενον μὲ δεμένον τὸν βραχίονα. Σπεύδω νὰ τὸν προϋπαντήσω.

— Σᾶς συγχαίρω, Συνταγματάρχα μου, τοῦ λέγω. Πρέπει ν' ἀποσυρθῆτε εἰς τὸ χωριὸ διὰ νὰ δέσητε τὸ τραῦμά σας.

Καὶ ὁ μικρὸς τὸ δέμας ἀλλὰ γενναῖος στρατιώτης, ἀτάραχος, μοῦ ἀπαντᾷ :

— Δὲν ἔχω τίποτε· θὰ μείνω ἐδῶ. Δὲν μοῦ στέλλεις κανένα ἰατρὸν νὰ μοῦ τὸ δέσῃ ;

Ἐδοκίμασα ἀγῶνα νὰ τὸν πείσω ὅπως ἀπομακρυνθῇ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, διότι αἱμορραγία ἐπηκολούθησεν ἀκράτητος συνεπείᾳ τοῦ τραύματος.

Καὶ οὕτως ἀπεσύρθη εἰς τὸ παρακείμενον χωρίον ὅπου ὁ ἀνθυπίατρος τοῦ 2ου τάγματος Σαχάμης ἐπεμελήθη τῆς πληγῆς του, τὴν διοίκησιν τοῦ Συντάγματος ἀναλαβόντος τοῦ Ταγματάρχου Γκιώνη.

Ο ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ!

Κ' ἐνῷ τὸ πυροβόλον ἐβρόντα, ἰδοὺ ἀναφαίνεται διὰ μέσου τῶν μαχομένων ἀνδρῶν ὁ *Ματσούκας* ἐνθουσιάζων καὶ φρονηματίζων τοὺς ἄνδρας :

— Εὖγέ σας, ἀδέρφιά μου. Γειὰ 'ς τὸν ἡρωϊσμό σας. Σὲ δυὸ 'μέρες θἄμαστε 'ς τὴ Θεσσαλονίκη. Παντοῦ πέρα-πέρα νικοῦμε κ' ἐμεῖς καὶ οἱ σύμμαχοί μας.

Καὶ κατῆλθεν ὁ ἐμπνευσμένος ψάλτης τοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ στρατοῦ μας, κηρύσσων καὶ εἰς τ' ἄλλα τμήματα τὸ Εὐαγγέλιον τῆς νίκης.

Πρὸς τὰς τέσσαρας τὸ ἀπόγευμα καθ' ἣν ὥραν ἐμαίνετο τὸ Πυροβολικόν μας, ὁ γενναῖος λοχαγὸς *Σουμπασάκος* παρετήρησε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου του κίνησιν καὶ συγκέντρωσιν Τουρκικῶν στρατευμάτων πρὸς τὴν ἔξοδον τῆς πόλεως τῶν Γιαννιτσῶν. Πράγματι οἱ ἐχθροὶ ἐφαίνοντο ἑτοιμαζόμενοι πρὸς ὑποχώρησιν, διότι καὶ ἐκ τῶν πυροβολείων των παρετηρήθη ἀραίωσις βολῶν, εὐλόγως δ' ἐξήγετο τὸ συμπέρασμα ὅτι ἕνεκα τῆς ἀσυγκρίτου ὑπεροχῆς τοῦ Πυροβολικοῦ μας, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἑτοιμασθῇ πρὸς ὑποχώρησιν ἐν καιρῷ νυκτὸς ὁ ἐπτοημένος ἐχθρός.

Καὶ ὅμως μέχρι τῆς ἑβδόμης τῆς νυκτὸς τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν κυριολεκτικῶς ἐμαίνετο, βάλλον διαρκῶς κατὰ τῶν πυροβολαρχιῶν μας.

Εὐθὺς δ' ὡς ἐσίγησε τοῦτο, διετάχθη ἡ προέλασις τῆς Μεραρχίας μας, κατωρθώθη δὲ πράγματι εἰς δύο μόλις ὥρας νὰ διέλθουν τῆς μο-

ναδικῆς ξυλίνης γεφύρας τῶν Γιαννιτσῶν — τὴν ὁποίαν δὲν ἐπρόλαβε νὰ καταστρέψῃ ὁ ἐχθρὸς — ὅλα τὰ τμήματα τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ καταλάβουν θέσεις πρὸ τῆς πόλεως εἰς ἀπόστασιν τοὐλάχιστον χιλίων μέτρων ἀπ' αὐτῆς, τοποθετούμενα εἰς σημεῖα ἐντελῶς ἀπροφύλακτα ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους.

Εἰς τὸ ζοφερὸν τῆς νυκτὸς προσετέθη καὶ ἡ βροχή, ἡ πιστὴ αὐτὴ ἀκόλουθος καὶ σύντροφος τῶν μαχῶν μας. Καὶ ὅμως καὶ τὴν νύκτα ταύτην διήλθομεν πάντες ἀγογγύστως ἐν προφυλακαῖς καὶ ἐν διαρκεῖ καὶ ἀγρύπνῳ διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον προνοίᾳ, μολονότι ἐφρονοῦμεν ὅτι ὁ ἐχθρός, κατόπιν τῶν καταστροφῶν τὰς ὁποίας τοῦ ἐπροξένησε τὸ Πυροβολικόν μας, θὰ εἶχεν ἐγκαταλείψει τὰ Γιαννιτσὰ φεύγων τὴν κατα-δίωξιν τῶν Ἑλληνικῶν Μεραρχιῶν. Ἀλλ' ὢ τῆς πλάνης! Τὴν αὐγὴν τῆς ἑπομένης πρὶν ἢ ἀκόμη τὸ φέγγος τῆς ἡμέρας ἀποκαλύψῃ καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἐχθροῦ ἀλλὰ κυρίως τὴν θέσιν ἡμῶν ἀπέναντι αὐτοῦ, ἰδοὺ νέοι κανονιοβολισμοὶ ἐκ τῶν αὐτῶν σχεδὸν πυροβολείων, τὰ ὁποῖα ἐνομίζομεν καταστραφέντα, μᾶς χαιρετίζουν πυκνότατοι.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Καὶ ἀμέσως ἡ ἀνταπόδοσις ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων πυροβολαρχιῶν, αὐξηθεισῶν καθ' ὅλην τὴν παρελθοῦσαν νύκτα. Πράγματι καθ' ὅλον τὸ ἐκτεταμένον μέτωπον τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἀντήχουν ἐκπυρσοκροτήσεις πυροβόλων, καὶ εἰς τὸν κρότον αὐτῶν συνανεμίχθη ἀκατάσχετον πῦρ τοῦ Πεζικοῦ. Κατὰ τὰς τέσσαρας αὐτὰς πρωϊνὰς ὥρας, ἡ μάχη διεξήχθη πεισματωδεστάτη καὶ κανονικωτάτη. Ἀληθῶς μάχη Εὐρωπαϊκοῦ στρατοῦ. Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἡμιλλῶντο εἰς τὸ θάρρος καὶ τὸν ἡρωϊσμόν· μένος πολεμικὸν συνεῖχε τὰς καρδίας πάντων. Ἐφ' ὅσον δ' ἐπυκνοῦντο οἱ πυροβολισμοὶ τοῦ τε Πυροβολικοῦ καὶ τοῦ Πεζικοῦ, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἐπίθεσις καὶ ἡ ἐθελοθυσία ἐγενικεύετο. Δὲν λησμονῶ τὸν ἡρωϊσμὸν δύο λοχαγῶν, τοῦ *Βλαχογιάννη*, ἀληθῶς διαπρέψαντος κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς ἀγῶνας, καὶ τοῦ *Σουμπασάκου*, πρώτων προσεγγισάντων μὲ τοὺς λόχους των καὶ κατασυντριψάντων τὸν ἐχθρόν. Φαντάζεται δέ τις τὴν φο-

Ι. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ
Λοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ
(Ἐκ τῶν φιλοτίμως δρασάντων ἐν Μακεδονίᾳ ἄλλοτε)

θερὰν ταύτην πάλην ὄχι μόνον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, τοῦ καὶ μεγαλειτέρου ἐχθροῦ, τῆς ῥαγδαίας καὶ ἀκαταπαύστου βροχῆς, τοῦ ἐναντίου ἀνέμου καὶ τοῦ ὀλισθηροῦ καὶ ἀνωφεροῦς ἐδάφους τ' ὁποῖον ἀσκεπές, ἀπροφύλακτον, ἄνευ φυσικῶν τινῶν ἐμποδίων, ἄνευ θάμνων ἢ δενδρυλλίου ἀλλὰ τοὐναντίον ἐξυρισμένον καὶ ἀφορήτως δυσυπέρβατον, καθίστα δυσχερῆ τὴν προέλασιν. Καὶ ἐφ' ὅσον ἐξηκολούθει ῥαγδαῖον καὶ πυκνότατον τὸ πῦρ, ῥαγδαιοτέρα ἡ βροχὴ καὶ σφοδρότερος ὁ ἀνατολικὸς ἄνεμος, ἀλλ' οὐδεὶς ὁ ἀποθαρρυνθείς ἢ δειλιάσας. Ὁ στρατός, καίτοι δεκατιζόμενος, ἔβαινεν ἀτάραχος πρὸς τὸ καθῆκον, ἀδιαφορῶν τι ἔβλεπεν ἐμπρὸς καὶ ὄπισθέν του καὶ οὐδόλως λογιζόμενος τὸν κίνδυνον, ἢ τὴν μανίαν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως.

ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΤΣΑ ΚΑΙΟΜΕΝΑ

Περὶ τὴν 10ην ἡ μάχη εἶχε λάβει ἀγρίαν ἀληθῶς μορφήν. Ἤκουες διαρκῶς τηλεβόλων καὶ ὅπλων ἐκπυρσοκροτήσεις καὶ καπνὸν καλύπτοντα τὰ πέριξ καὶ τὴν βροχὴν ῥυθμικῶς συνοδεύουσαν τοὺς μαχομένους. Τὰ *Γιαννιτσὰ* σχεδὸν ἀφανῆ ἀπὸ τὰ φαιὰ σύννεφα καπνοῦ, ἐξερχομένου ἐκ τῶν στομίων ὅπλων καὶ τηλεβόλων καὶ μετ' ὀλίγον πυρπολούμενα τὰ *Γιαννιτσά*. Πράγματι εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἐρυθραὶ γλῶσσαι πυρὸς ἐξερεύγοντο ὡς ἀπὸ στομάτων φοβερῶν τεράτων, ἐμποιοῦσαι τὴν φρίκην καὶ συμπληροῦσαι τὴν ἀπαισίαν εἰκόνα τῆς μεγάλης καταστροφῆς. Πόθεν προήρχετο τὸ πῦρ; Μετάδοσις ἐκ τῶν ὀβίδων; ἐμπρησμός; πυρκαϊά; Τί ἦτον αὐτὸ τὸ φοβερὸν θέαμα πόλεως πυρπολουμένης κατόπιν διημέρου κρατερᾶς καὶ πολυνέκρου μάχης;

Προοίμιον ἦτον ἡ πυρκαϊὰ τῆς ἀτάκτου φυγῆς τοῦ ἐχθροῦ. Ὅταν ἐπείσθησαν οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἡ ἀντίστασις ἀπέναντι τῶν διπλασίων ἡμετέρων δυνάμεων ἦτο ματαία, ἔδαλαν φωτιὰ εἰς τὴν πόλιν, τὴν δι' αὐτοὺς ἱερὰν πόλιν, ἐν ᾗ εἶναι θαμμένοι Σουλτάνοι, τιτλοῦχοι στρατιωτικοὶ καὶ θρησκευτικοί, καὶ κατόπιν ἀπεγνωσμένης ἀλλ' ἀνδρικῆς ἀντιστάσεως ἔφυγαν, ἔφυγαν προτροπάδην πλὴν μιᾶς πυροβολαρχίας των, ἥτις, ἵνα ἐξαπατήσῃ ἡμᾶς, τελευταία ἴσως καὶ αὐτοῦ τοῦ Πεζικοῦ, παρέμεινε ῥίπτουσα τὰς ἀβλαβεῖς πλέον ὀβίδας της, τῶν Ἑλληνικῶν φαλάγγων βαθμηδὸν προχωρουσῶν ἐν θριάμβῳ καὶ ἐνθουσιασμῷ, ἀλλ' ἐν ἐπιγνώσει ὅτι οὐχὶ ἄνευ μεγάλων ἀπωλειῶν ἐπετεύχθη ἡ δευτέρα καὶ σημαντικωτέρα αὐτὴ νίκη τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Διότι ἐδῶ ἔπεσαν ἀξιωματικοὶ πλεῖστοι, ἐδῶ ὁ ὡραῖος ἴλαρχος *Καγαμπέλης*, ὁ πάγκαλος ὑπολοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ *Ι. Γιάνναρος*, ὁ *Μαλῆς*, καὶ ἄλλοι δέκα ἀξιωματικοί. Ἐδῶ ἐτραυματίσθησαν δύο Συνταγματάρχαι ὁ *Μπαΐρας* τοῦ 12ου καὶ ὁ *Δημητρακόπουλος* τοῦ 6ου, ὁ ὑπολοχαγὸς *Παπαλιβερίου* κλ. Ἐδῶ ἐνεκρώθησαν 300 ἄνδρες ἐξ ὅλων τῶν Μεραρχιῶν, ἐδῶ ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης περὶ τοὺς χιλίους ὁπλῖται!

Ὥρα 11η. Τοῦ ἐχθροῦ ἐξαφανισθέντος, ἔπαυσαν ἀποτόμως οἱ

πυροβολισμοί, ἀλλ' ἐπετάθη εἰς βαθμὸν ἀπελπιστικὸν ἡ βροχή, ἵνα ἐκκαθαρίσῃ ὄχι μόνον τὴν ἀτμόσφαιραν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἱμοβαφὲς ἔδαφος ν' ἀποπλύνῃ. Καὶ προχωροῦν τὰ τμήματα ἀνερχόμενα τ' ὀλισθηρὸν ἔδαφος τῶν *Γιαννιτσῶν*· καὶ συναντῶμεν καθ' ὁδὸν τραυματίας οἰμώζοντας ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ τοῦ ψύχους καὶ περιβάλλομεν τοὺς δυστυχεῖς συμπολεμιστάς μας μὲ ὅ,τι ἔφερεν ἕκαστος, μανδύαν, κλινοσκέπασμα καὶ ἐβλέπαμεν ἐξ ἄλλου ἐπὶ φορείων μεταφερομένους πρὸς ταφὴν πεσόντας ἥρωας, καὶ θλῖψις καὶ κατήφεια κατελάμβανεν ἡμᾶς, μολονότι νικηταὶ καὶ τροπαιοῦχοι ὡδεύομεν πρὸς κατάληψιν τῆς ἀληθῶς ἱερᾶς τῶν Τούρκων πόλεως, τῶν *Γιαννιτσῶν*. Τὸ θέαμα ἀπείρως μελαγχολικὸν καὶ τὸ ἐπὶ τριήμερον μαρτύριον ἡμῶν ἀϋπνων, ἀσίτων, κατεπονημένων, ἐξηντλημένων, ἀπερίγραπτον.

Ἰωάννης Β. Γιάνναρος
Ὑπολοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ
Πεσὼν κατὰ τὴν μάχην τῶν **Γιαννιτσῶν**

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ

Ἰδοὺ δ' ἡμεῖς πρὸς τὴν μεσημβρίαν, διασκελίζοντες τὰ πρὸ τῶν Γιαννιτσῶν Τουρκικὰ ὀχυρώματα, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλὰ

πόσον περίεργον τὸ θέαμα στρατοῦ κεκμηκότος. Πλήμμυρα ἀνδρῶν, παντὸς βαθμοῦ καὶ ὅπλου μετὰ τῶν συνοδευόντων· αὐτοὺς μεταγωγικῶν, πυροβολικοῦ, μηχανικοῦ, ὑγειονομικοῦ, συνέῤῥευσαν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως· ἀδύνατος δὲ ἡ προχώρησις· συμφυρμὸς καὶ ἀνάμιξις σωμάτων κατὰ τρόπον ἀπερίγραπτον. Σωματάρχαι καὶ ἀξιωματικοὶ ἐζήτουν τὸ τμῆμά των, στρατιῶται τοὺς λόχους των καὶ τ' ὅλον παρουσίαζεν εἰκόνα μοναδικήν, δικαιολογουμένην ἴσως ἐκ τῆς συγχρόνου εἰσόδου εἰς τὴν πόλιν 60 χιλιάδων ἀνδρῶν. Τοιαύτην ἐν τούτοις εἰκόνα παρουσίαζε καὶ ἡ εἴσοδος τῶν Ἰαπώνων εἰς Μοῦκδεν.

Ἐδέησε νὰ παρέλθουν τρεῖς ὧραι ἕως ὅτου κατορθωθῇ ἡ ἐκκίνησις καὶ ἔξοδος τῶν στρατευμάτων ἐκ τῆς πόλεως, διότι κατ' αὐστηρὰν διαταγὴν τοῦ Ἀρχηγείου ἀπηγορεύθη ἡ παραμονὴ στρατοῦ εἰς τὴν πόλιν, διετάχθησαν δὲ ὅλα τὰ σώματα νὰ προχωρήσουν πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἀλλ' ἦτο δυνατὸν νὰ τηρηθῇ ἡ τάξις, νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ διαταγή; Οἱ πολυπαθεῖς καὶ ἐξηντλημένοι καὶ πεινα λέοι στρατιῶται ἔσπευσαν μόλις εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὰ καταστήματα Τουρκικὰ καὶ Ἑλληνικὰ καὶ διὰ νὰ κορέσουν τὴν πεῖναν καὶ τὴν δίψαν των, ἐφωδιάσθησαν μὲ ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῇ τις εὑρισκόμενον εἰς τὰ παντοπωλεῖα. Καὶ ἔβλεπες στρατιώτην φορτωμένον μὲ ὄγκον ζακχάρεως εἰς σχῆμα πυραμίδος, ἄλλον γεμίζοντα τὸ σακκίδιόν του μὲ ἄλευρα ἢ ζυμαρικὰ ἢ λαχανικά, ἰδίως μάπαν, καλαμπόκια, ὄσπρια, καφέδες· ἄλλον φέροντα δοχεῖον περιέχον, τί νομίζετε; κομπόστα ἀπὸ σῦκα· ἄλλον γεμίζοντα τὸ ὑδροδοχεῖον κρασὶ ἢ ξείδι ἢ οἰνόπνευμα· καὶ ὅλα ταῦτα νὰ τὰ προμηθεύωνται καθ' ἣν στιγμὴν διήρχοντο τῶν καταστημάτων καὶ ἐπορεύοντο ἐκτὸς τῆς πόλεως. Χωρὶς δ' ὑπερβολὴν δὲν ἔβλεπες στρατιώτην μὴ κρατοῦντα εἰς τὰς χεῖρας του μετὰ τοῦ ὅπλου του καὶ ἀντικείμενόν τι φαγώσιμον ἢ πόσιμον ἢ ἐσώῤῥουχον πρὸς ἀμφίεσιν ἐπιτήδειον καὶ τὸ θέαμα αὐτὸ νὰ ἐκτείνηται καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ κ' ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ ν' ἀκούῃς φωνὰς στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ποῦ εἶναι τὸ 6ον, τὸ 7ον, τὸ 2ον, τὸ 12ον, τὸ 9ον, τὸ 1ον, τὸ 4ον Σύνταγμα καὶ παρ' ὅλην αὐτὴν τὴν ἀνάμιξιν καὶ ἀταξίαν κατωρθώθη, εὐθὺς ὡς τὰ στρατεύματα ἐξῆλθον τῆς πόλεως, ν' ἀνασυνταχθοῦν ἐν ἀκαρεῖ καὶ νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν πορείαν των ὡς καὶ πρότερον, λησμονοῦντα τί συνέβησαν μέχρι τοῦδε καὶ ἕτοιμοι νὰ συνεχίσουν τὸ καθῆκον.

Ἀλλ' οὐδένα ἐξέπληξεν ἡ κατάστασις αὐτὴ τοῦ στρατεύματος, συνήθης εἰς στρατοὺς καὶ τοὺς πλέον πειθαρχοῦντας Εὐρωπαϊκοὺς εἰς παρομοίας περιστάσεις καὶ κατόπιν μάλιστα τοσούτων κακουχιῶν καὶ ἐνδόξων καὶ πολυνέκρων μαχῶν. Καὶ ὅμως τὸ Ἀρχηγεῖον δὲν ἀπεθαῤῥύνθη ἐκ τούτου. Τοὐναντίον μάλιστα ἔχον ὑπ' ὄψιν τί ἀλλαχοῦ γίνεται ὑπ' ἄλλων στρατῶν ἐφάνη ἱκανοποιηθὲν ἐκ τῆς ταχείας συμπτύξεως καὶ ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ, ἀντλοῦν ἐνταῦτῳ διδάγματα διὰ τὸ μέλλον.

ΑΝΑΠΑΤΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΣΕΚΡΙ

Καὶ ἐνῷ αἱ ἄλλαι Μεραρχίαι ἐπροχώρησαν διὰ τῆς μεγάλης ὁδοῦ τῆς πρὸς Θεσσαλονίκην, ἡ 3η Μεραρχία ἐστάθμευσεν εἰς τὸ χωρίον Τσέκρι, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πέλλην, τὴν πατρίδα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, μίαν ὥραν ἀπέχον τῶν Γιαννιτσῶν. Πρὸς τὸ βράδυ ἡ βροχὴ κατέπαυσεν, ἀλλὰ ποῦ ξύλα δι' ἀνθρακιάς, αἱ ὁποῖαι τόσον πολύτιμοι ἦσαν διὰ τοὺς καταπεπονημένους ἄνδρας. Εὕρομεν ἐκεῖ ὀλίγας καλύβας, εἰς μίαν τῶν ὁποίων ἐσπεύσαμεν νὰ στεγασθῶμεν ὁ ταγματαρχεύων λοχαγὸς *Μποτίλιας*, ὑπολοχαγός τις ἄλλος καὶ ὁ ὑποφαινόμενος. Ἡ φιλοξενοῦσα οἰκογένεια ἦτο Βουλγαρική. Οὐδὲ λέξιν Ἑλληνικὴν ἠννόει. Ἐνθουσιασμένη ὅμως ἀπὸ τὴν συμμαχίαν μας κατὰ τῶν τυράννων, κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ἐξ παιδιὰ εἶχεν ὁ φιλοξενήσας ἡμᾶς Χατζημήτσεφ. Εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἀγροτικῆς καλύβης ἐκοιμήθημεν ἡμεῖς, εἰς τὸ ἄλλο ἡ οἰκογένεια, πεινα λέα καὶ αὐτὴ καὶ ῥακένδυτος, εἰς δὲ τὸ χώρισμα μακαρίως ἀνεπαύοντο τὰ βώδια καὶ τ' ἄλλα τετράποδά των. Περὶ τὰς μέσας νύκτας μία ἀγελάδα ἀφῆκε τὴν θαλπωρήν της καὶ ἦλθε νὰ εὕρῃ ζεστασιὰ δίπλα μας. Φαντάζεσθε τὴν ἔκπληξίν μου, ὅταν ἐξυπνήσας ἀπὸ τὰ βήματα καὶ τὸν βρυχηθμόν της, εἶδα ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς μου τὴν ἀνέλπιστον αὐτὴν σύντροφον κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην . . .

Καὶ ὅμως δι' ἡμᾶς ἡ καλύβη ἦτον ἀνάκτορον Βερσαλλιῶν, κἄτι τι μεταξὺ μεγάλου ἢ μικροῦ Τριανόν . . .

Εἰς τὸ ἄλλο διαμέρισμα τῆς αὐτῆς καλύβης μερικοὶ στρατιῶται εἶχαν ἀνάψει πυρὰν καὶ ἔτρωγον, τί ὑποθέτετε; Ἀλευράκι σιταρένιο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον, πολτοποιηθέν, ἐβράκιμασα καὶ ἐγώ, εὑρὼν τὸ ζεστὸν αὐτὸ ἔδεσμα, μολονότι ἀνάλατον, πολυτιμότατον διὰ τὸν ξηρανθέντα ἐπὶ μῆνας λάρυγγα.

ΛΑΦΤΡΑ ΑΠΟ ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΤΣΑ

Τὴν ἑπομένην, διὰ λόγους ὑπηρεσίας μετέβην εἰς τὰ πυρποληθέντα *Γιαννιτσά*. Τὰ εὗρον πυρίκαυστα καὶ καπνίζοντα ὑπὸ τὰ ἐρείπιά των. Ἡ Ἑλληνικὴ συνοικία, εὑρισκομένη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως, ἄθικτος καὶ ἀβλαβής. Τί περιποιήσεις δὲ ποῦ μᾶς ἔκαμαν οἱ ἀπελευθερωθέντες Ἕλληνες. Εἰς τοῦ ψάλτου τῆς Ἐκκλησίας τὸ καθαρὸ σπητάκι μᾶς ἔδωσαν γλυκὸ ἀπὸ σῦκα ὡραιότατον, μᾶς ἐφιλοδώρησαν δὲ καὶ ἕνα μικρὸ βαζάκι διὰ τὸν δρόμον. Αἰσθήματα καθαρῶς Ἑλληνικὰ εὗρον. Ἀλλ' οἱ μεσόκοποι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ὡμίλουν Βουλγαριστὶ καὶ μόνον τὰ τέκνα των ὡμίλουν Ἑλληνικά, χάρις εἰς τὴν σύστασιν σχολείων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἱδρυθέντων, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἐν Ἀθήναις Μακεδονικοῦ Κομιτάτου, τοῦ ὁποίου τὴν ἐθνικὴν δρᾶσιν μόνον ὅσοι διέβημεν τὴν Μακεδονίαν γνωρίζομεν, ἐκτιμήσαντες τὴν εὐεργετικωτάτην καὶ ἐθνικωτάτην ἐργασίαν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς

ἰδέας· δι' αὐτὸ δ'εἶναι ἄξιος ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ σεβασμοῦ καὶ τιμῆς ὁ ἱδρυτὴς αὐτοῦ διευθυντὴς τοῦ «Ἐμπρὸς» κ. *Δ. Καλαποθάκης*, παλαίσας κατὰ προλήψεων, συκοφαντιῶν καὶ ἀχρειοτήτων καὶ ὅμως ἐκ τῶν ὑστέρων δικαιούμενος μετὰ τῶν συνεργατῶν του ἐθνικοῦ στεφάνου διὰ τὴν διάσωσιν ἐκ βεβαίου ἐκβουλγαρισμοῦ μεγάλου τμήματος τῆς Μακεδονίας.

Ἀλλ' ὢ τοῦ θαύματος! Ἐκ τῶν χιλιάδων ὀϊδῶν, ὅσαι ἐρρίφθησαν ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν *Γιαννιτσῶν*, ὅλαι ἔπεσαν ἐπὶ Ὀθωμανικῶν οἰκιῶν, ἀποθηκῶν, καταστημάτων, οὐδεμία δ' ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν κτισμάτων.

Περιῆλθον ὅλην τὴν πόλιν· οὐδαμοῦ σκιὰ Τούρκου, ἀλλὰ πολλαὶ περιπολίαι τοῦ στρατοῦ ἐφρούρουν αὐστηρῶς τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἐν αὐταῖς σκεύη. Καὶ ὅμως ἔβλεπα ἐντοπίους χριστιανοὺς φορτωμένους προσκέφαλα, χάλκινα σκεύη καὶ διάφορα τζιβαϊρικά, ἅτινα μετέφερον ἐκ τῶν Τουρκικῶν εἰς τοὺς ἰδίους οἴκους.

— Γιατί, τοὺς ἐρωτῶ, πέρνετε τὰ ξένα πράγματα ;

— Ἀμ' ἦσαν δικά μας, καπετάνιο μου, μοῦ ἀπαντοῦν. Ἔτσι μᾶς τὰ ἔπερναν τὰ σκυλιὰ ἀπὸ τὰ σπήτια μας.

Παρακάτω εὑρον λοχίαν τοῦ μηχανικοῦ, κρατοῦντα εἰς τὰς χεῖρας καινουργῆ ὡραίαν μεταξωτὴν γυναικείαν γούναν.

— Ποῦ τὴν πᾶς, λοχία, τὴν γούνα αὐτή ;

— Τὴν βρῆκα, κύριε ὑπολοχαγέ, εἰς αὐτὴν τὴν αὐλὴν καὶ πάω νὰ τὴν χαρίσω εἰς καμμίαν φτωχὴ γυναικούλα χριστιανή.

Ὁ πονηρὸς λοχίας τὴν εἶχε προορίσει ὡς λάφυρον πολέμου διὰ τὴν ἀγαπημένην του πιθανῶς. Δὲν τοῦ ἐστέρησα τὴν εὐχαριστησιν, ἀρκεσθεὶς νὰ τὸν ἀναφέρω εἰς τὸ Φρουραρχεῖον, τ' ὁποῖον δὲν γνωρίζω, ἐν τῇ συγχύσει καὶ τῇ τότε ταραχῇ, ἂν ἠδυνήθη νὰ παραλάβῃ διὰ πρωτοκόλλου καὶ τὴν ὡραίαν γούναν, κτῆμα τίς οἶδε ποίας καλλισφύρου καὶ καλλιθώρακος Φατιμές.

Καθ' ὁδὸν προσκρούω εἰς οἰκίαν ἐκ τῶν καλλιτέρων ὁμοεθνῶν· μὲ ὑπεδέχθη ὁ καλὸς ἰδιοκτήτης της, οἰνέμπορος φαίνεται, ἂν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν τὰς βαρελοστιβάδας του, ὅστις καὶ μᾶς προσέφερε ποτήτήρια ἀπὸ τὸ ὑπόξυνον κρασί του, τ' ὁποῖον διὰ λάρυγγας ἀήθεις ἀπὸ μηνῶν εἰς τοιούτου εἴδους δροσιστικὸν ῥόφημα, μᾶς ἐφάνη ὡς εὔοσμον προϊὸν Μαδέρας ἢ Καμπανίας.

Καὶ ὅταν ἐζητήσαμεν νὰ προμηθευθῶμεν ὀλίγον διὰ τοὺς συναδέλφους, ἐπληρώσαμεν ἕνα φράγκο τὸ παγοῦρι. Τιμὴ ὄχι εὐκαταφρόνητος.

Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἐκεῖ ἐμάθαμεν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἠριθμοῦντο εἰς δώδεκα ταμπούρια καὶ ὅτι εἶχον 14 κανόνια.

Συναντῶ καθ' ὁδὸν Ἕλληνα νοήμονα καὶ κοσμικόν, ὅπως ἐφαίνετο ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἦτον ὁ διερμηνεὺς τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Αὐστριακοῦ Προξενείου. Τὸν ἐρωτῶ πῶς βλέπει τὰ πράγματα. Μοῦ ἀπαντᾷ διπλωματικῶς :

— Βλέπετε ἡ διπλωματία τῆς Αὐστρίας ἔχασε· δὲν ἐπερίμενε αὐτὰ

τ' ἀποτελέσματα· καὶ μαζὺ μ' αὐτὴν ἐνικήθη ἡ Τριπλῆ. Τώρα θριαμβεύει τῶν ἄλλων Τριῶν Δυνάμεων ἡ διπλωματία.

Τὸν ἠρώτησα ἂν που ὑπάρχῃ ἐμπορικὸν κατάστημα νὰ προμηθευθῶ χειρόκτια.

—Ἐγὼ θὰ σᾶς προσφέρω, κ. ἀξιωματικέ, ἕνα ζευγάρι, μοῦ ἀπαντᾷ.

Καὶ σπεύσας εἰς τὸν οἶκον του μοῦ ἔφερε ζεῦγος χονδρῶν δερματίνων χειροκτίων εὐεργετικωτάτων· τὸ καλλίτερον δῶρον ποῦ ἠδύνατο νὰ μοῦ κάμῃ κανεὶς κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας. Τηρῶ δ' αὐτὸ ὡς ἀνάμνησιν τῆς εἰς τὰ Γιαννιτσὰ εἰσόδου μας.

Πρὸς τὸ μεσημέρι ἐπιστρέφω εἰς τὸ προάστειον Τσέκρι, τὴν προσωρινήν, ὡς εἴπωμεν, διαμονὴν τῆς Μεραρχίας μας.

Ο ΗΡΩΪΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΨΑΜΠΕΛΗ

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι κατὰ τὴν κρισιμωτέραν στιγμὴν τῆς μάχης τοῦ *Γλυκόβου* καθ' ἣν ὁ γενναῖος Συνταγματάρχης μας *Μπαΐρας* μετὰ τοῦ φιλοτίμου ὑπασπιστοῦ του λοχαγοῦ *Θεοχάρη* καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Συντάγματός του ἥρπασε τὴν σημαίαν αὐτοῦ καὶ δι' ἐνθουσιωδῶν παρακελεύσεων πρὸς τοὺς στρατιώτας ἐξώθει αὐτοὺς τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός, ὅπως ἐξ ἐφόδου καταλάβουν τὰ πρῶτα ὀχυρώματα τῶν Τούρκων, ἀπέχοντα μόλις 400 ἕως 500 μέτρα τῆς γραμμῆς, ἀνεφάνη ἔφιππος ὁ ὕλαρχος *Β. Καψαμπέλης* Διαγγελεὺς τῆς 3ης Μεραρχίας, ἐρχόμενος ἐξ ἐπιθεωρήσεως τὴν ὁποίαν ἐνήργησεν ἐφ' ὅλων τῶν μαχομένων τμημάτων καὶ βλέπων τοὺς ἀξιωματικοὺς τούτους παρορμῶντας τοὺς ἄνδρας των πρὸς ἔφοδον, ἀψηφῶν δὲ ἄμεσον κίνδυνον ἐκ τῆς βροχῆς τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν προερχόμενον, συνανεμίχθη μετ' αὐτῶν καὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου του ἐνθαῤῥύνων τοὺς στρατιώτας :

—Ἐμπρὸς παιδιά, ἐμπρὸς νὰ καταλάβωμεν τὰ ὀχυρώματα, ἐφώναζε καταπόρφυρος ἀπὸ πολεμικὴν ὁρμήν, ἐνῷ οἱ ὀφθαλμοί του ἀστραπὰς ἐξηκόντιζον, ἐνθουσιασμὸν καὶ παραδειγματικὴν αὐτοθυσίαν ἐμφαίνοντες.

Καὶ ἀφοῦ ἐπιβαίνων τοῦ ἵππου του, διαρκῶς ἐκτεθειμένος εἰς τὸν κίνδυνον, διέδραμε καὶ πάλιν κατὰ μῆκος ὅλην τὴν

γραμμὴν τῶν μαχομένων στρατιωτῶν τῆς Μεραρχίας, ἀπῆλθε καλπάζων εἰς συνάντησιν τοῦ Μεράρχου *Δαμιανοῦ*, πρὸς ὃν ἀνεκοίνωσε τὴν δρᾶσιν τῶν τμημάτων τὰ ὁποῖα λυσσωδῶς ἐμάχοντο ὑπὸ δυσμενεστάτας δι' αὐτὰ συνθήκας, καὶ ὡς ἐκ τῆς μειονεκτικῆς θέσεως αὐτῶν ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἕνεκα τῆς ραγδαιοτάτης βροχῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς 5ης μ. μ. ἀρχίσασα, ἐξηκολούθησε συνεχῶς ἔτι ραγδαιοτέρα καθ' ὁλόκληρον τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην Ὀκτωβρίου, ὀρθῶς ὀνομασθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν «ἀπαισίαν» νύκτα.

Ἀλλ' ἐπέπρωτο, ὁ τόσον εὐσταλὴς καὶ ἀτρόμητος ἴλαρχος, ὁ οἱονεὶ ἐπιδιώκων καὶ ἀναζητῶν πανταχοῦ τὴν ἐχθρικὴν σφαῖραν, ἐπέπρωτο, λέγω, ὁ ἥρως *Καψαμπέλης* ν' ἀξιωθῇ τῆς ὑψίστης τιμῆς, τὴν ὁποίαν ἐπεδίωκεν, εἰς τὴν περίφημον μάχην τῶν *Γιαννιτσῶν*, μάχην διεξαχθεῖσαν καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς τακτικῆς, μάχην ἀληθῶς Εὐρωπαϊκήν· διότι καθ' ἣν στιγμὴν ἐπέταξε διὰ τοῦ θυμοειδοῦς ἵππου του καὶ εὑρέθη εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν στρατιωτῶν, ἐνθουσιάζων καὶ ἐνισχύων αὐτοὺς εἰς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ, σφαῖρα θανάσιμος ἐχθρική, φεισθεῖσα μέχρι τοῦδε τοῦ ὑποδειγματικοῦ καὶ ἀνδροπρεποῦς ἱλάρχου, ἐπέτυχεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ τὸν κατέρριψεν ἐν τῷ ἅμα ἄπνουν ἀπὸ τοῦ ὑπερηφάνου, ὡς ὁ ἀναβάτης του, ἵππου.

Ὁ γενναῖος στρατιώτης στεναγμὸν μόνον ἀνακουφίσεως ἐξέπεμψε, διότι τοιοῦτον ἔντιμον, ἔνδοξον, ἡρωϊκὸν θάνατον ἐπέτυχε μαχόμενος πρὸ τῆς Μακεδονικῆς πόλεως Πέλλης, τῆς γενετείρας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Τὸν νεκρὸν τοῦ ἀρτίου ἱλάρχου παρέλαβον στρατιῶται καὶ ὑπὸ ραγδαίαν βροχὴν μετέφερον τῇ συνοδείᾳ τοῦ Ἐπιτελείου τῆς Μεραρχίας, τοῦ ὁποίου μέλος πολύτιμον καὶ γενναῖον διετέλεσεν ὁ *Καψαμπέλης*, εἰς τὸ μίαν ὥραν τῶν *Γιαννιτσῶν* ἀπέχον χωρίον *Τσέκρι*, ὅπου κατὰ τὴν ἑβδόμην ὥραν τῆς νυκτὸς τῆς 20ης Ὀκτωβρίου ἐτάφη ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, Βυζαντινοῦ τὸν ῥυθμὸν ναϊδρίου, ἐπὶ τοῦ τάφου του δ' ἐτοποθετήθη ἀπέριττος ἐκ κλάδου ἀμαράντου δενδρυλλίου σταυρός, ἐφ' οὗ ἐχαράχθη εὐαναγνώστως τὸ ὄνομα «*Καψαμπέλης*.»

ΤΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΤΟΥ ΗΡΩΟΣ

Ἦτο δεκάτη προμεσημβρινὴ ὥρα, ἡμέρας ἐαρινῆς, τῆς 21ης Ὀκτωβρίου, ἡμέρας ἀναπαύσεως τῶν ἀνδρῶν τῆς 3ης Μεραρχίας, κατόπιν τῆς διημέρου πολυνέκρου μάχης τῶν *Γιαννιτσῶν*· οἱ ἄνδρες προσεπάθουν δι' ἀνθρακιῶν νὰ θερμανθοῦν, νὰ ξηράνουν τὰς διαβρόχους στολάς των καὶ τὰ κλινοσκεπάσματά των καὶ νὰ περισυλλεγοῦν ἐκ τῶν ἀπιστεύτων κακουχιῶν τῆς δευτέρας ἰδίως ἡμέρας τῆς ὑπὸ ἀκάθεκτον βροχὴν ἱστορικῆς μάχης.

Αἴφνης ἀκούεται μεταλλική, βροντώδης καὶ ἐνθουσιώδης ἡ φωνὴ τοῦ ἡδυμόλπου ψάλτου τῆς γενεᾶς μας, τοῦ *Σπύρου Ματσούκα*. Στρέφομεν ὅλοι στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ βλέπομεν τὸν Σπῦρον, διὰ τῆς μιᾶς κραδαίνοντα τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ διὰ τῆς ἄλλης

ὑψοῦντα τὸν Σταυρόν, τὰ δύο τιμιώτατα ἐφόδια, τὰ ὁποῖα ἔφερε παντα-χοῦ εἰσδύων, φρονηματίζων καὶ ἐνθουσιάζων τοὺς ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ μαχομένους ἄνδρας, ἀψηφῶν βολίδας καὶ ὀβίδας ὁ ποιητὴς ἅμα καὶ ἥρως μὲ τὸ τραγοῦδί του καὶ τὸν λυρισμόν του.

— Παιδιά μου, ἀδέλφια μου, ἀκούεται μεγαλοφωνῶν ὁ *Ματσούκας*, ἐλᾶτε ὅλοι ἐδῶ μαζύ μου νὰ πᾶμε ἀπάνω εἰς τὸν τάφον ἐκεῖ πέρα τοῦ γενναίου *Καψαμπέλη*, γιὰ νὰ κάνουμε ἔστω χωρὶς παπᾶ τὸ μνημόσυνο τοῦ λαμπροῦ ἐκδικητοῦ τοῦ ἔθνους μας.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΑΦΟΝ ΤΟΥ

Λάμψις ὡς ἀπὸ ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος, διέδραμε τοὺς ἄνδρας τῆς Μεραρχίας, πάντες δὲ ὡς ἓν σῶμα, ἀφέντες πᾶσαν ἄλλην ἐνασχόλησιν ἠκολούθησαν τὸν *Ματσούκαν*, αὐτοῦ δὲ προπορευομένου μετέβημεν περὶ τοὺς χιλίους ἄνδρες καὶ ἀξιωματικοί, ἐν οἷς τοῦ Πυροβολικοῦ ὁ *Μαυρογιάννης*, ὁ *Χατζηπέτρος*, ὁ *Πετρίδης*, ὁ *Φραγκόπουλος* καὶ ἄλλοι διαφόρων ὅπλων ἀνηκόντων εἰς τὴν 3ην Μεραρχίαν. Ἐπλησιάσαμεν ὅλοι τὸν τάφον τοῦ ἰλάρχου ἀποτελέσαντες κύκλον, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἵστατο ὁ *Ματσούκας* ὡσεὶ ἐμπνευσμένος καὶ θεοείκελος, ἀπευθύνας τὰ ἑξῆς μέχρι σπαραγμοῦ συγκινητικώτατα λόγια πρὸς τοὺς καταπονημένους ἄνδρας:

Β. ΚΑΨΑΜΠΕΛΗΣ
ΙΛΑΡΧΟΣ
Πεσὼν ἐν τῇ μάχῃ τῶν Γιαννιτσῶν

— Ἐδῶ παιδιά, ἐδῶ, ἀδέλφια μου, ἐτάφη ἕνα ἀρχοντόπουλο, ἕνα παλληκάρι τοῦ Πειραιῶς, ἕνας φιλότιμος καὶ γενναῖος ἀξιωματικὸς ποῦ φόβον δὲν ἐγνώρισεν ἡ λεοντόκαρδη ψυχή του, ὁ ἴλαρχος *Καψαμπέλης*, μεταξὺ τῶν πρώτων δώσας τὸ παράδειγμα τοῦ ριψοκινδύνου εἰς τοὺς φιλοτίμους ἀξιωματικούς μας. Εἴδατε, ἀδέλφια μου, πῶς ἔπεσαν εἰς ὅλας τὰς μάχας, Συνταγματάρχαι, Ταγματάρχαι, Λοχαγοί, Ἀνθυπολοχαγοί· ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἐμάχοντο δίπλα σας εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν σὰν ἁπλοῖ στρατιῶται καὶ σεῖς οἱ φιλότιμοι ἄνδρες, βλέποντες τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν ἀξιωματικῶν σας, ἐφιλοτιμεῖσθε περισσότερον καὶ ἀψηφούσατε τὴς σφαῖρες καὶ τὴς ὀβίδες. Ὅταν, παιδιά μου, ἔχετε διοικητὰς τέτοιους ἀνδρείους ἀξιωματικούς, νὰ ἤσθε βέβαιοι ὅτι γρή-

γωρα θὰ φθάσουμε στὴ Θεσσαλονίκη, γρήγωρα θὰ πάρουμε τὴν Πόλι!

Καὶ οἱστρηλατούμενος ὁ θεόπνευστος ποιητής, κυματίζων δὲ τὴν σημαίαν, προσέθηκε ταῦτα :

—Μὲ αὐτὴν ἐδῶ τὴ γαλανή μας, ἐλᾶτε, ἀδέλφια μου, νὰ σκεπάσωμε τὸν τάφον τοῦ ὡραίου ἱλάρχου, αὐτὴ ἂς τοῦ γείνῃ σάβανο καὶ φλάμπουρο !

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ

Καὶ γονατίζων ὁ *Ματσούκας*, καλύπτει μὲ τὴν σημαίαν τὸν τάφον τοῦ *Καψαμπέλη*. Ἀξιωματικοί, στρατιῶται, ἀναλύονται εἰς λυγμούς, θρηνοῦντες τὸν ἀγαπητὸν ἡρωϊκὸν στρατιώτην, στρέφων δὲ πάλιν ὁ ποιητὴς πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἀπευθύνει πρὸς αὐτοὺς τὴν ἑξῆς προσλαλιάν :

— Ἀδέλφια μου, ἡ μόνη ἱκανοποίησις καὶ χαρὰ τῆς γύρω μας πλανωμένης ψυχῆς τοῦ *Καψαμπέλη*, θὰ ἦναι ἕνας ὅρκος τὸν ὁποῖον θὰ σᾶς πῶ νὰ τὸν ἐπαναλάβετε· δέχεσθε ;

— Δεχόμαστε, δεχόμαστε! ἀναφωνοῦν ἐν χορῷ συγκεκινημένοι οἱ στρατιῶται.

Καὶ ὁ Ματσούκας ἀνελθὼν ἐπὶ ὑπερκειμένου λίθου, διὰ νὰ καθίσταται ὁρατὸς ἀπ' ὅλον τὸ τεθλιμμένον στράτευμα, ἀρχίζει μὲ βροντώδη φωνήν, ἀπαγγέλλων τὸν ἑξῆς ὅρκον, κάθε λέξιν τοῦ ὁποίου ἐπανελάμβανον ζωηρῶς οἱ στρατιῶται.

Ἰδοὺ ὁ ὅρκος :

—« Ὁρκιζόμαστε ν' ἀκοῦμε τυφλῶς κάθε διαταγὴν οἱουδήποτε ἀνωτέρου μας ἀπὸ δεκανέως μέχρι Στρατηγοῦ· νὰ ἔχουμε τυφλὴν πειθαρχίαν· νὰ μὴν ὑποχωροῦμε ποτὲ ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ νὰ καταδιώκουμε αὐτόν, ὅπου καὶ ἂν τὸν εὕρουμε, ὑποστηρίζοντες σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ τὸ ἔδαφος ποῦ καταλαμβάνομεν. Δὲν θὰ ξέρουμε τί θὰ πῇ ὑποχώρησι, ἀλλὰ ὅλο «ἐμπρὸς» θὰ ἦναι τὸ σύνθημά μας. Ὁρκιζόμαστε νὰ ἐκδικηθοῦμε τοὺς ἐνδόξως πεσόντας ἀξιωματικοὺς καὶ συστρατιώτας μας, δὲν θὰ σταματήσουμε δὲ πουθενά, παρὰ ὅπου καὶ ὅταν οἱ ἀνώτεροί μας μᾶς διατάξουν. Ἕνας εἶναι ὁ σκοπός μας, νὰ ἐλευθερώσουμε μὲ τὸ αἷμά μας τοὺς δούλους ἀδελφούς μας καὶ νὰ φτάσουμε νικηταὶ μέσ' εἰς τὴν Ἁγιὰ Σοφιά !

Ζήτω τὸ Ἔθνος !

Ζήτω ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος !

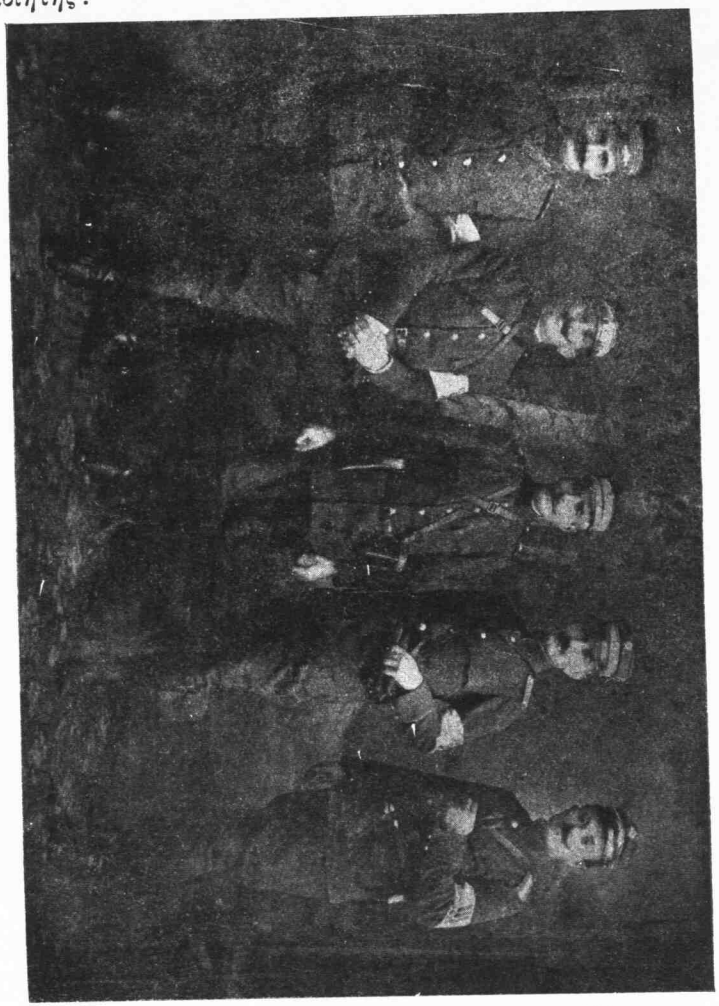
Ζήτω ὁ Ἑλληνικὸς στρατός !

Ζήτωσαν οἱ ἀξιωματικοί μας ! »

Ζητωκραυγαὶ ἀντῆχησαν βροντώδεις ἀνὰ τοὺς κάμπους τῆς Μακεδονικῆς χώρας, ἔβλεπες δὲ τὰς φυσιογνωμίας τῶν στρατιωτῶν, λαμπερὲς καὶ ἀποφασιστικὲς νὰ ἐκδικηθοῦν τὸ αἷμα τῶν συμπολεμιστῶν των.

— Καὶ τώρα, ἀδέρφια μου, στρέφει πρὸς τοὺς στρατιώτας ὁ *Ματσούκας*, ἐλᾶτε νὰ γονατίσουμε ὅλοι καὶ νὰ εὐχηθοῦμε εἰς τὸν Θεόν μας ν' ἀναπαύσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ἥρωος *Καψαμπέλη*, ἐκεῖ ὅπου ἀναπαύονται ἡ ψυχὲς τῶν πεσόντων ὑπὲρ τῆς Πατρίδος μας.

Ὅλοι οἱ ἄνδρες, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ὡς ἓν σῶμα ἀπεκαλύφθημεν, ἐγονυπετήσαμεν, πρὸ τοῦ τάφου τοῦ *Καραμπέλη* καὶ δακρυρροοῦντες, ἠκούομεν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν δέησιν τὴν ὁποίαν ἀπήγγελλεν ὁ ποιητής:

Ο ΥΠΟΣΤΡΑΤΗΓΟΣ Κ. ΔΑΜΙΑΝΟΣ *Μέσα στὸ χωριὸ Γκιόλεσι, τοποθετῶν κυρίως τὴν Μεραρχίαν εἰς τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ του.*

Θ. ΤΑΜΒΑΚΗΣ — Λοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ — Βοηθὸς Ἐπιτελάρχου

Ν. ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ — Ταγματ. τοῦ Πυροβολικοῦ — Ἐπιτελάρχης

Γ. ΒΑΛΕΤΤΑΣ — Λοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ — Βοηθὸς Ἐπιτελάρχου

ΠΤ. ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗΣ — Ἀνθυπολοχαγὸς Πυροβολικοῦ — Βοηθὸς Ἐπιτελάρχου

— Μεγάλε προστάτα τῆς Πατρίδος μας Παντοκράτωρ, Σὺ ποῦ μὲ

* Ἐν τῇ μάχῃ τῶν *Γιαννιτσῶν* πλὴν τοῦ ὑπὸ βολίδος πεζικοῦ φονευθέντος ἰλάρχου *Καραμπέλη*, Ὑπασπιστοῦ τοῦ Μεράρχου, ἐκινδύνευσεν ὁ *Τρικούπης*, πληγωθέντος τοῦ ἵππου του. Ἐν τῇ μάχῃ τοῦ *Σαραντάπορου* ὁ λοχαγὸς *Βαλέττας*, χάρις εἰς τὸ ὡρολόγιόν του, διέφυγε σοβαρὰν πληγὴν ὑπὸ βολίδος πεζικοῦ ἐν τῇ βουδωνικῇ χώρᾳ. Εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας τὸ **Ἐπιτελεῖον** ἔμεινε τὸ αὐτό, πλὴν τοῦ λοχαγοῦ *Σαρηγιάννη* ἀποσπασθέντος ἐκ *Πρεμετῆς* εἰς Ἰωάννινα παρὰ τῷ Ὑποστρατήγῳ *Δαγκλῇ*. Νῦν ἅπαντες οἱ ἀνωτέρω ἀξιωματικοὶ εἶναι κατὰ ἕνα βαθμὸν ἀνώτεροι.

τὴ θεϊκὴ δύναμί Σου μᾶς ἠξίωσες νὰ φθάσουμε εἰς τὰ Ἑλληνικώτατα αὐτὰ μέρη νικηφόροι γιὰ νὰ ἐλευθερώσουμε ἀδελφούς μας, ποῦ ἐπὶ πεντακόσια χρόνια παλαίβουνε μὲ τὴ σκλαβιὰ τοῦ Τούρκου, Σ' εὐχαριστοῦμεν, Ὕψιστε, καὶ Σὲ παρακαλοῦμεν νὰ δώσῃς δύναμιν καὶ ὑγείαν εἰς τὸν Ἀρχιστράτηγον Διάδοχον καὶ εἰς τὸν μαχόμενον Ἑλληνικὸν στρατόν, νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον του διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ τοὺς ἄλλους δούλους ἀδελφοὺς ποῦ μᾶς περιμένουν μὲ ἀνοικτὲς ἀγκάλες, νὰ χαρίσουμε καὶ εἰς αὐτοὺς Φῶς, Ἥλιο, Ἐλευθερία.

Καὶ ἀτενίζων τὸν τάφον τοῦ *Καψαμπέλη* προσέθεσεν :

— Ὡραῖε καὶ ἡρωϊκὲ *Καψαμπέλη*· ἡ ψυχή σου, ποῦ αὐτὴν τὴν μεγάλην στιγμὴν περιφέρεται γύρω μας, βλέπει πῶς οἱ στρατιῶται γονατιστοὶ στὸν τάφο σου προσεύχονται καὶ ὁρκίζονται νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν ἡρωϊκὸν θάνατόν σου καὶ ὅλων τῶν ἡρωϊκῶς πεσόντων εἰς τὰ χώματα τῆς Μακεδονίας. Νὰ εἰπῇς εἰς ὅλους τοὺς πεσόντας ἐνδόξως ὅπως Σὺ ἥρωας, ὅτι μὲ τὴν γενναιότητα τοῦ στρατοῦ μας καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου Διαδόχου *Κωνσταντίνου*, τὰ ὄνειρα τῆς φυλῆς μας θὰ πραγματοποιηθοῦν καὶ ἡ μικρὰ ἕως τώρα Πατρίδα μας θὰ γίνῃ μεγάλη καὶ ἔνδοξη, ὅπως μεγάλη καὶ ἔνδοξη εἶναι ἡ Ἱστορία της.—Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἴλαρχε *Καψαμπέλη*.

— Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀναφωνοῦν ὡς ἑνὶ στόματι οἱ γονυκλινῶς προσευχόμενοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται.

Ἡ σκηνὴ εἶναι ὑπερόχως σπαρακτική, ὀφθαλμὸς δὲν ἔμεινεν ἀδάκρυτος· ὅλοι θρηνοῦν τὸν πεσόντα ἴλαρχον, μακαρίζοντες αὐτὸν διὰ τὸ ἔνδοξον τέλος του.

— Καὶ τώρα παιδιά μου, ἐλᾶτε ἕνας—ἕνας νὰ φιλήσετε τὸ ἅγιο αὐτὸ χῶμα ποῦ σκεπάζει τὸν *Καψαμπέλη* καὶ νὰ τοῦ δώσετε τὸν τελευταῖον χαιρετισμόν, προσθέτει ὁ Ματσούκας.

Καὶ πράγματι, ἡγουμένων τῶν ἀξιωματικῶν προσέρχονται συντετριμμένοι καὶ συγκεκινημένοι οἱ ἄνδρες καὶ ἀσπάζονται τὸν σταυρόν, τὸν ἀπέριττον τάφον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκαιον μικρὰ κεράκια, εὐλαβὲς ἀνάθημα τῶν στρατιωτῶν.

Οἱ πολυπαθεῖς καὶ γενναῖοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται μετὰ τοῦτο ἐσπόγγισαν τὰ δακρυά των, ἤντλησαν θάρρος καὶ φρόνημα καὶ καρτερίαν καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰς τάξεις των, ἕτοιμοι νὰ συνεχίσουν τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματά των.

ΜΕΤΑ ΤΑ ΔΑΚΡΥΑ ΑΙ ΣΠΟΝΔΑΙ

Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πενθίμου τούτου καθήκοντος ἐκλήθημεν δακρυσμένους ἀκόμη ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς λιτὸν πρόγευμα, παρατεθὲν ἀπὸ τὸ Σύνταγμα τοῦ πυροβολικοῦ τῆς Μεραρχίας μας. Περὶ τοὺς δέκα πέντε ἀξιωματικοί, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ *Μαυρογιάννης*, ὁ *Ματσούκας*, ὁ ζωγράφος *Ροϊλός*, παρακολουθοῦντες κατὰ συγκατάθεσιν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου τὸ στράτευμα, καὶ ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας. Εἶπον λιτόν, ἀλλ' ἦτο ἀληθῶς λουκούλλειον καὶ ποιοτικῶς ἄριστον. Μακαρόνια βουτυρωμένα καὶ τετυρωμένα, πατάτες λεπτοκομμέ-

νες τοῦ τηγανίου καὶ ὄρνιθες βραστές, κρασὶ τῶν Γιαννιτσῶν. Ἀντὶ δὲ κουραμάννας τῆς τόσον περιποθήτου, ἄρτον λαμπρὰ ἐψημένον ἐκόμισα ἐγώ. Τὸ πρόγευμα αὐτό, ὀφειλόμενον εἰς τὴν νοικοκυρίσιαν προμήθειαν τοῦ λοχαγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ *Ι. Πετρίδου*, ἀντικατέστησε τὰς σπονδὰς τῶν ἀρχαίων, οἵτινες μετὰ τὴν ταφὴν τῶν φιλτάτων,μετὰ τὰ δάκρυα τοῦ χωρισμοῦ, ἐτέλουν σπονδάς, ἔθιμον Ἑλληνικόν,ἀπαράλλακτα διατηρούμενον μέχρι σήμερον ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ὅστις τὸ ὀνομάζει «παρηγοριά». Εἷς τινας μάλιστα ἐπαρχίας οἱ στενώτεροι τῶν συγγενῶν τοῦ νεκροῦ προσέρχονται μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ μακαρίτου, κομίζοντες ἕκαστος ἐδώδιμα, οἶνον, καρπούς, καὶ δι' εὐθύμων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁμιλιῶν ἐξευμενίζοντες τὴν εἱμαρμένην.

Καὶ μετὰ τὴν πανδαισίαν αὐτήν, ἥτις ἀνέμνησεν εἰς ὅλους τὴν οἰκογενειακὴν ἑστίαν, τὸ μαγειρευμένον φαγητόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ μηνῶν σχεδὸν δὲν ἐγεύθημεν ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων, ἐπανήλθομεν ἕκαστος εἰς τὸ σῶμά του.

ΛΑΦΤΡΑ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΤΣΩΝ

Χαρμόσυνον ἄγγελμα μᾶς ἐμηνύθη. Διὰ τῆς ἡμερησίας διαταγῆς ὁ Βασιλεὺς ἐξέφραζε τὴν εὐαρέσκειαν Αὐτοῦ εἰς τὸ στράτευμα διὰ τὴν ἔνδοξον νίκην τῶν *Γιαννιτσῶν*, ἥτις προσεπόρισεν εἰς ἡμᾶς λάφυρα, πυροβόλα καὶ ἑκατοντάδας αἰχμαλώτων. Χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις κατέλαβε τοὺς ἄνδρας. Ἡ εἴδησις ἡ λαμπρά, ἐνεθουσίασε πάντας, ἑτοίμους νὰ συνεχίσουν τὸν νέον καὶ τελειωτικὸν ἀγῶνα, τὴν κατάληψιν τῆς γεφύρας τοῦ Βαρδάρ.

Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΡΤΣΛΑΡ

Ἀναπαυθέντες τὴν νύκτα ὁλόκληρον κατόπιν τῆς διημέρου ἱστορικῆς μάχης τῶν Γιαννιτσῶν, βαδίζομεν πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Κερτσλάρ, εἰς τὸν ὁποῖον φθάνομεν βράδυ-βράδυ. Εἰς τὸν σταθμὸν κατέλυσεν ὁ Διάδοχος μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του, ἡ δὲ Μεραρχία μας εἰσῆλθε καὶ κατεσκήνωσεν ἐντὸς τοῦ χωρίου, Βουλγαροφώνου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Οἱ χωρικοὶ προθύμως παρεχώρησαν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τὰ οἰκήματά των, εἰς ἓν δ' ἐξ αὐτῶν ἐφιλοξενήθημεν καὶ ἡμεῖς, καθάριον καὶ εὐπρεπὲς ὀπωσοῦν οἴκημα τοῦ ὁποίου μικρὸς θάλαμος παρεχωρήθη εἰς πέντε ἀξιωματικούς, τὸν *Βλαχογιάννην*, τὸν *Μποτίλιαν*, τὸν *Κογκόπουλον* κλ. Ἡ πρώτη μας φροντὶς ἦτο νὰ προμηθευθῶμεν καυσόξυλα καὶ ν' ἀνάψωμεν ἀνθρακιὰν διὰ νὰ θερμανθῶμεν. Ἠδυνήθημεν καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖται νὰ κάμωμεν συσσίτιον ἄφθονον ἀπὸ παχύτατα ἀρνιά. Πρὸς τὸ βράδυ μετέβην εἰς τὸ παρακείμενον οἴκημα, ὅπου διέμενεν ὁ Διοικητὴς τοῦ Συντάγματός μου *Α. Μπαΐρας*, ἐκεῖ δ' εὗρον καὶ τὸν Συνταγματάρχην *Παπούλαν*, διοικητὴν τοῦ 10ου Πεζ. Συντάγματος, γενναιότατον καὶ λογικώτατον ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Συντάγματός του, δι' αὐτὸ καὶ λατρευόμενον παρὰ τῶν ἀνδρῶν οὓς διηύθυνεν. Ἰδοὺ ἐκεῖ καὶ ὁ ἰατρός μας *Τζάλας*, ὅστις σοβαρῶς ἀσθενήσας μετὰ τὴν μάχην τοῦ *Σαραντάπορου*, ἐπανῆλθεν ἐν ἀναῤῥώσει

διατελῶν εἰς τὸ Σύνταγμα, ἀπὸ τ' ὁποῖον ὅμως ἀπεχωρίσθη, διότι ἐτοποθετήθη ὡς Διευθυντὴς τοῦ Νοσοκομείου Γιαννιτσῶν.

ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΠΡΙΓΚΗΠΩΝ

Τὴν ἑπομένην πρωΐαν μετέβην εἰς τὸν σταθμὸν ἔνθα ἔφθανον ἐκ Βερρόϊας τραῖνα, μεταφέροντα τροφάς, πυρομαχικά, τραυματίας, ἀσθενεῖς. Ἔξω τοῦ σταθμοῦ ηὐτύχησα νὰ εὑρεθῶ ἀπέναντι τοῦ ἐνδόξου Ἀρχιστρατήγου μας Διαδόχου. Χαιρετῶ τὴν Α. Υ.

— Πῶς εἶσαι σὺ ἐδῶ; μ' ἐρωτᾷ ἡ Α. Υ.

— Ὑπηρετῶ, Ὑψηλότατε, εἰς τὸ 12ον Σύνταγμα τῶν Πατρῶν, ἀπαντῶ.

— Καὶ γιατί ἔτσι; Ἔπρεπε ν' ἀνήκῃς εἰς τὸ 1ον ἢ 7ον τῶν Ἀθηνῶν, πῶς βρέθηκες στὰς Πάτρας;

— Ἐκεῖ ἐτοποθετήθην, Ὑψηλότατε, ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν.

Καὶ ἡ Α. Υ. προφανῶς εὐχαρις καὶ εὔελπις:

— Εἶσαι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε ἀποτελέσματα; μοῦ ἀπευθύνει μειδίαμα πλήρες ἐνδομύχου εὐφροσύνης ὁ Στρατηλάτης.

— Εὐχαριστημένος μόνον, Ὑψηλότατε, ἢ κατενθουσιασμένος καὶ πλήρης θαυμασμοῦ διὰ τὴν μεγαλοφυᾶ διοίκησίν σας, διὰ τὴν ὁποίαν ὅλος ὁ στρατὸς σᾶς εὐγνωμονεῖ καὶ σᾶς θαυμάζει;

Καὶ ὁ Διάδοχος, περιχαρὴς, προσέθηκε:

— Θὰ ἰδῇς ἀκόμη μεγαλείτερα πράγματα πολὺ γρήγωρα.

Τὸν ἀποχαιρέτισα καὶ ἀπομακρυνόμενος τοῦ σταθμοῦ, ηὐτύχησα νὰ συναντήσω ἄλλο μέλος τῆς Β. Οἰκογενείας, τὴν Α. Υ. τὸν Πρίγκηπα Νικόλαον.

Ὁ τόσον συμπαθὴς καὶ ἀβρὸς Πρίγκηψ μοῦ ἔκαμε τὴν ὑψηλὴν τιμὴν νὰ μοῦ ὁμιλήσῃ ἐκτενέστερον περὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεών μας.

— Κρῖμα, ἦτο ἡ πρώτη του λέξις, ποῦ δὲν ἔφερα μαζύ μου φωτογραφικὴν μηχανὴν διὰ νὰ πάρω τόσα ὡραῖα, τόσα θαυμάσια πράγματα ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν μας. Καὶ νὰ σοῦ εἰπῶ τὴν ἀλήθεια — μοῦ προσθέτει—δὲν τὴν ἐπῆρα, γιατὶ ἔλεγα μόνος μου: ἄλλοι νὰ πολεμοῦν καὶ νὰ σκοτώνωνται καὶ ἐγὼ νὰ πέρνω μὲ τὸ κοδὰκ τὰς εἰκόνας των. Καὶ ὅμως τώρα ἐνοήσαμε ὅλοι τὴν μεγάλην ἔλλειψιν ποῦ εἴχαμε εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ τοῦ νὰ μὴ ἔχουμε δημοσιογράφους νὰ μᾶς παρακολουθοῦν καὶ περιγράφουν καὶ φωτογράφους νὰ πέρνουν τόσας μοναδικὰς εἰκόνας.

— Καὶ τ' ἀποτελέσματα πῶς τὰ κρίνετε, Ὑψηλότατε; ἐρωτῶ· τί θὰ κάμουν αἱ Δυνάμεις; Θὰ μᾶς ἀφήσουν νὰ προχωρήσωμεν;

— Αἱ Δυνάμεις λέγεις; Ποιὲς Δυνάμεις; Νὰ ἦναι καλὰ αἱ δυνάμεις τῶν ἀνδρῶν μας. Νὰ ἦναι καλὰ ὁ στρατός μας. Τὸ φάσμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας δὲν ὑφίσταται πλέον, ἐξηφανίσθη. Θὰ προχωρῶμεν διαρκῶς καὶ θὰ σταματήσωμεν ὅπου δὲν θὰ μπορέσωμεν νὰ

προχωρήσωμεν πλέον. Ἀλλὰ μὲ τὸν κατήφορον ποῦ 'πῆραν οἱ Τοῦρκοι κανεὶς δὲν εἰμπορεῖ νὰ προϊδῇ ποῦ θὰ ἦναι τὸ τέρμα τῆς ἐκστρατείας μας.

Καὶ ὁ πάγκαλος καὶ πάνσοφος πρίγκηψ πλήρης χαρᾶς μοῦ διηγεῖτο διάφορα ἐπεισόδια τοῦ πολέμου, ἐνῷ περὶ ἡμᾶς δημοσιογράφοι πλεῖστοι Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων ἐν οἷς ὁ ἐνθουσιώδης *Γ. Βῶκος* τῆς «Ἀκροπόλεως» πολεμικὸς συνεργάτης προσεπάθουν νὰ μαντεύωσι τίνας ἀνακοινώσεις μοῦ ἔκαμεν ἐπὶ τόσην ὥραν ὁ συμπαθὴς Πρίγκηψ ὁ παρὰ τὴν πάθησιν τοῦ ποδός του, παρακολουθῶν ἢ δι' αὐτοκινήτου ἢ ἐφ' ἁμάξης ἢ ἔφιππος τὸν γενναῖον στρατὸν τοῦ ἐνδόξου Στρατηλάτου ἀδελφοῦ Του.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΡΤΣΛΑΡ

Ἀλλ' ἐκεῖ ποῦ ἐλέγαμεν αὐτά, αἴφνης ἀναφαίνεται μακρόθεν ἐρχόμενον ἀπὸ τὴν Βέρροιαν τραῖνον σιδηροδρομικόν. Μετ' ὀλίγον δὲ τοῦτο φθάνει εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Κερτσλὰρ. Κατέρχεται δὲ αὐτοῦ ὅλως ἀπροσδοκήτως λιγηρός, εὐθυμότατος καὶ νεανικώτατος, φέρων μικρὰν στολὴν ἐκστρατείας, ὁ ἀείμνηστος Βασιλεὺς *Γεώργιος*.

Σπεύδουν οἱ ἀγαπητοὶ Υἱοί Του εἰς ὑποδοχὴν τοῦ εὐτυχοῦς γεννήτορος, Ὃν καὶ ἐναγκαλίζονται. Ὁ Διάδοχος-Στρατηλάτης, εὑρισκόμενος εἰς τὸ χωρίον Κερτσλὰρ πρὸς ἐπιθεώρησιν τῆς Γ' Μεραρχίας, εἰδοποιηθεὶς σπεύδει εἰς συνάντησιν τοῦ λατρευτοῦ Του Πατρός. Συγκινητικωτάτη ἡ συνάντησις τοῦ Πατρὸς Βασιλέως καὶ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου. Μόλις ἐγνώσθη ἡ ἔλευσις τοῦ Βασιλέως, τρέχουν εἰς τὸν σταθμὸν ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, δακρύοντες ἐκ χαρᾶς καὶ εὐτυχίας. Ὁ ἀλησμόνητος Βασιλεύς, βλέπων μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν καὶ ἕνα στρατιώτην φοροῦντα μανδύαν Τουρκικόν :

— Ἔ, τοῦ λέγει, κρυώνεις τώρα; Τὸ φόρεμα αὐτὸ σὲ ζεσταίνει. Ποῦ τὸ βρῆκες;

— Ἀπὸ τὰ Γιαννιτσά, Μεγαλειότατε, τοῦ ἀπαντᾷ ὁ στρατιώτης. Εἶναι Τουρκικὸς μανδύας.

— Μπράβο σας παιδιά. Σᾶς συγχαίρω μὲ ὅλη μου τὴν καρδιά.

Καὶ μετὰ τοῦτο ὁ ἀείμνηστος Βασιλεύς, πλήρης χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας διὰ τ' ἀποτελέσματα τῆς νίκης καὶ τοὺς θριάμβους, ὑπῆρξεν αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὁ εὐτυχέστερος γονεύς, περιβαλλόμενος ἀπὸ τὰ λατρευτά Του Τέκνα, τὰ ὁποῖα τόσον ἐτίμησαν καὶ ἐδόξασαν τὴν Πατρίδα.

ΚΛΗΡΟΣ ΣΤΡΑΤΕΥΟΜΕΝΟΣ

Παραλλήλως πρὸς τοὺς ὁπλίτας καὶ ἀξιωματικοὺς ἔπραξε τὸ καθῆκόν του καὶ ὁ κλῆρος ἀνώτερος καὶ κατώτερος. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι κάθε Σύνταγμα εἶχε καὶ τὸν ἱερέα του, τὸ στράτευμα παρηκολούθει ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς εἰς τὰ ἐχθρικὰ ἐδάφη προελάσεως τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ κορυφὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Α.Π ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν κύριος *Θεόκλητος*, ἀγογγύστως ὑποβαλλόμενος εἰς τὰς αὐτὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις, τὸ ψῦχος καὶ τὴν πεῖναν.

Μόλις ἐγνώσθη ἐν Ἀθήναις ἡ προέλασις τοῦ στρατοῦ ἰδοὺ ὁ Μητροπολίτης εὑρίσκεται εἰς Λάρισσαν, παρακολουθῶν τὴν Α. Μ. τὴν Βασίλισσαν Ὄλγαν. Ἐκεῖθεν δι' αὐτοκινήτου διεπεραιώθη εἰς Σέρβια, ὅπου ἐπεσκέφθη τὸ Νοσοκομεῖον παραμυθῶν τοὺς τραυματίας καὶ τοὺς κατοίκους, τοὺς φοβερὰ παθόντας ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἰς τὴν *Κοζάνην* παρέστη κατὰ τὴν ὁρκωμοσίαν τῶν νεοσυλλέκτων Κοζανιτῶν, εὐλογήσας καὶ ἐνθαρρύνας αὐτούς. Εἰς τὴν *Βέρροιαν* παρέστη κατὰ τὴν κηδείαν τῶν πρώτων θυμάτων τοῦ πολέμου, ἀποχαιρετήσας ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως *Γεωργίου* τοὺς ἐκ τῶν τραυμάτων ἢ τῶν ἀσθενειῶν νεκρωθέντας στρατιώτας.

† ὁ Ἀθηνῶν Δαμασκηνός

Εἰς τὸ Κερτσλάρ, ὅπου ἔφθασε μετὰ τοῦ Βασιλέως, ἐφιλοξενήθη εἰς τὸν σταθμόν, ὅπου ἔμεινεν ὁ Διάδοχος καὶ τὸ Ἐπιτελεῖόν Του. Ἡ Α. Υ. ἰδιάζουσαν μέριμναν ἐδείκνυε ὑπὲρ τῆς Αὐτοῦ Πανιερότητος. Ἐφρόντιζε πῶς νὰ μὴ στερηθῇ κλίνης, στρωμνῆς, θερμάνσεως, ἀδιάφορον ἂν ἡ Α. Υ. ἐστερεῖτο τοιούτων.

— Ἐδῶ ποῦ μένομεν ξεύρετε τί βρήκαμεν; ἔλεγε μειδιῶν ὁ Στρα-

τηλάτης πρὸς τὸν Μητροπολίτην. Στρῶμα ἀπό ..... κορέους καὶ τοὺς βγάλαμε μὲ τὴ σκοῦπα. Καὶ ὅμως ἐκοιμηθήκαμε σὰν σὰ πούπουλα. Ἐδῶ θὰ σᾶς φιλοξενήσωμε καὶ σᾶς.

— Σᾶς εὐγνωμονῶ, Ὑψηλότατε, ἀπαντᾷ ἡ Α. Π. Ὅταν Σεῖς ἄγρυπνος καὶ κακουχούμενος, δὲν ἐνοχλεῖσθε ἀπὸ τέτοια ζωῦφια, ἐμεῖς ποῦ δὲν πολεμοῦμεν, δὲν πειράζει νὰ ἔχωμεν τὴν συντροφιά τους.

Καὶ ὅμως ὁ *Μητροπολίτης* Κοζάνης εἶχε δωρήση εἰς τὸν Διάδοχον ὡραῖον μεταξωτὸν ἐφάπλωμα μὲ κορδελίτσες, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐκυλίετο εἰς τὸν πηλὸν καὶ ἐρρυπαίνετο ἀπὸ τοὺς κορέους.

Τοῦ Διαδόχου ἑτοιμαζομένου ν' ἀπέλθῃ μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του, ἐρωτᾷ ὁ Μητροπολίτης :

— Καὶ ποῦ θὰ Σᾶς εὕρω, Ὑψηλότατε ;

— Ὅπου ἀκούσετε μπούμ ! ἀπαντᾷ ὁ Διάδοχος.

ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΦΥΡΑΣ ΤΟΥ ΒΑΡΔΑΡ

Ἡ τριήμερος διαμονή μας εἰς Κερτσλὰρ δὲν εἶχε μόνον λόγον ἀναπαύσεως τῶν στρατευμάτων. Ἐμείναμεν ἐκεῖ προσδοκῶντες τὴν σύζευξιν τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ διὰ ξυλίνης γεφύρας, τῆς μεγάλης σιδηροδρομικῆς γεφύρας σπουδαίως βλαβείσης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Δι' αὐτὸ καὶ ξυλεία ἄφθονος μετεφέρετο ἐκεῖ σιδηροδρομικῶς. Ἀλλ' ἡ ἐργασία πρὸς ἀποπεράτωσιν ἐβράδυνεν, ἐνῷ ἡ ἀνάγκη τῆς προελάσεως ἐπεβάλλετο διὰ λόγους σπουδαιοτάτους.

Ἀφίνομεν τὸ Κερτσλὰρ τὸ πρωῒ τῆς 25ης Ὀκτωβρίου προχωροῦντες πρὸς τὸ Βαρδάρ, ὅπου ἐλέγετο ὅτι θὰ ἐπεχείρει τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν ὁ ἐχθρός. Μὲ καιρὸν βροχερὸν καὶ ψῦχος δριμὺ ξεκινοῦμεν καὶ πρὸς τὸ ἀπόγευμα φθάνομεν εἰς τὸ Ἑλληνικώτατον καὶ ὡραιότατον χωρίον Βαλμάδα.

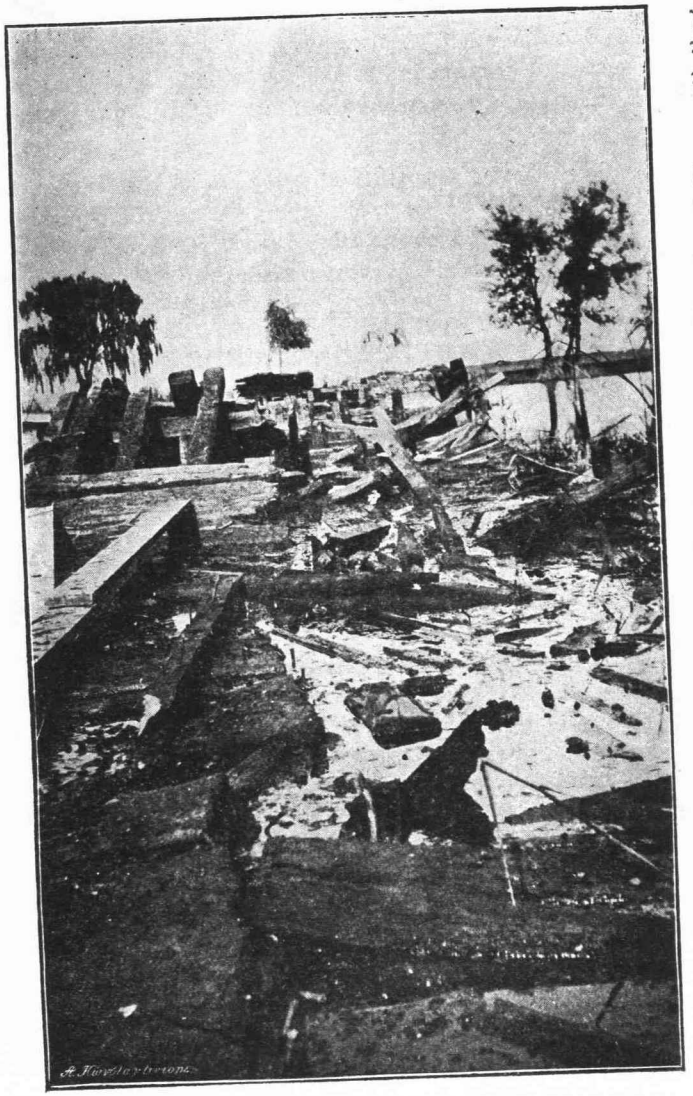
Ἐσταθμεύσαμεν περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν ἐκεῖ, ἀρκετὴν ὥστε πολλοὶ τῶν ἀνδρῶν μας νὰ προμηθευθοῦν ἀπὸ τὸ φιλόξενον χωρίον κοτοπούλια, ἄρτον καὶ ὄσπρια. Ἀλλὰ ταχέως ἐγκατελείψαμεν τοῦτο, ἀκολουθήσαντες παραλλήλως τὴν ὄχθην τοῦ Ἀξιοῦ. Ἰδοὺ ἐκεῖ ἡμιτελὴς ἀκόμη ἡ ξυλίνη γέφυρα, τὴν ὁποίαν ἐπήγνυον ἄνδρες τοῦ μηχανικοῦ ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες τοὺς ἀξιωματικούς των. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐφρούρει τάγμα πεζικοῦ ὑπὸ τὸν γενναῖον Ταγματάρχην Νάσον Μήτσαν.

80 ΧΙΛ. ΣΤΡΑΤΟΥ ΔΙΑ ΤΗΣ ΓΕΦΥΡΑΣ

Προχωροῦντες ὁλονὲν πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ φθάνομεν βράδυ-βράδυ ὑπὸ βροχὴν ραγδαίαν εἰς τὴν ἡμικατεστραμμένην σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ Βαρδάρ, πλημμυροῦσαν ἀπὸ στρατεύματα παντὸς ὅπλου. Μυρμηκιὰ ἀνδρῶν, συμφυρμὸς διπόδων, τετραπόδων, θόρυβος δὲ καὶ σύγχυσις ἀπερίγραπτος. Ἐπὶ τῆς γεφύρας ταύτης προχείρως στερεωθείσης, διότι οἱ Τοῦρκοι φεύγοντες κατέστρεψαν τὸ σανιδόστρωμα αὐτῆς, διήρχοντο συνεχῶς τὰ στρατεύματα.

Ἀλλὰ τί θέαμα μεγαλοπρεπὲς ἐν τῇ ἀγριότητί του. Εἷς ἀξιωματι-

κός, ὁ διακεκριμένος Λοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ κ. Βερνάρδος, τοῦ Στρατηγείου, ἔφιππος, κανονίζει τὴν σειρὰν τῆς διόδου τῶν στρατευμάτων.

Η ΓΕΦΥΡΑ ΤΟΥ ΒΑΡΔΑΡ

(Καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων)

Εἶναι ἀπερίγραπτος ἡ εἰκὼν τῆς νυκτὸς ἐκείνης. Μὲ σκότος ταρτάρειον, μὲ βροχὴν συνεχῆ καὶ ῥαγδαιοτάτην, μὲ ψῦχος δριμὺ καὶ διαπεραστικόν, πῶς νὰ διέλθῃ στρατὸς ἐξ 80 χιλιάδων περίπου.

—Πρῶτα τὸ πυροβολικὸ θὰ περάσῃ, κύριοι ἀξιωματικοί! ἀκούεται ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ Βερνάρδου.

Κ' ἔβλεπες τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους τοῦ Πυροβολικοῦ, σύροντας τὰ πυροβόλα, τὰ βλητοφόρα ἐκ τοῦ χθαμαλοῦ καὶ βορβορωμένου ἐδάφους ὅπου εἶχαν συγκεντρωθῇ, ν' ἀνέρχωνται ὡς ἀφηνιασμένοι τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν καὶ ν' ἀκολουθοῦν κατόπιν τὴν γραμμὴν τῆς γεφύρας καὶ ὅλα ταῦτα νὰ γίνωνται μὲ ἠλεκτρικὴν ταχύτητα, χωρὶς ἀκτῖνα φωτός,

διότι οὔτε φλόγα ἠδυνάμεθα ν' ἀνάψωμεν ὡς ἐκ τοῦ σφοδροῦ ἀνέμου καὶ τῆς πυκνοτάτης βροχῆς. Καὶ ὅμως ἐκ τῶν χιλιάδων ζώων, ἵππων, ἡμιόνων οὐδὲν ἔπαθε, οὐδὲν τετράτροχον ἐκ τεσσάρων ἢ ἓξ ἵππων συρόμενον ἀνετράπη, ὅλα δὲ τὰ τροχοφόρα, ὅλα τὰ ὑποζύγια τοῦ Μηχανικοῦ καὶ τοῦ Ὑγειονομικοῦ, τὸ Ἱππικὸν ἐπίσης διῆλθον ἐκ τῆς γεφύρας ταύτης καὶ μετὰ τὰ τετράποδα, αἱ Μεραρχίαι κατὰ Συντάγματα μὲ τὰ πυρομαχικὰ καὶ μεταγωγικά των καὶ ὅλας τὰς ἐξηρτημένας ὑπηρεσίας των.

Ἀληθὲς θαῦμα ὀργανώσεως καὶ μεθοδικότητος, ἀλλὰ καὶ ἀντοχῆς καὶ ταχύτητος ἡ ἐντὸς ὀκτὼ-δέκα ὡρῶν διέλευσις ἐκ τῆς ἰδίας γεφύρας τοῦ *Βαρδὰρ* τόσων χιλ. στρατοῦ παντὸς ὅπλου, ὀφειλόμενα πάντα ταῦτα εἰς τὸν ἰθύνοντα νοῦν καὶ τὴν προνοητικότητα τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου.

Ο ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΚΗΝΗΝ ΜΟΥ

Καὶ αἱ Μεραρχίαι πᾶσαι, μόλις διῆλθον τὴν γέφυραν, ἠκολούθησεν ἑκάστη τὴν διεύθυνσίν της, σύμφωνα πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ Ἐπιτελείου.

Ἡ ἰδική μας Μεραρχία, ἡ Γ'., μόλις διῆλθε τὴν γέφυραν, ἐστρατοπέδευσε ἐκεῖ που πλησίον εἰς ἔδαφος ἀπαίσιον, ἀληθῶς βορβορῶδες καὶ καλαμόσπαρτον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὠλίσθαινον ἄνδρες τε καὶ τετράποδα.

Τί μαρτυρικὴ ἡ νὺξ ἐκείνη. Πῶς οἱ ταλαίπωροι στρατιῶται νὰ πήξουν τὰ ἀντίσκηνά των εἰς τοιοῦτον τέναγος καὶ ὑπὸ τὰς πλέον ἀπαισίας συνθήκας. Καὶ ὅμως ἀντέσχον. Οἱ ἀθάνατοι ἄνδρες κατώρθωσαν μέσα εἰς τὸ ψηλαφητόν, τὸ μαῦρον σκότος νὰ ξεδιπλώσουν τ' ἀντίσκηνά των, νὰ τὰ στήσουν, ἔστω καὶ μέχρι τοῦ μεσονυκτίου βασανιζόμενοι, καὶ νὰ στεγασθοῦν ἔστω καὶ δι' ὀλίγας ὥρας ἐντὸς τῶν διαβρόχων αὐτῶν στεγῶν, πατῶντες ἐπὶ βορβόρου, πηλοῦ, ὑδάτων.

Εἶχε παρέλθει ἡ πρώτη μεταμεσονυκτία ὥρα, ὁπότε ἐν τῇ σκηνῇ μου εὑρισκόμενος μετὰ δύο ἀξιωματικῶν, ἀκούω φωνὴν μόλις ἀκουομένην ἐκ τῆς ῥαγδαιότητος τοῦ ὑετοῦ, ἐπανειλημμένως καλοῦσάν με:

— Κύριε ὑπολοχαγὲ Παρασκευόπουλε!

Σπεύδω εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς φωνῆς καὶ βλέπω — ὄχι τῇ βοηθείᾳ ἠλεκτρικοῦ λαμπτῆρος ἀλλὰ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς — τὸν Συνταγματάρχην μου *Μπαϊραν* μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ του λοχαγοῦ *Θεοχάρους* ἐφίππους ἀναζητοῦντάς με. Τοὺς ὁδηγῶ εἰς τὴν σκηνήν μου, τοὺς περιθάλπω ἐκ τῶν ἐνόντων, τοὺς θερμαίνω ἐκ τῆς παγερᾶς ψύξεως, εἰς ἣν εὑρίσκοντο, ἐπανερχόμενοι ἐξ ἄλλου χωρίου ὅπου εἶχον μεταβῇ μετὰ τμήματος τοῦ Συντάγματος, καὶ ἀφοῦ τοῖς παρέσχον πᾶν μέσον θερμαντικὸν ἐν τοιαύταις στιγμαῖς πρόχειρον, ἤκουσα τὰς ἀπεριγράπτους περιπετείας των καὶ τὸ μαρτύριον, τὸ ὁποῖον ὑπέστησαν κατὰ τὴν πρὸς τὸ χωρίον ἐκεῖνο μετάβασίν των.

ΔΙΑΤΑΓΗ ΠΡΟΣ ΝΕΑΝ ΜΑΧΗΝ

Τί δοκιμασία φοβερὰ κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Καὶ ὅμως τὴν θαυμασιωτέραν πρωϊνὴν ὥραν, διαταγῆς δοθείσης, τὸ Σύνταγμα ἦτο ἕτοιμον πρὸς νέαν πορείαν καὶ οἱ ἄνδρες ὅλοι — διελθόντες νύκτα πλήρη μαρτυρίου, στερήσεων, νύκτα παγετώδη καὶ ὑετώδη — μὲ τὰ ἐξαρτήματά των ὅλοι ἀναμένοντες διαταγάς. Ἐθαύμασα τὴν ἀντοχὴν τῶν ἀνδρῶν μας, τὴν καρτερικότητα, τὸ ἀγόγγυστον καὶ πειθαρχικόν, τὴν σωματικὴν ἀλκήν, τὸν ἀνδρισμόν των.

Μετ' ὀλίγον ἔφθασε διαταγὴ τοῦ Στρατηγείου:

— Ὥρᾳ ἑβδόμῃ ἡ Μεραρχία θὰ ἐκκινήσῃ πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὥρᾳ δεκάτῃ θὰ γίνῃ μάχη!

Τὸ Σύνταγμά μας πειθαρχοῦν, πλῆρες, ἄρτιον χωρὶς ἕνα ἀσθενῆ, βραδυποροῦντα ἢ ἀνάπηρον, ὥδευσεν ὁρμητικὸν πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ! Θαυμασμοῦ ἄξιος ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ὄχι μόνον διὰ τὰς μαχητικὰς ἀρετάς του, ἀλλὰ διὰ τὸ αἴσθημα τῆς φιλοτιμίας, τῆς πειθαρχίας, τῆς αὐταθυσίας.

Τὴν 7 ½ ξεκινοῦμεν ἀπὸ τὴν θέσιν ἐκείνην ἐν βροχῇ ῥαγδαιοτάτῃ, μὲ διεύθυνσιν ἀντίθετον πρὸς τὴν ἰδικήν μας, δι' αὐτὸ καὶ τὴν πορείαν μας καθίστα ἐπίπονον καὶ δυσχερῆ· πρόσθες δὲ καὶ ἔδαφος ὀλισθηρόν, σχεδὸν λιμνάζον.

Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς ψίθυροι μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν ἠκούσθησαν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπρότεινεν εἰς τὸν Διάδοχον τὴν ἑσπέραν τῆς Πέμπτης — 25 Ὀκτωβρίου — ἀνακωχὴν καὶ ὅτι ὁ Ἕλλην Ἀρχιστράτηγος, μὴ εὑρίσκων τοὺς ὅρους αὐτῆς ἱκανοποιητικούς, ἠρνήθη τὴν ἔναρξιν διαπραγματεύσεων διατάξας προέλασιν τῶν στρατευμάτων.

Καὶ παρὰ τὴν καιρικὴν κατάστασιν, τὸ θέαμα ἐν τῇ πεδιάδι ἐκείνῃ τῇ δύο-τρεῖς ὥρας ἀπεχούσῃ τῆς *Θεσσαλονίκης* ἐξόχως ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπές. Ὅλη ἡ πεδιὰς κατειλημμένη σχεδὸν ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα, ὁδεύοντα ὅλα κατὰ τῆς Μακεδονικῆς πρωτευούσης! Ἡ κατὰ παραγωγὴν προέλασις τῶν ὀκτὼ ἴσως Μεραρχιῶν κατὰ διαστήματα κανονικὰ γινομένη, ἀπετέλει ἀπερίγραπτον θέαμα. Ποῦ νὰ φαντασθῇ κανεὶς ὅτι ἡ μικρὰ πατρίς μας ἠδύνατο νὰ συγκεντρώσῃ ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης 80—100 χιλ. ἀνδρῶν μὲ ἀρτιώτατον τὸν ὁπλισμόν, μὲ πλήρη τὰ ἐφόδιά των, ἕτοιμον πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἐπίθεσιν καὶ ἐπικράτησιν. Ἀληθῶς τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἔθνους κατεφάνη περίλαμπρον ἐν τῇ παρατάξει τῆς πρὸ τῆς *Θεσσαλονίκης* στρατιᾶς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἐνδόξου Στρατηλάτου Κωνσταντίνου.

ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΑΤΜΟΜΗΧΑΝΗΣ ΚΑΙ ΒΑΓΟΝΙΟΥ

Παρῆλθεν ἡ ὀγδόη ὥρα, ἡ ἐννάτη, ἡ δεκάτη. Τὸ Σύνταγμά μας ἀκολουθοῦν παραλλήλως τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν προχωρεῖ ὁλοέν. Ἰδοὺ ἀντικρύζομεν τὰ ὑψώματα ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἦτο ὁ ἐχθρὸς ὀχυρωμένος· ὄχι πλέον εἰς ἀπόστασιν βολῆς τηλεβόλου εὑρισκόμεθα ἀλλ' ἁπλούστατα ὅπλου μάουζερ. Καὶ ὅμως ὁ ἐχθρὸς δὲν

προκαλεῖ. Ἐκεὶ δὲ ποῦ ἐξεφράζομεν πάντες τὴν ἀπορίαν μας πῶς ὁ ἐχθρὸς ἀφ' ὑψηλοῦ παρακολουθῶν τὴν προέλασιν τῶν Ἑλληνικῶν φαλάγγων καὶ μάλιστα συγκεντρωμένων, δὲν σπεύδει ν' ἀποσυνθέσῃ αὐτάς, δι' ὁμοβροντίας πυροβολικοῦ, αἴφνης ἀκούομεν συριγμὸν ἀπὸ μεμακρυσμένον μέρος καὶ μετά τινα λεπτὰ βλέπομεν ἀναφαινομένην ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀτμομηχανήν, σύρουσαν ἓν βαγόνιον.

Τὸ ἀπροσδόκητον ὅραμα ἐννοεῖται μᾶς ἐξέπληξεν· ἀλλ' ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς διαδόσεις τῆς νυκτὸς περὶ ὑποβολῆς προτάσεων ἀνακωχῆς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, συνεδυάσαμεν τὰ γεγονότα καὶ ἐπείσθημεν περὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ. Καὶ ἡ πεποίθησίς μας ἐβραιώθη πλέον, ὅταν, ἐφ' ὅσον προσήγγιζε πρὸς ἡμᾶς ἡ ἀτμομηχανή, εἴδομεν λευκὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῆς. Σημεῖον ὁλοφάνερον τῆς παραδόσεως τοῦ ἐχθροῦ ἄνευ ὅρων.

Προσθέτω ὅτι ἐσχολιάζομεν, οἱ ἀξιωματικοὶ ἰδίως, τὸ πρᾶγμα μὲ τὴν μεγαλειτέραν αἰσιοδοξίαν, οἱ δὲ ἄνδρες μας, ἀντιληφθέντες καὶ αὐτοὶ τὰ γινόμενα, περιχαρεῖς καὶ ἐνθουσιώδεις ἔλεγον:

— Ἦτανε θαῦμα τοῦ Ἅγη-Δημήτρη! Δόξα νἄχῃ ὁ καβαλλάρης Ἅγιος ποῦ δὲν ἄνοιξε νέα μάχη καὶ δὲν ἐχύθη αἷμα χριστιανικό.

Ὅταν προσήγγισεν εἰς τὸ τμῆμά μας τὸ τραῖνον τὸ σταματῶμεν. Ἀξιωματικοὶ τοῦ Συντάγματος πλησιάζουν καὶ ἐρωτοῦν ποῦ διευθύνεται. Ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ εἶναι οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πρόξενοι τῶν Δυνάμεων καὶ ὁ Διοικητὴς αὐτῆς καὶ μεταβαίνουν πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου, ἐπετρέψαμεν τὴν προχώρησιν τῆς ἀτμομηχανῆς, ἐνῷ τὰ στρατεύματά μὰς χωρὶς κἂν ν' ἀνακόψουν τὸν δρόμον, ἐνθουσιώδη βαίνουν μετὰ ταχύτητος πρὸς τὰ ἐμπρός.

Ἀκριβῶς περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀνερχόμεθα ὑψώματά τινα, ὁπόθεν ἀντικρύζομεν τὰ ἐχθρικὰ ὀχυρώματα, ἀπέχοντα ἡμῶν περίπου χίλια μέτρα.

Οὐκ ἦν φωνή, οὐκ ἦν ἀκρόασις ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ. Ἐσταματήσαμεν ἐκεῖ ὀλίγον, ὁπότε ἀκούαμεν ἀπέναντι πρὸς τὸν ἐχθρὸν σαλπίσματα· οἱ ἀπειρότεροι ἐξέλαβον ταῦτα ὡς ὁρμητήρια σαλπίσματα ἐπιθέσεως· ἀλλὰ κάθε ἄλλο παρὰ τοιαύτη πρόθεσις ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ ὑπῆρχε. Σαλπιγκταὶ ἐσήμαιναν ἐκεχειρίαν, καὶ πράγματι κατῆλθον τῶν ὑψωμάτων ἀξιωματικοὶ δύο μετὰ σαλπιγκτῶν, ὧν εἷς ἐκράτει λευκὴν σημαίαν καὶ οἵτινες ἀνέμενον τοὺς ἰδικούς μας. Καὶ τότε ἔσπευσαν ἀξιωματικοὶ ἰδικοί μας πρὸς τοὺς ὁποίους εἶπον ὅτι ἔλαβον διαταγὰς νὰ μὴ πυροβολήσουν καὶ παρεκάλουν ἡμᾶς νὰ πράξωμεν τὰ ἴδια.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ ΑΝΕΥ ΟΡΩΝ

Ἀλλ' ἡμεῖς δὲν εἴχομεν ἀκόμη λάβει διαταγὰς περὶ ἀνακωχῆς. Καθ' ἣν στιγμὴν ὅμως ἀντηλλάσσοντο ταῦτα, ἔφθασεν ἡ διαταγὴ τοῦ Ἀρχιστρατήγου, ὅτι *ὁ ἐχθρὸς παρεδόθη ἄνευ ὅρων* καὶ ὅτι ὁ πρὸς τὴν *Θεσσαλονίκην* δρόμος εἶναι ἐλεύθερος διὰ τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα.

Φαντάζεται κανεὶς τὸν τρελλὸν ἐνθουσιασμὸν ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν. Εὑρισκόμεθα αὐτὴν τὴν στιγμὴν εἰς τὸν Ἐχέδωρον, Γαλλικὸν λεγόμενον ποταμόν, μιάμισυ σχεδὸν ὥραν ἀπέχοντα τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ πῶς διῆλθεν ἡ Μεραρχία μας τὴν γέφυραν αὐτήν, ἐνῷ οἱ περισσότεροι ἄνδρες διέβησαν τὸν ἀβαθῆ ἄλλως ποταμὸν καὶ εὑρέθημεν, ὡς νὰ εἴχωμεν πτερά, εἰς τὰ *Τρία Χάνια*, ἀπερίγραπτον.

Καὶ ἡ μὲν 7η Μεραρχία ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνῷ ἡ ἰδική μας Γ' Μεραρχία ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰ πέριξ τῆς γεφύρας τοῦ Γαλλικοῦ ποταμοῦ χωρία.

ΕΙΣ ΤΑ ΤΡΙΑ ΧΑΝΙΑ

Τὸ 12ον Σύνταγμά μας κατεσκήνωσεν εἰς τὰ *Τρία Χάνια*, πυρπολημένον μικρὸν συνοικισμόν, ὅπου μόνον ἀποθήκας τινὰς εὕρομεν ἐστεγασμένας καὶ μικρὸν οἰκίσκον ἐνῷ διενυκτερεύσαμεν μετὰ τοῦ Συνταγματάρχου. Τὸ Τάγμα μας διετάχθη καὶ ἔκαμε προφυλακάς. Ἀλλ' ἡμεῖς στερούμενοι σαφεστέρων πληροφοριῶν περὶ τῶν ὅρων τῆς παραδόσεως, ἀπεφασίσαμεν νὰ προσέλθωμεν εἰς κατ' εὐθεῖαν συνεννόησιν μὲ τοὺς ὑπὲρ τὰ 500 μέτρα εὑρισκομένους εἰς τὰς προφυλακὰς Τούρκους ἀξιωματικούς. Καὶ ἐστείλαμεν πάραυτα ἕνα πρὸς αὐτοὺς Ἕλληνα Τουρκομαθῆ, ἀκολουθοῦντα τὸ Σύνταγμά μας, πρὸς τὰς ἐχθρικὰς προφυλακάς, προσκαλοῦντες τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν Τούρκους ἀξιωματικοὺς νὰ ἔλθωσι καὶ μᾶς δηλώσωσι τί διαταγὰς εἶχον.

Μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται ὁ ἀπεσταλμένος ἡμῶν συνοδευόμενος ὑπὸ τεσσάρων Τούρκων ἀξιωματικῶν. Προχωροῦμεν πρὸς αὐτοὺς ἔφιπποι ὁ Ὑπασπιστὴς τοῦ Συντάγματος λοχαγὸς *Θεοχάρης*, ὁ λοχαγὸς Σουμπασάκος, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Ῥοδόπουλος καὶ ὁ ὑποφαινόμενος. Φθάνουν εἰς τὸ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ ἄοπλοι, πελιδνοὶ τὴν ὄψιν, κατεπτοημένοι. Μᾶς χαιρετοῦν διὰ τεμενᾶ. Τοὺς ἐρωτῶμεν, διερμηνεύοντος τοῦ Ἕλληνος συνοδοῦ μας, τί διαταγὰς ἔλαβον. Μᾶς ἀπαντοῦν, ὅτι ἔχουν διαταγὴν νὰ μὴ πυροβολήσουν.

— Καὶ νὰ παραδοθῆτε; τοὺς ἐρωτῶμεν.

— Τέτοια διαταγὴ δὲν ἐλάβομεν ἀκόμη, μᾶς ἀπαντοῦν.

Ἠρώτησα, ἂν τις ἐξ αὐτῶν εἶναι Ἀλβανός.

—Ἐγὼ εἶμαι, μοῦ ἀπαντᾷ Ἀλβανιστὶ ἀνθυπολοχαγός τις ὑπερχαίρων διότι τοῦ ὡμίλησα τὴν γλῶσσάν του καὶ ἀνακτήσας θάρρος.

—Καὶ πῶς βρίσκεσαι ἐκεῖ; τὸν ἐρωτῶ. Ἡ θέσις σου εἶναι μαζύ μας.

—Ἔ, μοῦ ἀπαντᾷ περίλυπος· ἐδῶ εὑρέθηκα· τὸ πῶς, μὴ ἐρωτᾷς.

Ἠρκέσθημεν εἰς τὴν μικρὰν ταύτην συνομιλίαν καὶ ἀφήσαμεν αὐτοὺς ἐλευθέρους. Ἀποχαιρετίσαντες ἡμᾶς ἀπῆλθον κατηφεῖς εἰς τὰς θέσεις των, ἐνῷ ἡμεῖς ἐπανήλθομεν εἰς τὰ ἴδια.

ΕΟΡΤΗ ΕΟΡΤΩΝ

Ἀληθινὴ ἑορτὴ ἑορτῶν διὰ τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα ἡ ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖται εὑρισκόμενοι εἰς τὰ πρόθυρα τῆς *Θεσσαλονίκης* ἐδοξάζομεν τὸν Ὕψιστον, διότι ηὐτυχήσαμεν μετὰ τρεῖς

ἑβδομάδας ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν συνόρων νὰ εὑρεθῶμεν εἰς τὴν Μακεδονικὴν Πρωτεύουσαν.

Καὶ ἐνῷ ἀντικείμενον τῆς ὁμιλίας μας ἦτο τὸ μέγα, τὸ κοσμοϊστορικὸν ζήτημα τῆς παραδόσεως τῆς *Θεσσαλονίκης*, εἰς τὸ *Τοπσὶν* εἶχον ἤδη φθάσει οἱ Πρόξενοι μετὰ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, οἵτινες καὶ ὑπέγραψαν πρωτόκολλον περὶ τῆς ἄνευ ὅρων παραδόσεως τῆς πόλεως ἐνώπιον τοῦ Διαδόχου καὶ τοῦ Ἐπιτελείου του.

Καὶ ἐνῷ ἡμεῖς ἐσταθμεύσαμεν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, ἡ 7η Μεραρχία προήλασε καὶ τὸ βράδυ τῆς 26ης Ὀκτωβρίου εὑρίσκετο πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς πόλεως. Τὴν νύκτα εἰσῆλθεν ὁ Μέραρχος Συνταγματάρχης *Κλεομένης* μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν εἰς ἐξεύρεσιν καταλύματος διὰ τὸ στράτευμα. Στρατὸς ὅμως δὲν εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν πόλιν, μολονότι αὕτη εἶχε παραδοθῇ.

Τὸ πρωῒ τῆς 27ης ζητῶ ἔγγραφον ἄδειαν ἀπὸ τὸν Συνταγματάρχην μου διὰ Θεσσαλονίκην· ὁ διοικητής μου προθύμως μοῦ ἐχορήγησε τοιαύτην διὰ λόγους ὑπηρεσίας. Ἡ χαρά μου ἀπερίγραπτος. Παρέλαβα τὸν ἱπποκόμον μου, δύο στρατιώτας τὸν Κ. Γαζετόπουλον καὶ Παπαγεωργίου καὶ ἠκολουθήσαμεν τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἄγουσαν. Προχωροῦντες ἀριστερὰ εἴχομεν τὰς προφυλακὰς τοῦ ἐχθροῦ. Δὲν λησμονῶ τὴν ἐντύπωσιν ποῦ μοῦ ἔκαμαν Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ κατερχόμενοι καὶ προσλιπαροῦντές με νὰ διατάξω τοὺς ἰδικούς μας στρατιώτας μὴ κατὰ λάθος πυροβολήσουν κατὰ τῶν προφυλακῶν. Τοὺς διεβεβαίωσα, ὅτι αἱ προφυλακαί μας εἶχον αὐστηρὰς διαταγὰς νὰ μὴ πυροβολοῦν.

Μετὰ μίαν περίπου ὥραν, ὡς ἐπὶ πτερύγων ἀνέμου σπεύδων ἔφιππος εὑρίσκομαι εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως. Καθ' ὁδὸν συναντῶ Ἕλληνας ζητωκραυγάζοντας καὶ δακρύοντας ἐκ χαρᾶς. Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως εἶδα πολυαρίθμους στρατιώτας.

ΠΩΣ ΕΙΣΗΛΘΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Ὅταν ἔφθασα πλέον εἰς τὸν σταθμὸν καὶ ἦτο 8 1)2 π. μ., εἶδα πλείστους στρατιώτας καὶ ἀξιωματικοὺς περιφερομένους ἐκεῖ. Ἡ συγκίνησίς μου μεγίστη. Οἱ Ἕλληνες Θεσσαλονίκης βλέποντες ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας δὲν ἐγνώριζον πῶς νὰ ἐκδηλώσουν τὴν χαράν των. Ἐκ τοῦ σταθμοῦ κατῆλθον συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μου, εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ὅπου τὰ ξενοδοχεῖα. Εἰσῆλθον εἰς ἓν τούτων. Μόλις εἶδον ἀξιωματικὸν οἱ ἐν αὐτῷ εὑρισκόμενοι καὶ πανηγυρίζοντες τὴν ἐλευθερίαν Ἕλληνες, ἠγέρθησαν, ὡς εἷς ἄνθρωπος, κραυγάζοντες·

— Ζήτω ὁ Ἑλληνικὸς στρατός! Ζήτω ὁ Διάδοχος! Ζήτω τὸ Ἔθνος! Καὶ δακρύοντες ἤρχοντο καὶ κατεφίλουν καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς ἄνδρας.

— Σήμερον ἐμεῖς ἔχουμε Πάσχα. Χριστὸς ἀνέστη, κύριε ὑπολοχαγέ! Ἀνάστασιν ἔχουμε!

Καὶ μοῦ προσέφεραν κόκκιν' αὐγά, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῇ καταλήψει τῆς Θεσσαλονίκης διένειμαν εἰς ἡμᾶς.

Μολονότι κατάκοποι, κακουχημένοι, πεινα λέοι, ἐστάθη ἀδύνατον ἀπὸ τὴν συγκίνησιν νὰ γευματίσωμεν. Καὶ ὅμως μᾶς προσέφεραν οἱ καλοὶ ἐκεῖνοι Ἕλληνες ὅ,τι εἶχε τὸ Ξενοδοχεῖον, ὅταν δὲ ἐφεύγομεν, μᾶς προέπεμψαν ἐν ζητωκραυγαῖς, ἐν ἐνθουσιασμῷ ἀπεριγράπτῳ.

Εἰσελθὼν εἰς κουρεῖόν τι ἐγενόμην δεκτὸς ὑπὸ τοῦ κουρέως μ'ἐξαιρετικὴν ἐγκαρδιότητα.

— Ἐλᾶτε νὰ σᾶς περιποιηθῶ ἐγώ, κύριε ἀξιωματικέ. Πρώτη φορὰ βλέπω ἀξιωματικὸν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Καὶ ὁ καλὸς κουρεὺς τόσον εἶχε συγκινηθῇ, ὥστε μὲ δυσκολίαν ἐχειρίζετο τὸ ξυράφι του, τρέμων ἀπὸ τὴν συγκίνησιν, ἂν δὲ δὲν τὸν καθίστων προσεκτικόν, ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ἐφιλοδωρούμην μὲ καμμιὰν ξυραφιὰ εἰρηνικωτάτην, κατόπιν τόσων ἄλλων κακουχιῶν τοῦ πολέμου.

Κατήλθομεν εἰς τὸ «Σπλέντιτ» καὶ τὰ ἄλλα μεγάλα ξενοδοχεῖα. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ κόσμου, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκεύματος, ζωηρότατος. Μὴ γνωρίζων τί γίνεται εἰς τὴν πόλιν, ἐπέβην ἁμάξης, παρακαλέσας τὸν ἁμαξηλάτην νὰ μὲ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν περίφημον ἔπαυλιν Ἀλατίνι, ὅπου ἐφρουρεῖτο ὁ ἔκπτωτος Σουλτᾶνος Ἀβδοὺλ Χαμίτ. Δὲν δύναμαι νὰ περιγράψω τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ πλήθους. Ὅλοι οἱ ἐξῶσται σημαιοστόλιστοι καὶ ἀνθοστόλιστοι, πλήρεις κόσμου χειροκροτοῦντος, ζητωκραυγάζοντος, ἐπευφημοῦντος, ῥαίνοντος ἡμᾶς μὲ ἄνθη καὶ δάφνας καὶ στεφάνους. Ἐκ λόγων προνοίας ἐσκέφθην νὰ ἀπομακρυνθῶ τοῦ κέντρου, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον. Διέρχομαι τὴν παραλιακὴν λεωφόρον ἐν θριάμβῳ. Ἡ ἅμαξα πλήρης ἀνθέων, στεφάνων. Πολῖται διάφοροι ἐκράτουν τὴν ἅμαξαν διὰ νὰ μὲ χαιρετοῦν, ἐκδηλώνοντες διὰ μυρίων συγκινητικῶν φράσεων τὸν ἐνθουσιασμόν των. Κατησπάζοντο ἐμέ, τὸ ἀμπέχονόν μου, τὸ ξίφος μου.

Βλέπων τὸ πομπῶδες τῆς ἐκδηλώσεως, παρεκάλεσα τὸν ἁμαξηλάτην εἰς τὴν ἐπιστροφὴν νὰ μὲ περάσῃ ἀπὸ ἄλλον δρόμον.

— Τὰ ἴδια καὶ χειρότερα θὰ ἰδοῦμε, κ. ἀξιωματικέ, μοῦ λέγει ὁ ἁμαξηλάτης.

Καὶ πράγματι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν διήλθομεν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν συνοικίαν. Μυρμηκιὰ τὸ πλῆθος, αἱ δὲ οἰκίαι καὶ τὰ καταστήματα ἦσαν ἀόρατα ἀπὸ τὰς σημαίας, ἀπὸ τὰ ἄνθη καὶ ἀπὸ στολισμοὺς πλουσιωτάτους. Ἦτο ἀδύνατον νὰ προχωρῇ τὸ ἁμάξι μου καὶ μόλις πρὸς τὸ βράδυ κατώρθωσα νὰ εὕρω διέξοδόν τινα, ἀφοῦ ὅμως συνέλεξα ὅλα τὰ ῥιφθέντα εἰς τὸ ἁμάξι μου ἄνθη, τηρήσας αὐτὰ ὡς μίαν ἀλησμόνητον ἀνάμνησιν ἐκ τῆς εἰσόδου μου εἰς τὴν Ἑλληνικωτάτην Μακεδονικὴν Πρωτεύουσαν.

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΩΝ ΕΥΖΩΝΩΝ

Ἦτο 4 μ. μ. ὁπότε εἰσήρχοντο οἱ ἀθάνατοι εὔζωνοι καὶ ἐγκαθίσταντο εἰς τὰ καταληφθέντα δι' αὐτοὺς οἰκήματα. Πανδαιμόνιον κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν ἡρωϊκῶν εὐζωνικῶν ταγμάτων μὲ τοὺς διοικητάς των

κ. κ. Φικιώρην καὶ Λοῦρον. Τὴν 27ην ἀπὸ πρωΐας ἡ *Θεσσαλονίκη* ἐπλημμύρησε πλέον ἀπὸ ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας Ἕλληνας.

Νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ περιγράψῃ τις τί ἐγένετο ἐν τῇ πόλει κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Διαδόχου τὴν πρωΐαν τῆς 28ης ἢ τὴν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τὴν 29ην ἢ τὴν τῆς Βασιλίσσης Ὄλγας εἶναί τι ἀνέφικτον, αἱ ἐφημερίδες δὲ λεπτομερῶς περιέγραψαν τὰ τῆς ἀποθεωτικῆς αὐτῆς δεξιώσεως τοῦ στρατοῦ, τοῦ Διαδόχου καὶ τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως μας Γεωργίου.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΣΤΟΛΟΣ ΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκλείψῃ ἀπὸ τὴν μνήμην μου τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα τῆς εἰσόδου εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἑλληνικῆς Θεσσαλονίκης ἑξήκοντα μεταγωγικῶν καὶ ἐμπορικῶν Ἑλληνικῶν σκαφῶν, ὅλων σημαιοστολίστων καὶ διὰ συριγμάτων ἐκδηλούντων τὸν θρίαμβον τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων. Δάκρυα συγκινήσεως, μέγαν ἐνθουσιασμόν, αἴσθημα ἐθνικῆς ὑπερηφανείας ἐπροκάλεσεν ἡ κατὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου πανηγυρικὴ αὕτη εἴσοδος. Μετὰ τὸ γνωστὸν ἐπεισόδιον μεταξὺ τοῦ κυβερνήτου τοῦ Ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ καὶ τοῦ Γάλλου ἀξιωματικοῦ τοῦ διευθύνοντος Τουρκικὸν ἀλλ' ὑπὸ Γαλλικὴν σημαίαν ρυμουλκόν, πυροβοληθὲν διότι ἠρνεῖτο νὰ σταματήσῃ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ *Καραμπουρνοῦ* καὶ ὁδηγήσῃ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς τὸν λιμένα ἕνεκα τοῦ ἐκ τῶν τορπιλλῶν κινδύνου—ἐπεισόδιον προκαλέσαν ἱκανοποίησιν ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν μεταβάντων ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ πολεμικοῦ καὶ δοσάντων ἐξηγήσεις περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ταύτης εἰς τὸν Γάλλον κυβερνήτην—τὸ θέαμα τῆς κατὰ παραγωγὴν εἰσόδου τῶν πλοίων τούτων εἰς τὸν λιμένα μας ἦτο μεγαλοπρεπέστατον.

Τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου εἰσήρχοντο τὰ ἀτμόπλοιά μας καὶ ἠγκυροβόλουν εἰς τὸ κέντρον τοῦ λιμένος καὶ παρὰ τὴν προκυμαίαν, ἐνῷ χιλιάδες κόσμου παρηκολούθουν ἀπὸ τῆς παραλίας, Ἕλληνες, Βούλγαροι, Τοῦρκοι, Σέρβοι, Ἰσραηλῖται, Εὐρωπαῖοι, τὸ μοναδικὸν θέαμα. Ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ ξενοδοχείου «Ὄλυμπος» μηχανὴ κινηματογραφικὴ ἀπετύπου τὴν μάγον εἰκόνα ἡ ὁποία βεβαίως θὰ πετέλει μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας σελίδας τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἑλληνικῶν ἑορτῶν.

Καὶ ἄλλα ἀτμόπλοια προήρχοντο ἐξ Ἐλευθεροχωρίου, ἄλλα ἐκ Πειραιῶς, ἄλλα ἐκ Βώλου ὑποστάντα μαρτυρικὴν δοκιμασίαν ἐκ τῆς τριακυμίας κ' ἐκ τῆς τριημέρου πρὸ τοῦ *Καραμπουρνοῦ* ἀγκυροβολίας. Ἐπί τινος μάλιστα ἀτμοπλοίου, ὅπου ἦτο τὸ χειρουργεῖον, τὴν νύκτα τῆς 29ης Νοεμβρίου κεραυνὸς ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ του, ὡς ἐκ θαύματος δ' ἐσώθησαν ὅλοι οἱ ἐπιβάται ἐκ βεβαίου καταποντισμοῦ.

Ἄγγλος δημοσιογράφος, ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἡμερησίου Χρονογράφου» κ. Στήβενς, μοῦ ἔλεγεν:

— Οὔτε ἡ Ἀγγλία αὐτή, ἡ μεγάλη θαλασσοκράτειρα, ἦτο δυνατὸν νὰ συγκεντρώσῃ ἐντὸς δύο μόλις ἡμερῶν ἑξήκοντα σκάφη εἰς ἕνα καὶ

τὸν αὐτὸν λιμένα. Μένω κατάπληκτος πρὸ τοῦ μοναδικοῦ τούτου θριάμβου τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἑλλάδος.

ΑΙ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑΙ

Τί δὲ νὰ εἴπω διὰ τὴν λατρείαν τῆς ὁποίας ἀπολαύουν παρὰ τῷ στρατῷ αἱ Πριγκήπισσαι; Εἰς ποίας θυσίας καὶ εἰς πόσους κόπους δὲν ὑπεβλήθησαν περιθάλπουσαι, παρηγοροῦσαι, γλυκαίνουσαι, περιποιούμεναι τοὺς τραυματίας; Ἡ Πριγκήπισσα *Ἑλένη*, ἡ Πριγκήπισσα *Ἀλίκη* ἐγένοντο τὸ ἀντικείμενον τῆς ὁλοψύχου στοργῆς τῶν τραυματιῶν μας. Ἀφῆκαν πληγωμένον ἀπεριποίητον, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ μὴ ἐπεδαψίλευσαν τὴν τρυφερωτέραν τῶν περιποιήσεων; Ἡ γλυκυτάτη Πριγκήπισσα *Ἑλένη*, ἡ συμπαθεστάτη Πριγκήπισσα *Ἀλίκη*, ὡς ἄγγελοι παρήγοροι, ὡς μητέρες φιλόστοργοι περιέθαλπον τοὺς τραυματίας. Ἡ *Ἀλίκη* ἔπλυνε τοὺς πόδας εὐζώνου τραυματίου, καὶ ἠσπάσθη ἄλλον εἰς τὸ τραυματισμένον πρόσωπον καὶ ἐν μιᾷ λέξει ἔκαμαν θαύματα φιλοστοργίας, ἀντικαταστήσασαι τὰς μητέρας, τὰς ἀδελφὰς τῶν τραυματιῶν.

Ἐκ δὲ τῶν Κυριῶν μας, ποῦ δὲν εὑρέθη, ποῖον δὲν ἐγλύκανε, ποῖον δὲν ἐπαρηγόρησε, ποῖον δὲν ἐθέρμανεν ἡ ἀνεξάντλητος εἰς εὐποιΐαν Κυρία *Σοφία Σχλήμαν*, μετὰ τῆς Κυρίας *Ναδίνης Ἀγ. Σχλήμαν*, τῆς Κυρίας *Ἀνδρομάχης Μελᾶ* καὶ ἄλλων κυριῶν, αἵτινες ἐφρόντιζον ὄχι μόνον πῶς νὰ θεραπεύουν τοὺς τραυματίας, ἀλλὰ νὰ τοὺς τρέφουν, νὰ τοὺς ἐνδύουν καὶ χρηματικῶς ἀκόμη νὰ τοὺς διευκολύνουν.

Η ΟΨΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ποία ἡ ὄψις τῆς *Θεσσαλονίκης*; Πανσπερμία, σύγχυσις γλωσσῶν, μορφῶν, ἐθνικοτήτων. Πρυτανεύει ἡ Ἑλληνικὴ ὄψις, διότι ὅπου σταθῇς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀκούεις, Ἑλληνικὸν στρατὸν βλέπεις, Ἑλληνικὸν στόλον ἀντικρύζεις. Καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν διακρίνει καὶ ὁ τυφλὸς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπεροχήν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζουν ὅλοι οἱ ξένοι καὶ πρὸ πάντων οἱ Βούλγαροι... Τὸ τί ἐγίνετο εἰς τὰ καφενεῖα ἀπερίγραπτον. Εἰς τὸ ζυθοπωλεῖον «Ὄλυμπος» τὸ θέαμα τοῦ συμφυρμοῦ στρατιωτικῶν καὶ πολιτῶν σὲ θαμβώνει. Ἀδύνατον νὰ εὕρῃς κάθισμα. Ἄμπωτις καὶ παλίρροια κόσμου ποικιλωτάτου. Ἀξιωματικοὶ μετὰ στρατιωτῶν συμφυρόμενοι. Συναντήσεις στρατιωτῶν μετὰ συγγενῶν καὶ φίλων συγκινητικώταται. Καὶ ἤκουες διαλόγους:

— Ἀλήθεια, πῶς ἐσώθης ἀπὸ τὴν ὀβίδα ἐκείνη; Θυμᾶσαι τὴν μάχην τῶν *Γιαννιτσῶν*; Πῶς πέρασες στὸ *Γλύκοβο*;

Καὶ ἔρχονται καὶ παρέρχονται στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοί· ἐξηντλημένοι, καχεκτικοί, μόλις ἀναλαβόντες ἐκ τῶν ἀπεριγράπτου ἀπαισιότητος κακουχιῶν. Διότι

ἐπὶ τέλους εἰς τὴν μάχην ξεύρει ὁ στρατιώτης ὅτι πολεμεῖ, ὅτι θὰ τὸν εὕρῃ μία σφαῖρα, μία ὀβίς. Ἀλλὰ ποῦ ἀφίνεις τὰ ψύχη, τὸ βρέξιμο ἀπὸ τὰς θεομηνίας, τὴν ὕπνωσιν εἰς τὸ ὕπαιθρον;

Καὶ ὅμως, Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἠκούοντο ἐξ ἄλλου λέγοντες:

— Καλὰ παιδιά, σὰν νὰ ξεσυνειθίσαμε ἐδῶ στὴν ἀνάπαυσι καὶ στὴν ἡσυχία. Καὶ ἀρρωστήσαμε μάλιστα. Καιρὸς εἶναι ν' ἀφήσουμε τὴν πόλι καὶ νὰ πάρουμε πάλι τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κάμπους. Ἐκεῖ εἶναι ὑγεία, ἐδῶ εἶναι σαπίλα!

Πράγματι δὲ τί θαυματουργὸν τὸ ὕπαιθρον! Παρ' ὅλας τὰς καταπονήσεις καὶ τὰς κακουχίας, ἂν ἐξαιρέσῃ κανεὶς τοὺς βραδυποροῦντας, ὅλοι οἱ στρατιῶται εἶχον πλήρη ὑγείαν, κανεὶς δὲν ἠσθένησε σοβαρῶς.

ΣΤΝΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΤΑΧΣΙΝ ΠΑΣΣΑΝ

Εἰς τὴν κεντρικὴν λέσχην τῆς πόλεως, τὴν περίφημον λέσχην τῆς «Ἑνώσεως καὶ Προόδου», ὅπου ἐσφυρηλατεῖτο ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων τὸ μακαρίᾳ τῇ λήξει Τουρκικὸν Σύνταγμα, πλησίον τοῦ Φρουραρχείου μας, ἐτοποθετήθησαν ὅλοι οἱ παραδοθέντες Τοῦρκοι ἀξιωματικοί, 200 ἐν ὅλῳ.

Εἶχα πολλὴν περιέργειαν νὰ γνωρίσω προσωπικῶς τὸν Τοῦρκον ἀρχιστράτηγον, τὸν περιώνυμον *Χασὰν Ταχσίν*, συνοδευόμενος δὲ παρὰ τοῦ ἐν τῷ φρουραρχείῳ ὑπηρετοῦντος ἐκανέως τοῦ πεζικοῦ *Γ. Μερκούρη*, υἱοῦ τοῦ Δημάρχου Ἀθηναίων, μετέβην εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ.

Εὗρον τὸν Τοῦρκον στρατηγὸν περιστοιχούμενον ὑπὸ τινῶν ἀξιωματικῶν, μεθ' ὧν συνωμίλει περὶ τοῦ ἐκκρεμοῦς ἀκόμη ζητήματος τῆς παραδόσεως αὐτῶν.

Τίς ὁ *Ταχσὶν Πασσᾶς*; Φυσιογνωμία εὐφυεστάτη, ἀντίληψις ὀξυτάτη, ἀρχικότης, ἀληθὴς στρατιωτικὴ φυσιογνωμία μὲ τοὺς μικρούς, ἀλλὰ πονηροτάτους ὀφθαλμούς, ὁ Τοῦρκος στρατάρχης ὡμοίαζε πολὺ μὲ τὸν περίφημον *Σεφκὲτ Πασσᾶν*. Τὸν εὗρον ἐξηντλημένον, μειωμένον ἠθικῶς, μὲ ὄψιν ὠχρὰν καὶ ἀνήσυχον, σχεδὸν δ' ὡς κατάδικος ἐφέρετο πρὸς ἡμᾶς. Γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἀλβανικῆς, μόλις μᾶς εἶδεν εἰσελθόντας εἰς τὸ ἰδιαίτερον διαμέρισμά του, μᾶς ἀπηύθυνε Ἑλληνιστὶ τὸν λόγον:

— Καθῆστε, παρακαλῶ, μοῦ κάμνετε εὐχαρίστησιν.

— Ἐπιτρέψατέ μου, στρατηγέ, νὰ σᾶς ἐρωτήσω, πῶς ἔγεινεν ἡ παράδοσίς σας.

— Ἔ τζάνουμ, ἔτσι εἶναι οἱ πόλεμοι. Τὸ εἴδατε καὶ σεῖς καὶ τὸ ξέρετε. Ὁ πολὺς στρατὸς τῶν τεσσάρων κρατῶν, στρατὸς διπλὸς ἀπὸ τὸν Τουρκικόν, αὐτὸ μᾶς ἐνίκησε.

— Πόσος ἦτο ὁ στρατὸς ἐδῶ εἰς τὰ ὑψώματα τῆς Θεσσαλονίκης;

— Ἔ, δὲν ἦτο πολύς. Δεκαπέντε χιλιάδες (γράφε εἰκοσιπέντε χιλιάδες) ὁ ἴδιος στρατὸς ποῦ ἔμεινεν ἀπὸ τὰ *Γιαννιτσὰ* καὶ τὰ ἄλλα μέρη, ἐμαζεύθη ἐδῶ. Ἀλλὰ ἦταν τόσον λίγος ποῦ δὲν μπορούσαμε νὰ ἀντισταθοῦμε.

— Πῶς ἐτελείωσεν ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀξιωματικῶν;

— Ὅσῳ προχωροῦμε καὶ τελειώνομε. Ὁ *Πρίγκηψ Νικόλαος* ὁ ἴδιος διέταξε νὰ μὴ πειραχθῇ κανένας ἀξιωματικός. Ἔγειναν ὅμως μερικὰ ἄτοπα, ἀλλὰ δὲν πταίει ὁ *Πρίγκηψ*. Ἐλπίζω ὅτι θὰ λείψουν εἰς τὸ μέλλον.

—Ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ἐνωχλήθησαν ;

—Ἔ τζάνουμ, ξέρω ἐγώ ; Ἀπὸ τοὺς ἰδικούς σας, ἀπὸ ἄλλους στρατιώτας δὲν ξέρω. Ἀλλὰ ἐδῶ ἐσεῖς τώρα ὁρίζετε καὶ πιστεύω ὅτι θὰ τὰ κανονίσετε καλά.

—Σεῖς εἶσθε στὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου ;

— Ὄχι, ἄλλος στρατηγός. Ἐγὼ ἀνέλαβα ἐδῶ καὶ εἰκοσιπέντε ἡμέρες, γιατὶ τὸν ἄλλον τὸν ἔστειλαν ἀλλοῦ.

— Εἶσθε Ἀλβανός ;

— Μάλιστα, Ἀλβανὸς εἶμαι, ἀλλὰ τὰ Ἑλληνικὰ τὰ ἐσπούδασα εἰς τὰ Γιάννενα.

Τοῦ ὡμίλησα Ἀλβανικὰ καὶ ἀμέσως ἤστραψεν ἡ νοήμων μορφή του.

—Κ' ἐγώ, τοῦ εἶπα, ὁμιλῶ Ἀρβανίτικα καὶ νὰ σᾶς εἰπῶ λυποῦμαι ποῦ οἱ Ἀρβανίταις δὲν ἐγνώρισαν τὸ συμφέρον των.

— Καλλίτερα νὰ μὴν τἄξερες τ' ἀρβανίτικα, μοῦ προσέθετε, θέλων νὰ μοῦ δείξῃ ὅτι ὑπὸ τοιαύτην ταπείνωσιν καὶ τοιοῦτον ἐξευτελισμὸν δὲν ἤθελεν οὔτε αὐτὸς νὰ ἦναι Ἀρβανίτης-αἰχμάλωτος.

Εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο ἤρχοντο καὶ παρήρχοντο ἀξιωματικοί, περιδεεῖς καὶ ταπεινωμένοι, συνεννοούμενοι μετ' αὐτοῦ διὰ τὸ ζήτημα τῆς διευθετήσεως αὐτῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν. Οἶκτον μοῦ ἐνέπνευσεν ἡ μείωσις ἑκατοντάδων ἀξιωματικῶν παντὸς βαθμοῦ καὶ ὅπλου, προκαλούντων διὰ τῆς σχεδὸν ἱκετευτικῆς στάσεώς των τὴν συμπάθειαν καὶ ἀπολεσάντων ἀληθῶς τὸν ἀνδρισμόν των.

Δὲν ἠθέλησα ἐπὶ πλέον νὰ ἐνοχλήσω τὸν Τουρκαλβανὸν στρατηγόν, ἀλλὰ τὸν ἀφῆκα εἰς τὴν θλῖψιν καὶ τὴν κατήφειαν, τὴν ὁποίαν εὐλόγως ἠσθάνετο, Στρατηγὸς αὐτὸς μὲ μεγάλην ἐξουσίαν καὶ κῦρος στρατιωτικόν, αἰχμάλωτος πολέμου σήμερον μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ του.

Δὲν ἀποκρύπτω τὴν ἐντύπωσίν μου ἐκ τῆς βραχείας μετ' αὐτοῦ συνομιλίας. Ὁ *Ταχσὶν Πασσᾶς* δὲν μοῦ ἐξεδήλωσε διὰ ζώσης, ἀλλὰ διεῖδον μῖσος ἄσπονδον κατὰ τῶν τέως συμμάχων μας Βουλγάρων, ἐνῷ περὶ ἡμῶν ἐξεφράζετο λεπτότατα.

—Δὲν μοῦ λές, τί θέλουν ἐδῶ οἱ Βούλγαροι ; Πῶς θὰ τὰ ξεμπλέξετε, μ' ἐρωτᾷ ἐμπιστευτικῶς. Δύσκολος ἡ.... συμμαχία σας. Νὰ μοῦ τὸ θυμηθῇς, προσθέτει, φέρων τὸν δάκτυλον ἐπὶ τοῦ κροτάφου του.

Ὁ *Ταχσὶν Πασσᾶς* προεμάντευσε τὴν ἐπελθοῦσαν σύρραξιν μὲ τοὺς περιφήμους συμμάχους μας.

ΚΑΘΑΓΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΝΑΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ

Καὶ αἱ εἰς τὴν *Θεσσαλονίκην* προσενεχθεῖσαι ὑπηρεσίαι τοῦ Π. Μητροπολίτου Ἀθηνῶν *Θεοκλήτου* δὲν ὑπῆρξαν μικραὶ καὶ ἀσήμαντοι. Εἰσελθὼν ὁ Πανιερώτατος μετὰ τοῦ Διαδόχου ἔσπευσε νὰ καθαγιάσῃ

ὅλους τοὺς Ναοὺς τῆς πόλεως ὡς καὶ τὸν Ἅγιον Δημήτριον, ἐκτὸς τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸν ὁποῖον εἶχον καταλάβει οἱ Βούλγαροι. Καὶ ὅμως εἰσῆλθεν καὶ εἰς τὸν Ναὸν αὐτὸν καὶ ἔψαλε τροπάρια τινά.

Εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον ἦλθον γυναῖκες μετὰ θυμιαμάτων, τοῦ Μητροπολίτου ψάλλοντος «Τῇ ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια....» «Τὸν Σταυρόν σου, προσκυνοῦμεν, Δέσποτα...» καὶ ἄνωθεν τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὅπου ἐψάλη ἁγιασμός, τὸ τροπάριον τοῦ Ἁγίου «Μέγαν εὗρατο ἐν τοῖς κινδύνοις».

Εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, εὑρὼν Βουλγάρους κοιμωμένους, τοὺς ἐξεδίωξεν ἐκεῖθεν, τὰ στρώματά των τὰ ἀπέῤῥιψε, γυναῖκες δ' ἐνθαῤῥυνθεῖσαι ἐκ τούτου προσῆλθον μετὰ θυμιαμάτων, ἵν' ἀκροασθῶσι τοῦ ἁγιασμοῦ, περιχαρεῖς καὶ συγκεκινημέναι ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης τελετῆς. Κατὰ τὴν ὁρκωμοσίαν τοῦ Βασιλόπαιδος *Ἀλεξάνδρου* ἐπὶ τῇ καταξει του εἰς τὸν Στρατὸν ὡς Ἀνθυπολοχαγοῦ, ἐξεφώνησεν ἐνθουσιωδέστατον λόγον, τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως *Γεωργίου* ὁμιλήσαντος ὡσαύτως ἐκ μνήμης ἐκτενῶς καὶ ἐξάραντος τὸ εὐφρόσυνον γεγονός.

Καθ' ὅλην τὴν διαμονήν του εἰς Θεσσαλονίκην ἡ Α. Π. ἐπεσκέπτετο τὰ Νοσοκομεῖα, παρευρίσκετο εἰς τὰς κηδείας τῶν στρατιωτῶν, ἐξεφώνησε δὲ συγκινητικώτατον λόγον εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ ἐφέδρου Ἀθηναίου ὑπολοχαγοῦ *Πασσαλῆ*, ἐνώπιον πλήθους ἀμετρήτου, μακρόθεν δὲ θεωμένων τὴν νεκρικὴν πομπὴν καὶ ἀκροωμένων τῶν διαφόρων ἱερωμένων Μουσουλμάνων.

✻ *Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Μεγάλου Ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου* ✻

Πράγματι ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀληθὴς στρατιώτης τοῦ Σταυροῦ, συνέπασχε μετὰ τοῦ στρατεύματος, συμμεριζόμενος τὰς κακουχίας, ἀλλὰ καὶ ἐξαίρων τὸ γιγάντειον ἔργον του, ἀληθὴς ἀπόστολος τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Θρησκείας γενόμενος.

Οὕτω δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Α.Π. ἔπραξε κατὰ τὸν ἀγῶνα τὸν ἐθνικόν, ὅ,τι καὶ οἱ ἀθάνατοι τοῦ Εἰκοσιένα λευΐται· κλῆρος καὶ στρατὸς συναδελφωμένος καὶ προκινδυνεύων, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν *Γερμανοῦ*, τοῦ *Σαμουήλ*, τοῦ *Ἀθανασίου Διάκου*.

Ο ΠΡΙΓΚΗΨ ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

Εὐθὺς ὡς ἀποκατεστάθησαν τὰ πράγματα, ἐγένετο σοβαρὰ σκέψις περὶ ἀναθέσεως τῆς διοικήσεως τῆς Μακεδονίας, ἐστράφη δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Διάδοχος καὶ ἡ Κυβέρνησις πρὸς μέλος τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, ἐνδεδειγμένον διὰ τόσῳ σημαντικὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀποστολὴν καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη ἡ Α.Υ. ὁ Πρίγκηψ *Νικόλαος*. Πόσον δ' ἐπιτυχὴς ἦτο ἡ ἐκλογὴ αὕτη, κατεφάνη ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πρίγκηπος Διοικητοῦ. Πολιτικώτερον, διπλωματικώτερον, προνοητικώτερον καὶ πολυμαθέστερον ἀντιπρόσωπον δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ Βασιλεὺς καὶ Κυβέρνησις.

Ἡ Α.Υ. συνεδύαζεν, ὡς ἐν δέσμῃ μυριπνόων ἀνθέων, πάσας τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἰδιότητας, αἱ ὁποῖαι ἀπητοῦντο διὰ τοσοῦτον ὑψηλὸν καὶ πολυεύθυνον ἀξίωμα εἰς μίαν τόσῳ κρίσιμον περίστασιν

Ἡ Villa Capantzi, *ἥτις ἐχρησίμευσεν ὡς ἀνάκτορον τῆς Α. Β. Υ.* ◻ ◻ ◻ ◻ *τοῦ Πρίγκηπος Νικολάου, Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ Θεσσαλονίκης.*

καὶ εἰς τόπον ἐν ᾧ συνεφύροντο ἔθνη, φυλαί, γλῶσσαι, θρησκεῖαι. Καὶ ἀληθῶς ἡ Διοίκησις τοῦ Πρίγκηπος *Νικολάου*, ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ἐκδηλωθοῦν ἡ πολυμάθεια, ἡ ἐμπειρία, ὁ πλοῦτος τῶν γνώσεων, ἡ διπλωματικὴ καὶ πολιτικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ ἐκ καταγωγῆς καὶ ἐκ φύσεως ἁβροῦ καὶ λεπτοτάτου τὴν διάνοιαν συμπαθεστάτου Πρίγκηπος. Πρὸς μὲν τοὺς Ἕλληνας τρυφερός, γλυκύτατος, φιλοστοργότατος· εἰς τὰς ἀλλοεθνεῖς κοινότητας, τοὺς Τούρκους, τοὺς Ἰσραηλίτας, τοὺς Βουλγάρους, ἐξόχως ὑποχρεωτικὸς καὶ πολιτικώτατος ὁ Πρίγκηψ, ἐνῷ ἐξ ἄλλου εἰς τὰς μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων ἐπισήμους σχέσεις Του, εὐστροφώτατος καὶ εἰλικρινέστατος, ἐμπνεόμενος εἰς τοῦτο ἀπὸ τὸ ψυχικόν Του σθένος, τ' ὁποῖον καὶ ἡ φύσις Τῷ ἐδώρησε, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπαράμιλλος ἐγκυκλοπαιδική του μόρφωσις, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ἐξόχως δίκαιον τοῦ ἐλευθερωτικοῦ ἀγῶνος, εἰς ὃν ἀπεδύθη τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἀντεπροσώπευεν. Ἡ δεξίωσις ἐν τῇ Λέσχῃ Θεσσαλονίκης ἡ γενομένη εἰς πάντας τοὺς ἀξιωματικοὺς Ἕλληνας, Σέρβους, Βουλγάρους καὶ τοὺς Πρίγκηπας τῶν τότε συμμάχων Κρατῶν, ἡ πολιτικωτάτη προσφώνησις τοῦ Πρίγκηπος Διοικητοῦ πρὸς Αὐτοὺς ἀπεκάλυψεν εἰς πάντας τὰ ἔξοχα διπλωματικὰ προσόντα τοῦ Ἕλληνος Βασιλόπαιδος, καταπλήξαντα ἀληθῶς τὴν πρώτην ταύτην συνάθροισιν ἑκατοντάδων ἀξιωματικῶν. Πάντες, εἴτε πολιτικοί, εἴτε στρατιωτικοί, ἡμεδαποὶ ἢ καὶ ἀλλοδαποί, οἱ εὐτυχήσαντες ἢ νὰ συνομιλήσωσιν ἢ νὰ συνεργασθῶσι μετὰ τοῦ Πρίγκηπος, διατηροῦσιν ἀλησμόνητον καὶ οἱονεὶ ἐγκεχαραγμένην εἰς τὴν διάνοιάν των τὴν μεγίστην ἠθικὴν ἐπιβολὴν καὶ τὸ ὑπέροχον κῦρος τοῦ Ὑψηλοῦ αὐτῶν συνομιλητοῦ, εὕρισκον δ' ἐν τῷ προσώπῳ Αὐτοῦ οὐ μόνον γοητείαν καὶ ἡγεμονικὴν ὄντως ἁβρότητα καὶ χάριν, ἀλλὰ καὶ ὀρθολογισμὸν καὶ κρίσιν περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων ἀσφαλῆ καὶ στερεάν.

Ὁ ἐθνικὸς ἀγὼν πλὴν τῶν ἀπείρων ἄλλων ἐκδηλώσεων τοῦ ἐθνικοῦ βίου, ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὰς ἀδαμαντίνους καὶ πολυτιμοτάτας ἀρετὰς ἁπάντων τῶν μελῶν τοῦ καλλικλάδου Βασιλικοῦ ἡμῶν Οἴκου.

ΜΙΑ ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ

Περαίνων ἐνταῦθα εἰς τὰς ὡραίας σελίδας τῆς ἀγαπητῆς «Ποικίλης Στοᾶς» τὰς προσωπικὰς ἀναμνήσεις μου τῆς πρώτης Μακεδονικῆς ἐκστρατείας, τὴν ὁποίαν δὲν ηὐτύχησα νὰ παρακολουθήσω μέχρι τοῦ ἐνδόξου τέρματος αὐτῆς, διατελῶ κατάπληκτος ἀκόμη ἀπέναντι τοιούτων μεγάλων κοσμοϊστορικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα κατέδειξαν τὸ μεγαλεῖον, τὴν δύναμιν, τὴν αὐτοθυσίαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, τὴν καταπλήξασαν τὴν ἀνθρωπότητα, ἂς μὴ ἐπιτραπῇ δὲ νὰ κλείσω τὰς σημειώσεις μου αὐτὰς ἐκ τοῦ πρώτου Μακεδονικοῦ πολέμου, μὲ τὴν ταπεινὴν ὑπόμνησιν, ὅτι περιοδεύσας πρὸ εἰκοσαετίας ἀνὰ τὸν ἐλεύθερον καὶ δοῦλον Ἑλληνισμόν, εὗρον ἐν αὐτῷ τοσοῦτον ψυχικὸν σφρῖγος καὶ τοιαύτας ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς ἰδιότητας εἰς τὸν Ἕλληνα, ὥστε τὰς ἐκ τῶν περιηγήσεων ἐκείνων ἐντυπώσεις μου

ἐσκέφθην νὰ ἐπιγράψω ὑπὸ τὸν προγνωστικὸν ἀλλὰ καὶ πραγματικώτατον τίτλον «*Ἡ Μεγάλη Ἑλλάς*».

Πράγματι ἡ μικρὰ ἔκτοτε κατ' ἔκτασιν ἐλευθέρα Ἑλλάς, χρησιμοποιήσασα καὶ δεξιῶς ἐκμεταλλευθεῖσα τὰς ἀπαραμίλλους ἰδιότητας τῶν ἁπανταχοῦ γῆς διεσπαρμένων τέκνων αὐτῆς, εὐτυχήσασα νὰ ἔχῃ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἡρωϊκοῦ Στρατοῦ της ἡγήτορα ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ καὶ πατριωτικὰ ἰδεώδη καὶ πεποιθότα ἐπὶ τὴν ἠθικὴν ἰσχὺν καὶ ῥώμην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, περισσῶς δ' εὐνοηθεῖσα ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας, ἐγένετο ἀληθῶς τὴν σήμερον *Μεγάλη Ἑλλάς*.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ ★

Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Δήμου Ἀθηναίων

★ *Αἱ ὅλως προσωπικαὶ καὶ μονομερεῖς αὗται σημειώσεις μου ἐκ τοῦ πρώτου μέχρι τῆς παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης πολέμου δὲν ἀποτελοῦν πλήρη ἐξιστόρησιν τῆς δράσεως ὅλων τῶν τμημάτων τοῦ 12ου Πεζ. Συντάγματος, τοῦ τόσον διακριθέντος καὶ ἐν τῷ κατὰ τῆς Βουλγαρίας πολέμῳ καὶ τόσα δεινὰ ὑποστάντος μέχρι τοῦ πέρατος αὐτοῦ.*

Λυποῦμαι δέ, διότι ἕνεκεν ἐλλείψεως τῶν ἀπαιτουμένων πληροφοριῶν, δὲν ἠδυτύχησα νὰ συμπεριλάβω εἰς ταύτας τὴν δρᾶσιν πάντων τῶν ἀξιωματικῶν συναδέλφων μου, οἵτινες ἔπραξαν ἐξαιρέτως τὸ ὑπὲρ τῆς Πατρίδος καθῆκον. Παραθέτω ἐν τούτοις τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Εἶναι δὲ οὗτοι:

Γκιώνης καὶ Δημητρέσας Ταγματάρχαι, Κογκόπουλος, Βοτίλιας, Νταλλιάνης, Σουμπασᾶκος, Βλαχογιάννης, Σακελλόπουλος, Καλικημάνης, Παπαδημητρίου, Χρηστόπουλος Λοχαγοί, Βαρνάβας, Χαριάτης, Στεργιαλῆς, Κατσαρέλης, Παπαλιβερίου, Ρώκας Ὑπολοχαγοί, Πλατυμέσης, Μιχαλόπουλος, Κέντρος Ῥοδόπουλος, Τσολιᾶς.

Γ. Π.

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

✲ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΑΧΗΝ ✲

Ἐξακρίβωσις τῶν ἀπωλειῶν